

Žmogiškasis
kapitalas Lietuvoje
2020

Vyriausybės strateginės analizės centro (STRATA) parengtoje apžvalgoje nagrinėjamas Lietuvos žmogiškasis kapitalas, analizuojant 2019 m. ir senesnius gyventojų gebėjimų ugdymo, įgytų ir įgimtų gebėjimų panaudojimo darbo rinkoje ir gyventojų sveikatos būklės duomenis. Pateikiamos išvalgos apie šiose srityse pasiektą pažangą ar atotrūkį nuo išsikeltų strateginių tikslų, rezultatai apžvelgiami ir tarptautiniame kontekste.

Apžvalgą parengė:

Asta Juškienė, Beatričė Leiputė, Gintautas Jakštas, Paulius Simanavičius, Paulius Skirkevičius, Vaida Šaukeckienė

Už pagalbą dėkojame:

Vyriausybės komisijai nacionalinei žmogiškųjų išteklių stebėsenai koordinuoti ir Nacionalinei švietimo agentūrai

Grafikos dizainerė:

Paulė Gumbelevičiūtė

Kalbos redakcija:

UAB „Intellectus kalbų centras“

Pasiūlymus, pastabas, komentarus prašom siųsti el. pašto adresu info@strata.gov.lt

Turiny

Santrumpos	4
Apibendrinimas	5
Rodiklių suvestinė	8
Įvadas	11
1. Demografinis, ekonominis ir socialinis kontekstas	12
2. Gebėjimų ir žinių ugdymas	20
3. Užimtumas ir gebėjimų naudojimas darbo rinkoje	28
4. Gyventojų sveikata	42
Literatūra	50
Priedai	53

Santrumpos

AM – aukštoji mokykla

BU – bendrasis ugdymas

BUM – bendrojo ugdymo mokyklos

CEDEFOP – Europos profesinio mokymo plėtros centras

ES – Europos Sąjunga

ES vidurkis – ES 27 šalių vidurkis (be Jungtinės Karalystės)

EBPO – Tarptautinė ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija

GR – Gyventojų registras

HI – Higienos institutas

ISCED – Tarptautinis standartizuotas švietimo klasifikatorius

ISCO – Tarptautinis standartizuotas profesijų klasifikatorius

NA – nelaimingi atsitikimai

NŽIS – nacionalinė žmogiškųjų išteklių stebėsena

MVG – mokymasis visą gyvenimą

LPK – 1999 m. parengtas Lietuvos profesijų klasifikatorius, sudarytas remiantis TDO patvirtintu ISCO-88 standartu ir Europos Sąjungos variantu ISCO-88 (COM). Galiojanti klasifikatoriaus versija LPK 2012 parengta pagal ISCO-08.

LSD – Lietuvos statistikos departamentas

PM – profesinė mokykla

SODRA – Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba

STRATA – Vyriausybės strateginės analizės centras

ŠVIS – Švietimo valdymo informacinė sistema

UŽT – Užimtumo tarnyba

VDI – Valstybinė darbo inspekcija prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

VMI – Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos

VSDF – Valstybinis socialinio draudimo fondas

ŽI – žmogiškieji ištekliai

Apibendrinimas

Gebėjimų ir žinių ugdymas

Besimokančiųjų skaičius Lietuvoje kasmet mažėja, o įtrauktis į formalųjį ugdymą auga. 2014–2018 m. besimokančiųjų labiausiai sumažėjo profesinio mokymo sektoriuje ir bakalauro lygmens studijų programose. Vidurinio ugdymo įstaigose besimokančiųjų skaičius sumažėjo penktadaliu. Visgi įtrauktis į mokymą didėja: vis didesnė 4–6 m. amžiaus vaikų dalis įsitraukia į ankstyvąjį ugdymą, o pagal 17-mečių dalyvavimą ugdyme ir 20–24 m. amžiaus asmenų, turinčių bent vidurinį išsilavinimą, skaičių esame tarp lyderių ES šalyse. Problema šalies viduje – išliekanti maža ugdymo (ypač ikimokyklinio) įtrauktis periferijoje.

Pagal aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalį pirmaujame ES ir užimame aukštas pozicijas tarp EBPO šalių, tačiau studijuojant įgytas kompetencijas darbinėje veikloje Lietuvos absolventai panaudoja rečiau, nei vidutiniškai panaudojama EBPO šalyse. 2019 m. duomenimis, Lietuvoje 57,6 proc. (ES vidurkis – 40,1 proc.) 30–34 m. amžiaus gyventojų turi aukštąjį išsilavinimą, o Lietuvos aukštojo mokslo absolventų užimtumas Lietuvoje yra vienas iš didžiausių tarp EBPO šalių. PIAAC tyrimo duomenimis, pernelyg aukšta kvalifikacija būdinga 26,5 proc. dirbančiųjų, EBPO vidurkis – 21,7 proc.

Suaugusiųjų įsitraukimas į mokymąsi visą gyvenimą (MVG) pamažu auga, tačiau ES šalių kontekste Lietuva užima itin žemas pozicijas (2019 m. 22 pozicija ES). Nors aukštąjį išsilavinimą turintys gyventojai visose ES šalyse yra labiau linkę mokytis, kelti kvalifikaciją, tačiau aukštąjį išsilavinimą įgijusių Lietuvos gyventojų MVG

rodikliai taip pat yra vieni iš žemiausių tarp ES šalių. Nepaisant valstybės pastangų didinti suaugusiųjų mokymąsi visą gyvenimą, ES ir šalies strateginiuose dokumentuose išskelti siekiai kol kas išlieka nepasiekti. Pagrindinės MVG plėtros Lietuvoje kliūtys – menka gyventojų motyvacija ir poreikio stoka.

Mokinių gebėjimai šiek tiek pagerėjo, tačiau vis dar atsiliekame nuo EBPO vidurkio. 2018 m. vykdyto PISA tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvos moksleivių gebėjimai visose tiriamose srityse padidėjo, tačiau, palyginti su 2009 m. duomenimis, statistiškai reikšmingų pokyčių įvyko tik skaitymo gebėjimų kategorijoje. Pagrindinės problemos (be gebėjimų atotrūkio nuo EBPO vidurkio) – itin menki santykinai didelės (didesnė už EBPO vidurkį) dalies moksleivių gebėjimai, taip pat dideli gebėjimų netolygumai tarp skirtingo socialinio-ekonominio statuso vaikų.

Suaugusiųjų skaitymo ir matematiniai gebėjimai siekia EBPO vidurkį, tačiau technologijų panaudojimo sprendžiant problemas srityje reikšmingai atsiliekame. Lietuvoje suaugusiųjų gebėjimų skirtumai, susiję su lytimi, amžiumi, kilme, išsilavinimu ir tėvų išsilavinimu, yra mažesni nei daugelyje kitų šalių, tačiau didelių skirtumų matyti nagrinėjant pagal gyvenamąją vietą. Be menkų technologinių gebėjimų, problemiška tai, kad santykinai maža dalis aukštąjį išsilavinimą turinčių suaugusiųjų pasiekia aukščiausią gebėjimų lygmenį, o suaugusieji, kurių raštingumo įgūdžiai yra žemiausio lygio, itin retai dalyvauja mokymosi visą gyvenimą veiklose.

Užimtumas ir gebėjimų naudojimas darbo rinkoje

COVID-19 pandemija ir jos ekonominiai padariniai gana greitai ir stipriai keičia užimtumo situaciją šalyje (nedarbo, užimtumo lygi), tačiau remiantis ikipandeminiais duomenimis, pastebimos žemiau išvardintos tendencijos.

Nedarbo lygis nustojo mažėti. Ilgai trukęs gana spartus nedarbo lygio mažėjimas sustojo ir nepasiekė prieškrizinio nedarbo lygio ir Vyriausybės užsibrėžto tikslo, nepaisant registruoto spartaus ekonominio augimo ir išliekančio gana aukšto laisvų darbo vietų lygio. Tai byloja apie struktūrines nedarbo problemas: asmenys negali susirasti darbo dėl kvalifikacijų, įgūdžių trūkumo, o darbdaviams sunku surasti tinkamų darbuotojų.

Ilgalaikio nedarbo lygis išlieka stabilus. Per penkerius metus gana reikšmingai nukritęs ilgalaikio nedarbo lygis per pastaruosius 2 metus kito mažai. Europos Komisijos duomenimis, Lietuvoje padaryta nemaža pažanga imantis priemonių, kuriomis siekiama įtraukti ilgalaikius bedarbius į darbo rinką. Visgi daugiausia su ilgalaikio nedarbo problema susiduria vyresnio amžiaus žmonės. Turint omenyje, jog visuomenei senstant siekiama didesnio vyresnio amžiaus žmonių aktyvumo darbo rinkoje, tai, kad vyresnio amžiaus žmonės patiria struktūrinių problemų, kelia nerimą.

Gyventojų sveikata

Gyvenimo trukmė esant geros sveikatos yra svarbi ekonomikos augimo ir subalansuoto žmogiškojo kapitalo sąlyga, tačiau Lietuvos gyventojų sveiko gyvenimo trukmė – viena iš trumpiausių ES (2018 m. 23 pozicija ES) ir, palyginti su 2014 m., sutrumpėjo dar dvejis metais. Valstybės pažangos strategijoje keliamas siekis ilginti gyventojų sveiko gyvenimo trukmę, tačiau pastarųjų metų tendencijos signalizuoja grėsmę tikslo nepasiekti (tikslas – pagal rodiklio reikšmę 2020 m. užimti 15 vietą ES).

Užimtumo lygis šalyje 2019 m. išliko aukštas.

Pastarieji metai, daugiausia dėl palankaus ekonominio ciklo, pasižymėjo palankiomis sąlygomis užimtumo lygiui augti. Lietuva pasiekė užimtumo lygio tikslus, nustatytus tiek nacionalinėse, tiek ES strategijose. Nors šalis pirmauja ES pagal aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų užimtumo lygį, žemesnės kvalifikacijos gyventojų užimtumo lygis yra žemesnis už ES vidurkį.

Apie penktadalis Lietuvos dirbančiųjų dirba žemesnės kvalifikacijos darba nei įgyta kvalifikacija.

Trečdalis dirba su savo studijų sritimi nesusijusius darbus. Maždaug trečdalis aukštųjų mokyklų absolventų įsidarbina žemesnės kvalifikacijos darbuose nei įgyta kvalifikacija. Tarp profesinių mokyklų absolventų tokių asmenų yra apie 15 proc. Nors neatitiktys darbo rinkoje neišvengiamos, visgi platesnis jų paplitimas turi neigiamą poveikį tiek individualiai asmenims, tiek šalies ūkiui ir nurodo, kad nepakankamai išnaudojamas žmogiškojo kapitalo potencialas. Neatitiktį priežasčių galima įžvelgti tiek švietimo (absolventų gebėjimai neatitinka darbo rinkos paklausos), tiek darbo vietų kokybėje (Lietuvoje sukuriama mažai darbo vietų, kurioms reikia aukštesnio lygio įgūdžių).

Potencialių gyvenimo metų prarandama mažiau (2018-aisiais 1337 metais mažiau nei 2014-aisiais), tačiau Lietuvai ir toliau sunkiai sekasi išvengti ankstyvų mirčių dėl širdies ir kraujagyslių ligų, vėžio ir išorinių mirčių priežasčių, kurios ir yra pagrindiniai veiksniai, lemiantys trumpesnę gyvenimo trukmę ir prarandamus potencialius gyvenimo metus. Nepaisant tiek trumpesnės vidutinės gyvenimo, tiek sveiko gyvenimo trukmės, tikėtina Lietuvos gyventojų darbingo gyvenimo trukmė 2018 m. ilgėjo 1,9 metų (palyginti su 2014 m.).

2018 m. augo gyventojų sergamumas (5 proc., palyginti su 2014 m.) ir dirbančiųjų nedarbingumo laikas dėl ligos, kaip rodo vidutinis apmokėtų dienų skaičius vienam apdraustajam (28 proc., palyginti su 2014 m.). Lietuvos gyventojai savo sveikatą vertina gerokai prasčiau nei kitų ES šalių piliečiai – tik 44 proc. jų mano esantys geros sveikatos būklės, o ES vidurkis – 68,6 proc. Nagrinėjant šiuos gyventojų sveikatos būklės rodiklius pastebima aiškių sveikatos netolygumų, sietinų su socialine ir ekonomine gyventojų padėtimi, todėl siekiant gerinti visuomenės sveikatos rezultatus reikia

įtraukti ir kitas politikos sritis, kaip švietimas ir socialinė apsauga.

Nors mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe dažnis 60 proc. sumažėjo (2014-2019 m.), ES šalių kontekste Lietuva užima vieną iš žemiausių pozicijų (24 pozicija ES) ir bendrą ES šalių vidurkį (2018 m. ES – 1,79) gerokai lenkiame (2018 m. Lietuvoje – 2,77). Nepavyksta sumažinti lengvų nelaimingų atsitikimų darbe dažnio – nuo 2014 m. iki 2018 m. jis išaugo 24 proc.

Rodiklių suvestinė

Rodiklių šaltinius ir paaiškinimus galima rasti apžvalgos priede (2).

Jei 2019 m. rodiklio reikšmės nėra, tuomet paskutiniame stulpelyje pateikiamas pokytis tarp 2014 m. ir 2018 metų.

Rodiklis	2014	2018	2019	Pokytis 2014/2019	
Kontekstiniai rodikliai					
Demografija					
Nuolatinių gyventojų skaičius	2 943 472	2 808 901	2 794 184	-5,1 %	
Vyresnio amžiaus gyventojų (65+) dalis	18,4 %	19,6 %	19,8 %	+1,4 p. p.	
0–14 amžiaus vaikų dalis	14,6 %	15,0 %	15,1 %	+0,6 p. p.	
Natūrali gyventojų kaita, 1000 gyventojų	-3,4	-4,1	-3,8*	-0,4	
Migracija					
Neto tarptautinė migracija	-12 327	-3292	10 794	-	
Gyventojų vidaus migracija	2,1 %	2,7 %	2,6 %	+5 p. p.	
Išvykusiųjų paskutinės profesijos Lietuvoje grupė	Aukšta	-	32 %	-	
	Vidutinė	-	50 %	-	
	Žema	-	18 %	-	
	Iš viso asmenų	-	-	10 494	-
Grįžusių lietuvių profesijos grupė	Aukšta	-	38 %	-	
	Vidutinė	-	49 %	-	
	Žema	-	13 %	-	
	Iš viso asmenų	-	-	1468	-
Užsieniečių, dirbančių Lietuvoje, profesijos grupė	Aukšta	47 %	20 %	15 %	-33 p. p.
	Vidutinė	45 %	73 %	81 %	+37 p. p.
	Žema	8 %	6 %	4 %	-5 p. p.
	Iš viso asmenų	14 668	34 118	50 292	+242 %
Imigravusių 20–64 m. amžiaus asmenų skaičius	20 916	25 486	36 081	+73 %	
Ekonomika					
Realaus BVP metinis pokytis	3,5 %	3,6 %	3,9 %*	-	
Pajamų nelygybė (Gini koeficientas)	35	36,9	-	+1,9 p. p.	
Dirbančių 18+ asmenų skurdo rizikos lygis, proc.	8,3 %	8,1 %	-	-0,2 p. p.	
Metinis darbo užmokestis (bruto, eurais)	8129	11 089	-	+36 %	
Darbo našumas, tūkst. eurų per valandą	13,4	15,6	-	+2,2	
Darbuotojų, dirbančių aukštųjų technologijų gamybos ir žinioms imliuose sektoriuose, dalis	2,1 %	2,9 %	-	+0,8 p. p.	

Rodiklis	2014	2018	2019	Pokytis 2014/2019	
Teminiai rodikliai					
Igūdžių ir žinių įgijimas					
Gyventojų, turinčių aukštąjį (aukštesnįjį) išsilavinimą, dalis	28 %	32 %	34 %	+6 p. p.	
Besimokančiųjų bendrojo ugdymo programose skaičius (1–3 ISCED lygmenys)	371 280	343 902	–	–7 %	
Besimokančiųjų profesinio mokymo programose turint vidurinį išsilavinimą skaičius (4 ISCED lygmuo)	19 903	12 594	–	–37 %	
AM studentų skaičius (6–8 ISCED lygmenys)	140 629	111 768	–	–21 %	
Besimokantys suaugusieji (MVG lygis 25–64 m. amžiaus grupėje)	5,1 %	6,6 %	7 %	+1,5 p. p.	
Mokinių pasiekimai (PISA)	Skaitymas (EBPO vidurkis) 2015 m.	472 (493)	476 (487)	–	+4 (–6)
	Matematika	478 (490)	481 (489)	–	+3 (–1)
	Gamtamokslis raštingumas	475 (493)	482 (489)	–	+7 (–4)
Suaugusiųjų įgūdžiai (PIAAC)	Skaitymas (EBPO vidurkis)	267 (268)	–	–	–
	Matematiniai įgūdžiai	267 (263)	–	–	–
	Problemų sprendimas pasitelkiant technologijas	258 (279)	–	–	–
Užimtumas ir įgūdžių naudojimas darbo rinkoje					
Užimtumo lygis (20–64 m.)	71,8 %	77,8 %	78,2 %	+6,4 p. p.	
Nedarbo lygis	10,7 %	6,2 %	6,3 %	–4,4 p. p.	
Ilgalaikio nedarbo lygis	4,8 %	2,0 %	1,9 %	–2,9 p. p.	
Užimtųjų kvalifikacija (15–64 m.)	Aukšta kvalifikacija	43,4 %	44 %	44 %	+0,6 p. p.
	Vidutinė kvalifikacija	45,1 %	44,4 %	44,7 %	–0,4 p. p.
	Žema kvalifikacija	11,5 %	11,6 %	11,3 %	–0,2 p. p.
Aukštųjų mokyklų absolventų vertikalioji kvalifikacijos neatitiktis	32,8 %	30 %	28,8 %	–4 p. p.	
Profesinių mokyklų absolventų vertikalioji kvalifikacijos neatitiktis	28,1 %	39,7 %	40 %	11,9 p. p.	
Vertikalioji ir horizontalioji gyventojų kvalifikacijos neatitiktys	Vertikalioji	18,2 %	22,8 %	–	+4,6 p. p.
	Horizontalioji	25 %	25,5 %	–	+5 p. p.
Gyventojų sveikata					
Gyventojų sergamumas (sergančių asmenų skaičius 1000 gyventojų)	778,51	817,24	–	+5 %	
Vidutinė tikėtina sveiko gyvenimo trukmė (metais)	59,7	57,7	–	–3 %	
Dirbančiųjų nedarbingumo laikas, vidutinis apmokėtų dienų skaičius 1 apdraustajam	6,47	8,93	–	+28 %	
Nelaimingų atsitikimų darbe dažnis (NA darbe skaičius, tenkantis 100 000 dirbančiųjų)	Mirtini	4,8	2,9	3,0*	–60 %

Rodiklis		2014	2018	2019	Pokytis 2014/2019
Nelaimingų atsitikimų darbe dažnis (NA darbe skaičius, tenkantis 100 000 dirbančiųjų)	Sunkūs	9,8	9,9	9,4*	-4 %
	Lengvi	257,43	337,44	-	+24 %
Prarasti potencialūs gyvenimo metai 100 000 gyventojų		9482	8144 (2017 m.)	-	-16 %
Vidutinė tikėtina darbingo gyvenimo trukmė (metais)		34,8	36,6	-	+5 %

Žymėjimų reikšmės:

p. p. – procentinis punktas

* – išankstiniai duomenys

Aukštos kvalifikacijos profesijos (1–3 LPK pagrindinės grupės), vidutinės kvalifikacijos profesijos (4–8 LPK pagrindinės grupės), žemos kvalifikacijos profesijos (9 LPK pagrindinė grupė)

Įvadas

Gyventojų žmogiškasis kapitalas – įgimti ar įgyti gebėjimai, turimos žinios, praktiniai įgūdžiai bei sveikata, yra kertinis gyvenimo kokybės ir valstybės ekonominės ir socialinės raidos veiksnys. „Žmogiškasis kapitalas Lietuvoje“ – jau trečia kasmetinė tokio pobūdžio apžvalga. Joje pateikiama informacija pirmiausia siekiama apibūdinti žmogiškojo kapitalo būklę Lietuvoje, apimant tiek kiekybinius pokyčius įvairiose gyventojų grupėse, tiek jų turimų žinių ir gebėjimų, sveikatos būklę, jų formavimo ir naudojimo prasme. Apžvalga siekiama supažindinti su 2019 metais priimtais sprendimais (ar naujausia prieinama informacija), pokyčiu nuo 2014 metų žmogiškojo kapitalo srityje ir pasiekta pažanga, palyginti su Nacionalinėje pažangos programoje, Vyriausybės planuose ir kituose strateginiuose dokumentuose išsiskeltais strateginiais siekiais. Rezultatai taip pat pateikiami tarptautiniame kontekste.

2016 m. pradėtos formuoti Vyriausybės komisijos nacionalinei žmogiškųjų išteklių stebėsenai koordinuoti veikla ir tikslai apima tokias viešosios politikos sritis kaip švietimas, darbo rinka, užimtumas, migracija. Horizontalusis bendradarbiavimas šiose srityse yra svarbus siekiant vykdyti vientisą, į tikslą orientuotą ir įrodymais grįstą viešąjį valdymą. STRATA, kaip analitinis centras, siekia pateikti tyrimais ir analizėmis grįstas išvagas ir rekomendacijas šių sričių viešosios politikos formuotojams informuoti. Apžvalgos autoriai sukūrė rodiklių suvestinę, kuri, nepriklausomai nuo ataskaitos formos, bus atnaujinama kasmet. Suvestinėje apibendrinami pagrindiniai žmogiškojo kapitalo būklę ir kontekstą apibūdinantys rodikliai ir jų reikšmės laike, stebint

bendrasias tendencijas ir siekiant identifikuoti, ar priimti sprendimai paveikia svarbiausius lauko rodiklius. Priešingai nei pirmosiose apžvalgose, kuriose vadovautasi administracinių duomenų analize, šioje dominuoja tarptautinių rodiklių, strateginių dokumentų, sprendimų apžvalga.

Apžvalgos turinys suskirstytas į keturis skyrius, atsižvelgiant į tai, kad gyventojų gebėjimų ugdymas bei panaudojimas ir gyventojų sveikatos kokybė yra tiesiogiai susiję su valstybės ir gyventojų gerovės kūrimu. Pirmame skyriuje aptariami žmogiškąjį kapitalą veikiantys kontekstiniai ekonomikos, socialinės aplinkos ir demografijos veiksniai. Antrame skyriuje pateikiamos išvagos apie gyventojų žinių ir gebėjimų ugdymą, trečiame – apie gebėjimų panaudojimo darbo rinkoje būklę. Paskutiniame, ketvirtame skyriuje aptariama nauja, iki šiol žmogiškojo kapitalo apžvalgose nenagrinėta tema – gyventojų sveikatos būklės sąsajos su karjera ir bendra gyvenimo kokybe.

Leidiny s skirtas Vyriausybės komisijai nacionalinei žmogiškųjų išteklių stebėsenai koordinuoti ir kitiems sprendimų priėmėjams, vykdančioms viešąją politiką užimtumo, švietimo, migracijos srityse. Tikimasi, kad ši apžvalga suteiks informacijos, naudingos priimant atitinkamos srities ar jų sankirtų sprendimus. Leidiniu taip pat siekiama suteikti informacijos ministerijų, pavaldžių įstaigų, savivaldos ir kitų organizacijų atstovams. Apžvalga gali būti naudinga ir visuomenei, siekiant didinti informuotumą minėtose srityse ir suteikti informacijos, kuri yra svarbi priimant su užimtumu ar karjera susijusius asmeninius sprendimus.

1. Demografinis, ekonominis ir socialinis kontekstas

Šiame skyriuje analizuojami veiksniai ir sąlygos, turintys įtakos žmogiškojo kapitalo – gyventojų žinių, įgūdžių ir gebėjimų, patirties ir sveikatos – formavimui ir naudojimui. Investicijos į žmogiškąjį

kapitalą prisideda prie technologinės ir inovacinės pažangos, ekonominio augimo ir gerovės kūrimo, tad skyriuje taip pat apžvelgiama pažanga šiose srityse.

Demografinis kontekstas

Nuo 2014 iki 2019 m. nuolatinių gyventojų skaičius sumažėjo 5,3 proc.

Per penkerius metus nuolatinių gyventojų skaičius Lietuvoje sumažėjo nuo 2,943 mln. (2014 m. pr.) iki 2,794 mln. (2019 m. pr.) (LSD, 2020). To priežastys – neigiama natūrali gyventojų kaita ir ilgą laiką buvusi neigiama neto tarptautinė migracija. Pastebima, kad dalis ES valstybių narių, ypač Rytų ir Centrinės Europos valstybės, taip pat susiduria su visuomenės senėjimo ir mažėjimo problemomis ir dėl to gresiančiais iššūkiais darbo rinkoje, socialinės ir sveikatos apsaugos sistemose. Sparčiai besitraukiančiu gyventojų skaičiumi Lietuvą veikia Latvija, Kroatija, Bulgarija. Estijoje analizuojamu laikotarpiu registruotas 0,7 proc. gyventojų skaičiaus augimas (Eurostat, 2020b).

Nors 2019 m. gyventojų skaičiaus mažėjimas sulėtėjo ir metinis pokytis buvo mažiausias nuo 2010 m. (–0,3 proc., palyginti su 2018 m.), prognozuojama, kad Lietuvos gyventojų skaičius ir toliau trauksis. Naujausiomis Eurostato populiacijos prognozėmis, pagal pagrindinį scenarijų gyventojų Lietuvoje 2030 m. bus 2,452 mln., dar po 10 metų (2040 m.) – 2,307 mln. (Eurostat, 2020b). EBPO prognozėmis, 2030 m. Lietuvoje bus 2,394

mln. gyventojų ir jų skaičius mažės sparčiau nei Eurostato prognozėse – 2040 m. tesieks 2,118 mln. (OECD, 2020). Taigi, nors užsienio ekspertų prognozės skiriasi, gyventojų skaičiaus mažėjimas numatomas visuose galimuose scenarijuose. Populiacijos Lietuvoje mažėjimas gali paveikti produktyvumą keliais būdais: neigiamai dėl viešųjų paslaugų, infrastruktūros naudojimo sumažėjimo, teigiamai dėl nepakankamos darbo pasiūlos, lemiančios darbo užmokesčio augimą ir skatinančios darbdavius investuoti į technologijas ir automatizaciją (Europos Komisija, 2019a).

Demografijos, migracijos ir integracijos 2018–2030 m. strategijoje Lietuvai keliami tikslai gerinti šeimos aplinką, didinti reemigraciją ir užsieniečių integraciją į Lietuvos visuomenę (LRS, 2018). Pagrindinio strategijos tikslo, siejamo su augančiu gyventojų skaičiumi, įgyvendinimo vertinimo rodikliu siekiama, kad Lietuvos gyventojų skaičiaus mažėjimas būtų pristabdytas ir 2030 m., palyginti su 2018 m. gyventojų skaičiumi, pokytis būtų teigiamas ir siektų 0,10 proc. 2018–2019 m. laikotarpiui keltas –1,02 proc. gyventojų skaičiaus sumažėjimo siekinys sėkmingai pasiektas ir viršytas: šiuo laikotarpiu gyventojų sumažėjo tik –0,3 procento.

Lietuvoje tebeauga vyresnių nei 65 metų gyventojų dalis.

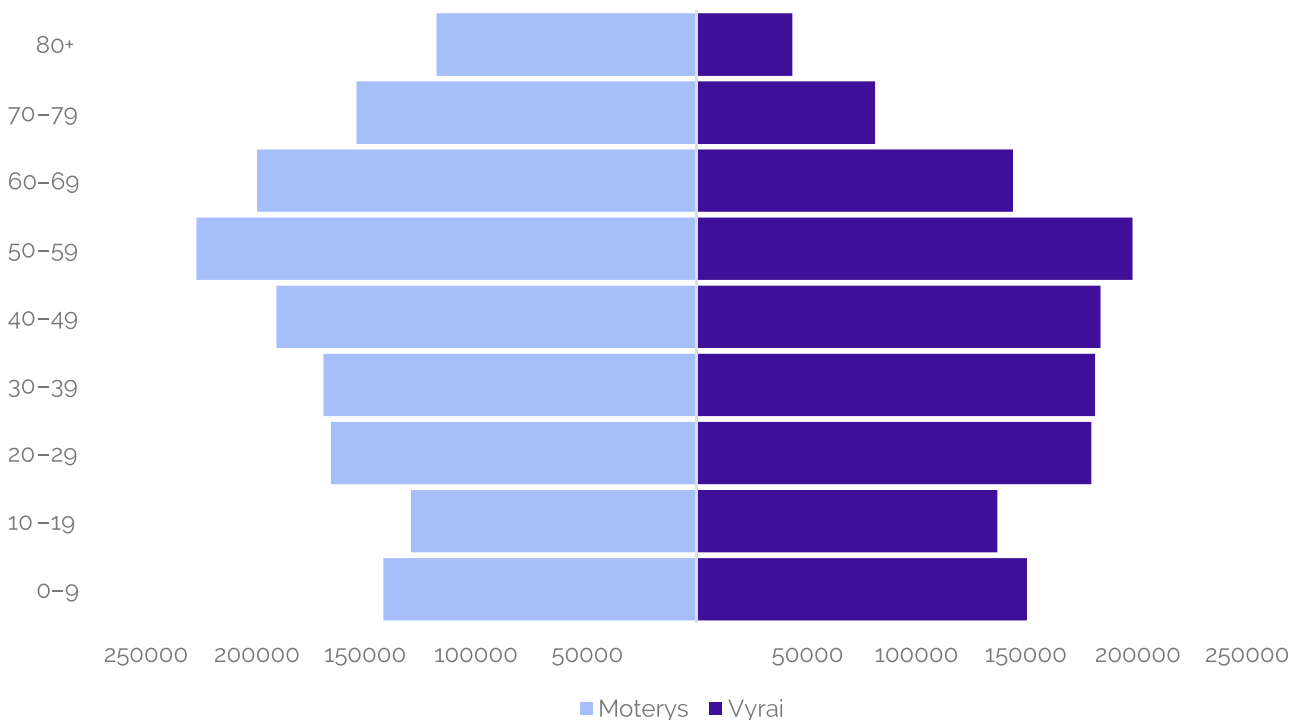
Vyresnių nei 65 metų gyventojų skaičius auga sparčiau nei 0–14 metų amžiaus gyventojų, o tai reiškia, kad Lietuvos visuomenė sensta. Natūrali gyventojų kaita Lietuvoje yra neigiama ir siekė –3,8 asmens tūkstančiui gyventojų (2019 m.) (LSD, 2020). Palyginti su bendru Europos Sąjungos vidurkiu, Lietuvos demografinė padėtis amžiaus atžvilgiu nėra išskirtinė – ES valstybėse taip pat didėja vyresnių nei 65 m. amžiaus gyventojų dalis ir mažėja darbingo amžiaus asmenų. 2019 m. ES 28 valstybėse 3 darbingo amžiaus (15–64 m.) asmenims teko vienas vyresnis nei 65 metų asmuo. Prognozuojama, kad 2050 m. vienas pensinio amžiaus gyventojas teks 2 asmenims (Eurostat, 2020a).

Nors vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė Lietuvoje kasmet auga (2014 m. – 74,6, 2018 m. – 75,9), vyresnėse amžiaus grupėse vyrų yra mažiau nei moterų (1) (LSD, 2020). Vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės skirtumas tarp moterų (80,6 m.) ir vyrų (70,9 m.) Lietuvoje yra vienas didžiausių tarp visų ES valstybių narių. Tokį rezultatą ir netolygų

gyventojų pasiskirstymą vyresnėse amžiaus grupėse galima paaiškinti su gyventojų sveikata, nelaimingais atsitikimais susijusiomis ir kitomis priežastimis, kurios nuodugniau analizuojamos gyventojų sveikatos skyriuje.

Visuomenės senėjimas suteikia galimybę gyventojams ilgiau džiaugtis gyvenimu, ypač jei ilgėja ir sveiko gyvenimo trukmė. Vis dėlto didesnė vyresnio amžiaus gyventojų dalis gali sukelti papildomų socialinių, ekonominių iššūkių. Nors gyventojų Lietuvoje, tikėtina, bus mažiau ir jie bus vyresni, tikėtini ir gyventojų vartojimo profilio pokyčiai, galintys nulemti prekių ir paslaugų paklausos pokyčius, pavyzdžiui, slaugos ar kitų su vyresniu amžiumi susijusių sveikatos ir socialinių paslaugų paklausos augimą. Pastarasis aspektas taip pat gali paskatinti inovacijų apgyvendinimo, transporto paslaugų sektoriuose kūrimą (Eurostat, 2019). Mažėjanti darbingo amžiaus gyventojų dalis, kitiems veiksniams nekintant, gali lemti darbuotojų pasiūlos mažėjimą ir didesnę mokesstinę naštą dirbantiems. Šią problemą dauguma Europos valstybių sprendžia ilgindamos pensinį amžių, tačiau galimi ir kiti scenarijai, pavyzdžiui, imigracijos skatinimas.

1 pav. Nuolatinių Lietuvos gyventojų pasiskirstymas pagal lytį ir amžiaus grupes 2019 m. pradžioje

Šaltinis: LSD

Tarptautinė neto migracija 2019 m. pirmąkart buvo teigiama, o imigravusiųjų į Lietuvą dalis nuo 2018 iki 2019 m. išaugo 39 proc.

Prieš penkerius metus neto migracijos rodiklis, siekęs -12,3 tūkst. (2014 m.), 2019 m. siekė jau 10,8 tūkst. (2019 m.) (LSD, 2020). 2019-ieji – pirmi metai nuo 1990-ųjų, kai imigravusiųjų į Lietuvą asmenų skaičius buvo didesnis nei emigravusiųjų. Vienas iš Demografijos, migracijos ir integracijos politikos strategijos tikslų yra užtikrinti valstybės poreikius atitinkantį migracijos srautų valdymą (LRS, 2018), prioritetą teikiant tiek aukštos, tiek žemesnės kvalifikacijos Lietuvos piliečių ir šeimos narių grįžtamajai migracijai ir užtikrinant aktyvią integraciją į Lietuvos visuomenę politiką. 2019 m. grįžusieji Lietuvos piliečiai sudarė 51 proc. visų imigrantų (LSD, 2020), prieš penkerius metus ši reikšmė siekė 80 proc. (2014), tad augant bendram imigrantų skaičiui, grįžtančiųjų lietuvių, lyginant su 2014 m., santykinai sumažėjo.

Imigrantų skaičius Lietuvoje nuo 2018 iki 2019 m. išaugo 39 proc., 2019 m. į Lietuvą nuolat gyventi ar ne trumpesniam nei 12 mėn. laikotarpiui atvyko 40 tūkst. užsieniečių (2018 m. – 28,9 tūkst.) (LSD, 2020). Pagal buvusią gyvenamąją vietą (valstybę) daugiausia imigrantų atvyko iš Jungtinės Karalystės (9,7 tūkst.), Ukrainos (8,9 tūkst.) ir Baltarusijos (6,5 tūkst.), pusė visų imigravusiųjų turėjo Lietuvos pilietybę. Nuo 2014 m. bendras Lietuvoje gyvenančių užsieniečių skaičius padidėjo beveik 3 kartus, 2019 m. 20–65 m. amžiaus užsienio piliečių Lietuvoje buvo 118 tūkst. Nors Lietuvoje imigrantų skaičius auga, dar 2016 m. tik 7 ES valstybėse, tarp jų ir Lietuvoje, imigravusiųjų skaičius buvo mažesnis už emigravusiųjų, tad 2019 m. pirmąkart nustatytu teigiamu neto migracijos rodikliu vejamės jau ilgą laiką tarpą su tuo susiduriančias Europos šalis.

Tokį imigravusiųjų į Lietuvą asmenų skaičiaus augimą gali lemti kelios priežastys. Visų pirma paminėtinas pastaruosius kelerius metus augęs pragyvenimo lygis Lietuvoje – skaičiuojant pagal perkamąją galią, 2018 m. vienam gyventojui tekęs BVP siekė 81 proc. ES vidurkio (2014 m. – 76 proc.) (Eurostat, 2020b). Be to, 2019 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojo Užsieniečių teisinės padėties įstatymo pakeitimai (LRS, 2004), supaprastinę kai kurias migracijos procedūras siekiant gauti leidimus laikinai gyventi Lietuvoje, pavyzdžiui, atsisakyta iki šiol reikalauti

papildomų dokumentų kvalifikacijos atitikčiai darbo vietai vertinti ar atvejais, kai keičiamas darbdavys. 2019 m. pabaigoje pradėjo veikti nauja informacinė sistema „Migris“, kurioje su migracija susiję prašymai registruojami elektroniniu būdu, taigi sumažėja laukimas eilėje ir būtinų fizinių apsilankymų institucijose skaičius.

Didėjantis imigrantų skaičius esant teigiamai neto migracijai prisideda prie spaudimo darbo rinkoje mažėjimo, nes papildoma atitinkamos kvalifikacijos darbuotojų pasiūla. Siekiant sklandesnės integracijos darbo rinkoje, atvykusiesiems reikia profesinio konsultavimo, karjeros paslaugų ir informacijos apie Lietuvos darbo rinkos struktūrą. Taip pat svarbu užtikrinti, kad jiems būtų prieinama informacija apie paslaugų, susijusių su sveikatos apsauga, švietimu, karjera, mokesčių sistema, gavimą ir naudojimą. Sklandesnė integracija atvykus, tinkama kultūrinė ir socialinė aplinka gali lemti motyvaciją ir apsisprendimą Lietuvoje pasilikti ilgesniam laikui.

Tarp Lietuvoje gyvenančių ir dirbančių užsieniečių profesijų grupėse dominuoja vidutinės kvalifikacijos darbuotojai (2019 m. – 81 proc.).

Tarp Lietuvoje dirbančių užsieniečių auga dirbančiųjų vidutinės kvalifikacijos darbus dalis, 2014 m. siekusi 45 proc. Dirbančiųjų aukštos kvalifikacijos ir nekvalifikuotus darbus dalis sumažėjo. 2014 m. net 45 proc. Lietuvoje gyvenančių užsieniečių dirbo aukštos kvalifikacijos darbus, o 2019 m. – tik 15 proc. Tad nors bendras atvykstančiųjų srautas kasmet didėja, Lietuvoje dirbančių užsieniečių profilis keičiasi. Tarp dirbančiųjų vidutinės kvalifikacijos profesijose net 73 proc. sudaro sunkiasvorių sunkvežimių ir krovinių transporto priemonių vairuotojai, kitas, mažas grupes sudaro, pvz., suvirintojai (4 proc.), metalinių konstrukcijų ruošėjai ir montuotojai (3 proc.). Tikėtina, kad tai signalizuoja išaugusią kvalifikuotų darbuotojų paklausą, kurios vidaus rinka netenkina.

Analizuojant grįžtančių lietuvių ir Lietuvoje dirbančių užsieniečių duomenis matyti, jog šių asmenų profilis pagal profesijas Lietuvoje skiriasi. Nors abiejose grupėse vyrauja vidutinės kvalifikacijos profesijų atstovai, pasiskirstymas yra kitoks. Grįžę į Lietuvą gyventi lietuviai daugiausia

dirba vidutinės (49 proc.), tuomet aukštos (38 proc.) ir mažiausiai žemos kvalifikacijos (13 proc.) profesijose, o net 81 proc. Lietuvoje gyvenančių ir dirbančių užsieniečių, kaip minėta, dirba vidutinės kvalifikacijos profesijose.

Lyginant Lietuvoje gyvenančių užsieniečių ir Lietuvos piliečių vidutines pajamas, didžiausias nominalus skirtumas matomas tarp dirbančiųjų vadovų grupėje, kur užsienio piliečiai uždirba vidutiniškai 600 Eur mažiau (1). Daugiausia

užsieniečių vadovų dirbo mažmeninėje prekyboje, variklinių transporto priemonių ir motociklų remonto sektoriuje (24 proc. visų užsieniečių vadovų), mažiau – profesinės, mokslinės ir techninės veiklos (9 proc.), apdirbamosios gamybos (9 proc.) sektoriuje. Kitas reikšmingas draudžiamųjų pajamų skirtumas matyti įrenginių ir mašinų operatorių ir surinkėjų grupėje, kur užsienio piliečiai uždirba vos daugiau (591 Eur) nei minimalų mėnesinį atlygį, kuris 2019 m. buvo 555 Eur.

1 lentelė. Užsieniečių ir Lietuvos piliečių vidutinės pajamos* ir asmenų skaičius pagal pagrindines LPK profesijų grupes 2019 m. lapkričio mėn.

Lietuvos profesijų grupės pavadinimas	Užsienio piliečių vidutinės pajamos, Eur (asmenų sk.)	Lietuvos piliečių, vidutinės pajamos, Eur (asmenų sk.)	Skirtumas, Eur
Vadovai	1154 (4657)	1761 (130 797)	607
Specialistai	1650 (4331)	1604 (306 669)	-46
Technikai ir jaunesnieji specialistai	1408 (1041)	1363 (79 917)	-45
Tarnautojai	1301 (613)	1164 (52 653)	-138
Paslaugų sektoriaus darbuotojai ir pardavėjai	898 (2016)	845 (153 206)	-54
Kvalifikuoti žemės, miškų ir žuvininkystės ūkio darbuotojai	844 (175)	781 (7151)	-63
Kvalifikuoti darbininkai ir amatininkai	833 (13 297)	1018 (145 179)	184
Įrenginių ir mašinų operatoriai ir surinkėjai	591 (44 168)	1010 (117 442)	419
Nekvalifikuoti darbininkai	681 (2069)	717 (132 037)	36

*Pateikiamos tik pilną mėnesį dirbusių, nebuvousių vaiko priežiūros atostogose, praktikoje ar karo prievolėje ar tą mėnesį turėjusių registruoto bedarbio statusą. Pateikiami SODRA darbo santykių turėję užsienio pilietybę turintys asmenys.

Šaltinis: NŽIS; skaičiavimai: STRATA

Pusė išvykusiųjų iki tol Lietuvoje dirbo vidutinės kvalifikacijos, trečdalis – aukštos kvalifikacijos profesijose.

Preliminariais 2019 m. duomenimis, iš Lietuvos iš viso emigravo 29,3 tūkst. asmenų (LSD, 2020). Pagal profesiją prieš išvykimą daugiausia išvykusiųjų dirbo vidutinės (50 proc.), mažiau – aukštos (32 proc.) ir mažiausiai žemos (18 proc.) kvalifikacijos darbus. Tad išvykusių gyventojų profilis yra artimesnis grįžusių lietuvių profiliui nei Lietuvoje dirbančių užsieniečių. Tarp grįžusių lietuvių vidutinės kvalifikacijos profesijose dirbo 49

proc., tarp užsieniečių – net 81 proc.

Tikėtina, kad didesnės investicijos į žmogiškojo kapitalo formavimą tiek formaliojo švietimo sistemoje, tiek už jos ribų gali padėti sumažinti emigraciją, užtikrinant galimybę, kad turimi įgūdžiai išliktų aktualūs besikeičiančioje darbo rinkoje. Daugiau atitinkamos kvalifikacijos darbuotojų taip pat padeda pritraukti daugiau užsienio investicijų, skatina ekonomikos judėjimą aukštos pridėtinės vertės link – kuriant kokybiškas darbo vietas, kurios ne tik padėtų išlaikyti nuolatinius gyventojus, bet ir pritrauktų daugiau specialistų iš užsienio.

Lietuvoje nuo 2014 iki 2018 m. vidaus migracija padidėjo 20 proc.

Toks vidinės migracijos augimas reiškia, kad daugėjo (nuolatinių) gyventojų, kurie keičia nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje. 2019 m. šis judėjimas kiek sulėtėjo (73 tūkst.), palyginti su 2018 m. (76 tūkst.). 2019 m. vidaus migracijos lėtėjimo tendencija matoma ir bendro gyventojų skaičiaus kontekste: 2014–2018 m. šalies viduje gyvenamąją vietą keičiančių gyventojų dalis išaugo nuo 2,1 iki 2,7 proc., o 2019 m. vidaus migracija šiek tiek sumažėjo iki 2,6 proc. 2019 m. gyventojai daugiausia kėlėsi gyventi į miestus, apie 18 tūkst. atvyko iš miesto į miestą, 26 tūkst. į miestą persikėlė gyventi iš kaimo. Judėjimas iš kaimo 2019 m. kiek sulėtėjo, bendras persikėlusiujų iš kaimo į kitą kaimą ar miestą skaičius buvo 28,9 tūkst. (2018 m. – 33,2 tūkst.). Lyginant persikėlusiujų pokytį asmenimis pastebima, kad 2016–2018 m. daugiau gyventojų persikėlė iš miesto į kaimą nei

iš kaimo į miestą, bet 2019 m. matoma priešinga tendencija. Teigiama neto vidaus migracija (atvykusiųjų ir išvykusiųjų skaičiaus skirtumas) pastebima tik trijose didžiųjų miestų apskrityse: Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos. Didžiausia neigiama neto vidaus migracija būdinga Šiaulių ir Panevėžio apskrityms. 2014–2019 m. laikotarpiu išryškėjo vidaus migracijos koncentravimosi didžiuosiuose miestuose tendencija: didžiųjų miestų apskrityse neto migracija augo, o visose kitose apskrityse išvykstančiųjų skaičius vis labiau viršijo atvykstančiųjų. Nors urbanizacija dažnai siejama su teigiamais pokyčiais šalyje (skurdo mažėjimu, investicijų pritraukimu, informacinių technologijų plėtra), visgi Lietuvoje pastebimas gyventojų koncentravimasis didžiuosiuose miestuose ir besitraukiantis gyventojų skaičius kaimiškose vietovėse bei mažesnėse savivaldybėse gali sukelti sunkumų užtikrinant darbuotojų pasiūlą žemės ūkio ir susijusiems sektoriams, stabdyti verslo plėtros galimybes regionuose.

Ekonominis kontekstas

Realus BVP augimas 2019 m., palyginti su 2018 m., siekė 3,9 proc., tačiau 2020 m. prasidėjusi COVID-19 pandemija gali turėti ilgalaikių padarinių Lietuvos ekonomikos augimui.

Nuo 2014 m. Lietuvoje BVP vienam Lietuvos gyventojui padidėjo nuo daugiau nei 12 tūkst. Eur per metus to meto kainomis iki daugiau nei 17 tūkst. Eur per metus vienam gyventojui (daugiau nei ketvirtadaliu). Lietuvos BVP nuo 2017 m. augo didesniu nei 2 proc. dydžiu kasmet, o didžiausias augimas, nustatytas 2017 m., siekė 4,2 proc. Lietuvos pažangos strategija (LRS, 2012) siekiama, kad iki 2030 m. Lietuvos BVP vienam gyventojui būtų ne žemesnėje negu 10 pozicijoje. 2018 m. Lietuva buvo 19 pozicijoje Europos Sąjungoje. EBPO ekspertai Lietuvai prognozavo 2,45 proc. ir 2,54 proc. realų BVP augimą atitinkamai 2020 ir 2021 metais. Kaip nurodo ES ekspertai (Europos Komisija, 2019a), pagrindinis BVP augimą lemiantis veiksnys yra asmeninių išlaidų dydis (vartojimas).

Apžvalgos rengimo metu, prasidėjus COVID-19 pandemijai, pasaulio valstybių, taip pat Lietuvos, ekonomika pradėjo lėtėti. Visuotinis karantinas

ir tam tikrų paslaugų ir prekybos sustabdymas lėmė BVP prognozių 2020 metams pokyčius. Pagal Lietuvos banko kovo mėn. pateiktą vieną iš scenarijų, 2020 m. BVP pokytis sieks –11,4 proc., o 2021 m. sparčiai išaugs (9,7 proc.) bandant pasivyti per pandemiją smukusį augimą (Lietuvos bankas, 2020). Dar 2019 m. gruodžio mėn. prognozės 2020 metams siekė apie 2,5 proc. Akivaizdu, kad šis šokas gali koreguoti išsikeltų strateginių tikslų pažangą.

Nacionalinės pažangos programos priemonėmis siekiama kurti ekonominiam augimui palankią aplinką (LRV, 2012). Pagal ES makroekonominių disbalansų procedūrą, kuria stebimi ekonominiai signalai, pastebima, kad Lietuvoje pastarųjų 3 metų prekių ir paslaugų kainos, palyginti su tiesioginėmis šalies konkurentėmis, kilo (6,4 proc.) ir viršijo ES nustatytą slenkstinę ribą (5 proc.). Prarandant lietuviškos produkcijos konkurencinę vertę tikėtina, kad gali mažėti darbo vietų arba atitinkamai įmonės gali prarasti klientų, nes šalys konkurentės gali siūlyti savo prekes ar paslaugas pigiau.

Vidutinis bruto darbo užmokestis Lietuvoje nuo 2014 iki 2019 m. padidėjo 36 proc.

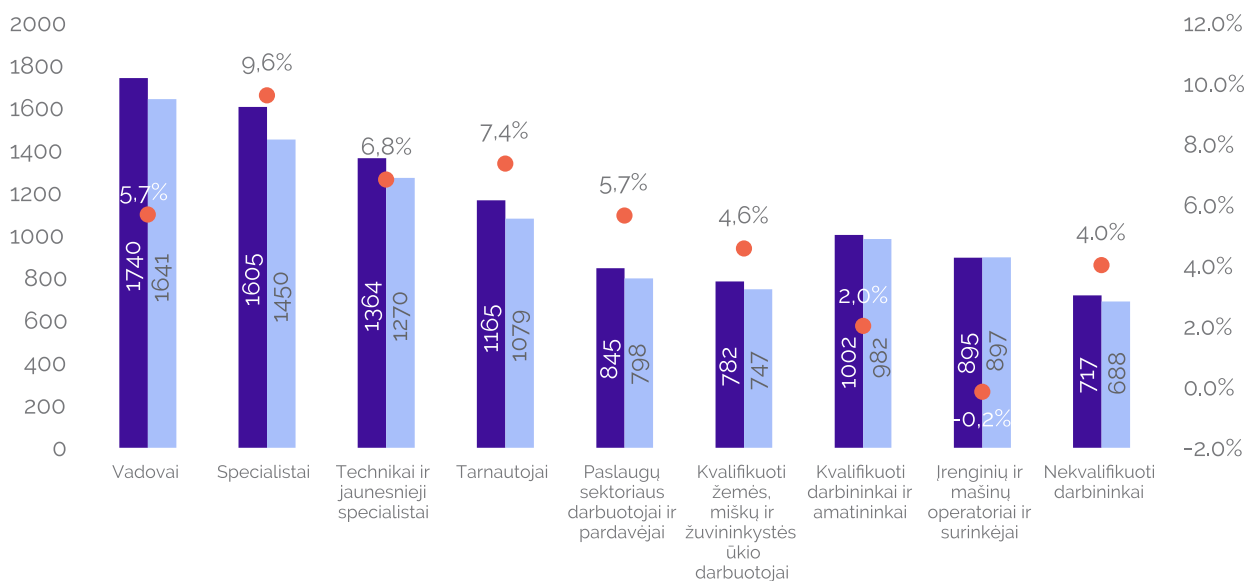
Vyriausybės įgyvendinimo programos priemonėmis siekiama, kad šalies vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio pokytis 2020 m., palyginti su 2019 m., siektų 6,2 proc. (LRV, 2017). Atkreiptinas dėmesys, jog augant gyventojų pajamoms auga paslaugų ir prekių vartojimas. Dėl išaugusios tam tikrų prekių ir paslaugų paklausos įmonėms didinant produkciją didėja ir darbuotojų, dažniausiai – kvalifikuotų specialistų, poreikis, ypač jei šalyje daugėja technologiškai pažangių profesijų. Nors vidutinis darbo užmokestis Lietuvoje sparčiai augo, apžvalgos rengimo metu prasidėjusi COVID-19 pandemija turės poveikį užimtųjų padėčiai darbo rinkoje – Lietuvos banko atstovai prognozuoja, kad 2020 m. darbo užmokestis susitrauks 2,6 proc., palyginti su 2019 m. (Lietuvos bankas, 2020).

Nors vidutinis darbo užmokestis didėjo, matyti, kad šis didėjimas įvairiuose ekonomikos sektoriuose ir profesijose nevienodas. Pažymėtina, jog kai kurių sektorių darbuotojų atlyginimas gali siekti tik 60 proc. šalies vidurkio. Šiuo metu visuose kvartiliuose viešojo sektoriaus darbuotojų darbo užmokestis yra didesnis nei privačiojo sektoriaus,

įskaitant individualiąsias įmones. Analizuojant didžiausią darbo užmokestį gaunančių asmenų grupes pastebima, kad trečiasis kvartilis viešajame sektoriuje sudarė 1160 Eur, privačiajame – 1112 Eur. Tačiau valstybės politikų, teisėjų, pareigūnų ir kitų tarnautojų pareiginės algos bazinis dydis 2019 m. siekė 173 Eur (arba 134,2 Eur neperskaičius pagal 2019-01-01 įvykusį mokesčių sujungimą) ir išliko mažesnis nei 2008 m. (490 Lt arba 182 Eur perskaičius) (LRS, 2018a).

Pasak Europos Komisijos, viena iš didžiausių ateities problemų išlieka mažėjantis darbingo amžiaus asmenų skaičius (Europos Komisija, 2019a). Dėl darbuotojų trūkumo augant įtampai darbo rinkoje pastebimas darbo užmokesčio augimas, iš dalies nulemtas ir augusio minimalaus užmokesčio, kai kurių viešojo sektoriaus atstovų darbo užmokesčio didinimo. Išaugęs darbo užmokestis ir disponuojamos pajamos skatina privataus vartojimo augimą. Lyginant 2018 m. ir 2019 m. lapkričio mėnesius, vidutinis mėnesinės draudžiamosios pajamos augo visoms profesijų grupėms, išskyrus įrenginių ir mašinų operatorius ir surinkėjus. Didžiausias, 9,6 proc. padidėjimas buvo specialistų pagrindinėje grupėje: nuo 1133 Eur (2018 m. lapkričio mėn.) iki 1606 Eur (2019 m. lapkričio mėn.) (2).

2 pav. Vidutinės samdomų darbuotojų pajamos* 2019 m. lapkričio mėn. (EUR) ir jų pokytis, lyginant su 2018 m. lapkričio mėn. pagal LPK pagrindines profesijų grupes

*2018 m. pajamos dėl mokesstinės sistemos pasikeitimo yra padaugintos iš 1,28 koeficiento. Pateikiamos tik pilną mėnesį dirbusių, nebuvusių vaiko priežiūros atostogose, praktikoje ar karo prievolėje ar tą mėnesį turėjusių registruoto bedarbio statusą. Pateikiami SODRA darbo santykių turėję užsienio pilietybę turintys asmenys.

Lietuvoje darbuotojų, kurie dirba aukštųjų technologijų gamybos ar daug žinių reikalaujančiuose sektoriuose, dalis 2018 m. sudarė 2,9 proc. visų užimtųjų.

Vidutiniškai ES 28 minėtuose sektoriuose dirbo 4,1 proc. užimtųjų (Eurostat, 2020b). Lietuva šiuo aspektu lenkia tik Graikiją, Juodkalniją, Šiaurės Makedoniją ir Turkiją. Šių sektorių plėtra galimai padėtų paskatinti našumo augimą. Maža darbuotojų, kurie dirba minėtuose sektoriuose, dalis gali būti dalinai paaiškinama tuo, jog Lietuvoje tyrimams ir vystymuisi yra išleidžiama tik 0,88 proc. nuo viso BVP (LSD, 2020). Tai vienas žemiausių rodiklių tarp visų Europos Sąjungos

šalių. Pažymėtina, kad išlaidos inovacinei veiklai tarp įmonių, diegusių technologines inovacijas, nuo 2016 m. (3,8 proc.) iki 2018 m. (2,4 proc.) nukrito trečdaliu (LSD, 2020).

Ekonomikos ir inovacijų ministerija 2019 m. skyrė 4 mln. Eur informacinių ir ryšių technologijų (IRT) specialistų kompetencijai kelti. 2015–2017 m. IRT specialistų skaičius Lietuvoje augo net 10 kartų sparčiau nei bendras samdomų darbuotojų skaičius (IL, Infobalt, 2018). Tikėtina, jog IRT sektorius artimiausiu metu ir toliau augs, tad svarbu užtikrinti, kad studentai ir mokiniai turėtų galimybę rinktis darbo rinkoje paklausias profesijas.

Socialinis kontekstas

Užimtųjų gyventojų skurdo rizikos lygis mažėjo, tačiau nereikšmingai, o didžiausią skurdo riziką Lietuvoje patiria pensinio amžiaus gyventojai.

Nuo 2014 m. dirbančių asmenų skurdo rizikos lygis Lietuvoje beveik nepakitęs (2014 m. – 8,3 proc., 2018 m. – 8,1 proc.) (LSD, 2020). Bendras skurdo rizikos ir socialinės atskirties rodiklis Lietuvoje (28,3 proc.) yra vienas didžiausių visoje Europoje, reikšmės didesnės tik 6 Europos Sąjungos valstybėse. Vyriausybės siekis iki 2020 m. pasiekti, kad asmenų, patiriančių skurdo riziką ar socialinę atskirtį, dalis siektų 24 proc. (LRV, 2017), tikėtina, liks neįgyvendintas. 2019 m. didelį materialinį nepriteklių jautė 9,4 proc. Lietuvos. Nors ši dalis nuo 2014 m. sumažėjo 4,2 procentinio punkto, tai vis dar itin didelė reikšmė, palyginti su kitomis ES šalimis (ES vidurkis – 6,1 proc.).

BVP vienam gyventojui augo, tačiau skurdo lygis išliko reikšmingai nepakitęs, tad didėjantis BVP galimai nepalietė kai kurių profesijų atstovų ir gyventojų, dalies jų bendros pajamos liko skurdo rizikos ribose. 16 proc. vyresnių nei 65 metų asmenų 2017 m. Lietuvoje jautė didžiulį materialinį nepriteklių (Europos Komisija, 2019a). Tai mažiau nei 2016 m. (17 proc.), tačiau vis tiek trigubai daugiau nei vidutiniškai ES. Pažymėtina, kad iš valstybės biudžeto skiriamos išlaidos socialinei

apsaugai Lietuvoje 2018 m. siekė 12,1 proc. BVP, o ES 28 vidurkis sudarė 18,6 proc. (Eurostat, 2020b).

Pagal audito rezultatus (Valstybės kontrolė, 2019) informacija apie socialinės paramos priemones gyventojams yra fragmentiška, ne visais atvejais laiku atnaujinama, pateikiama nepakankamai suprantamai. Taip pat ekspertai sutaria, jog nors buvo siekta padaryti pokytį mažinant skurdą, vyresnių ir neįgalių žmonių skurdo rizika audituojamu 2017–2018 m. laikotarpiu išliko didelė.

Viena iš priemonių mažinti skurdo riziką yra švietimas ir naujų gebėjimų bei žinių įgijimas (King, Palmer, 2007). Realizuojamos įgytos žinios ir gebėjimai gali prisidėti ne tik prie skurdo pajamų prasme mažinimo, bet ir prie didesnio produktyvumo, sveikatos ir kitų skurdo, daugialypio reiškinių, mažinimo dimensijų. Taigi reikia gerinti švietimo prieinamumą, didesnių gyventojų įtraukimą į neformalųjį ugdymą, mokymosi galimybes įvairiuose gyvenimo etapuose.

2018 m. Lietuvos gyventojų pajamų nelygybė buvo didžiausia tarp ES šalių.

Naujausiais duomenimis, Lietuvos pajamų nelygybės Gini indeksas siekė 36,9 (2018 m.) (Eurostat, 2020b) ir jau kelerius metus pastebimas

indekso augimas. Lietuvoje pagal Gini indeksą stebima pajamų nelygybė niekada nebuvo nukritusi žemiau 31 (tokia reikšmė užfiksuota 2000–2001 m.). Kuo šis indeksas didesnis, tuo didesnė pajamų nelygybė šalyje.

Pajamų nelygybei įtakos turi ir nevienodas BVP augimas Lietuvos regionuose. Lietuvoje kaimo vietovių gyventojų pajamos siekia tik 67 proc. miesto vietovėse gyvenančių asmenų pajamų. Šis atotrūkis yra vienas didžiausių visoje Europos Sąjungoje, tad, pasak ekspertų, neseniai priimta mokesčių reforma sujungiant darbdavio ir darbuotojo mokesčius neturės reikšmingo poveikio šiai proporcijai (Europos Komisija, 2019a). Nors buvo sumažinta mokesčių našta

mažas pajamas gaunantiems asmenims, bendras mokesčių progresyvumas išlieka mažas.

Lietuvoje pastebimas mažas pajamų perskirstymas per mokesčius ir socialinius pervedimus. Asmeninių pajamų mokesčiai, skiriami nuo neto pajamų, yra vieni iš mažiausių tarp visų Europos Sąjungos šalių (4,08 proc. nuo BVP) (OECD, 2020). Pastebėta, kad daugiau uždirbančių asmenų pajamos didėjo greičiau nei visų kitų: 20 proc. turtingiausių namų ūkių Lietuvoje uždirba 7,3 karto daugiau nei 20 proc. vargingiausių (Europos Komisija, 2019a). Tokią didelę pajamų nelygybę (indekso reikšmę) taip pat gali lemti šešėlinė ekonomika – neturint informacijos apie visas gyventojų pajamas nelygybės rodiklio reikšmė gali būti netiksli.

2. Gebėjimų ir žinių ugdymas

Įvairiose žmogiškojo kapitalo apibrėžtyse žmonių turimos žinios, įgūdžiai ir gebėjimai nurodomi kaip svarbiausias žmogiškojo kapitalo komponentas. Tarptautiniuose ir nacionaliniuose strateginiuose dokumentuose žmonių gebėjimų ugdymas tiesiogiai siejamas su šalies gerovės kūrimu. Teigiama, kad žmonių įgūdžių ir gebėjimų kokybė yra vienas iš pagrindinių pažangos veiksnių, lemiančių visuomenės kūrybiškumą ir atvirumą inovacijoms. Šiuolaikiniai žmogiškojo kapitalo tyrinėtojai pabrėžia, kad žmogiškojo kapitalo ugdymas neapsiriboja tik formalioju švietimu, akcentuojama patirties, praktinio mokymosi ir

gebėjimo esant poreikiui įgyti naujų įgūdžių, persikvalifikuoti svarba (Potelienė, Tamašauskienė, 2014). Šiame skyriuje apžvelgiant pagrindinius ES ir Lietuvos strateginių dokumentų siekius, susijusius su gyventojų gebėjimų stiprinimu, ir tarptautinius statistinius duomenis, nagrinėjamas Lietuvos gyventojų dalyvavimas formaliojo švietimo sistemoje, suaugusiųjų įsitraukimas į mokymosi visą gyvenimą procesus. Taip pat analizuojama Lietuvos švietimo sistemoje dalyvaujančių ir mokslus joje baigusių asmenų gebėjimų kokybė ir jos kaita, palyginti su kitomis šalimis.

Besimokančiųjų skaičius Lietuvoje kasmet mažėja, tačiau įtrauktis į formalųjį švietimą didėja.

Bendras besimokančiųjų skaičius (ISCED 0–8 lygmenyse) Lietuvoje susitraukė 8 proc. nuo 654 tūkst. 2014 m. iki 599 tūkst. 2018 m. Tiesa, besimokančiųjų ikimokyklinio ir pradinio ugdymo programose skaičius nuosekliai augo (atitinkamai 7 proc. ir 9 proc.). Šią tendenciją iš dalies galėjo paveikti 2016 m. įvestas privalomas priešmokyklinis ugdymas vaikams nuo 6 metų. Aukščiausiam ISCED lygmenyje, doktorantūros studijose, taip pat pastebimas mažas (+3 proc.) augimas.

Vis dėlto didžiausias besimokančiųjų skaičiaus mažėjimas per ketverius metus vyko profesinio mokymo turint vidurinį išsilavinimą srityje (–37 proc.) ir bakalauro lygmens studijose (–24 proc.). Vidurinio ugdymo srityje besimokančiųjų skaičius sumažėjo penktadaliu. Vidurinio ugdymo moksleivių skaičiaus mažėjimas siejamas su demografiniais pokyčiais – emigracija ir gimstamumo mažėjimu. Besimokančiųjų bakalauro programose mažėjimą, be demografinių procesų, populiarėjančių studijų užsienyje ir studijų atidėjimo tendencijų (angl. gap year), dar galėjo lemti krentantis stojančiųjų, atitinkančių minimalius reikalavimus, skaičius.

Priėmus minimalius reikalavimus stojantiesiems į valstybės finansuojamas vietas, prašymų studijuoti skaičius nuo 2016 m. sumažėjo 7,7 proc., o stojančiųjų, atitinkusių minimalius reikalavimus ir pasirašiusių sutartis su aukštosiomis mokyklomis, skaičius – beveik 18 proc. Viena iš galimų priežasčių, paveikusių besimokančiųjų profesinėse mokyklose (turint vidurinį išsilavinimą) skaičių – 2017 m. įdiegti priėmimo tvarkos pokyčiai (pvz., centralizuotas priėmimas), lėmę skaidresnį įstojusiųjų mokyti valstybės lėšomis apskaitą. Priimtųjų į profesinių mokyklų pirmą kursą (turint vidurinį išsilavinimą) skaičius, ŠVIS duomenimis, 2016–2019 m. laikotarpiu sumažėjo daugiau nei perpus (2016 m. – 15 090; 2019 m. – 6796).

Nepaisant reikšmingų besimokančiųjų skaičiaus svyravimų, politikos sprendimų priėmėjų dėmesys ir strateginiai tikslai dažniau yra nukreipti ne į besimokančiųjų skaičiaus, o į mokymosi aprėpties didinimą, t. y. siekiama, kad į ugdymo procesą būtų įtraukta kuo daugiau vaikų. LR Vyriausybės programoje (LRV, 2017) vienas iš siektinų strateginės krypties „Švietimo prieinamumo ir tarptautinio konkurencingumo didinimas“ rodiklių yra aktyvesnis 4–6 metų vaikų dalyvavimas švietimo sistemoje. Siekiama, kad 2020 m. ugdymo įstaigas lankytų 95 proc. šio amžiaus vaikų.

Tarptautiniai vaikų pasiekimų tyrimai (pvz., TIMSS, PIRLS, PISA) rodo, kad ankstyvasis ugdymas daro teigiamą įtaką sėkmingai vaiko raidai, o vaikų, kurie ilgiau dalyvauja ankstyvajame ugdyme, pasiekimai yra aukštesni. Ankstyvas formalusis ugdymas prisideda prie socialinės atskirties ir ankstyvo iškritimo iš švietimo sistemos (asmenų, įgijusių tik pagrindinį išsilavinimą ir netęsiančių mokslų) mažinimo. Nors nuo 2014 m. 4–6 metų vaikų dalyvavimas formaliajame švietime Lietuvoje pamažu augo (nuo 88,8 proc. iki 91,9 proc. 2017 m.), visgi pagal šį rodiklį dar atsiliekame nuo ES šalių vidurkio (ES 27 2017 m. – 94,9 proc., Lietuvoje – 91,9 proc.). Lietuvoje 4–6 metų vaikų įtrauktis į ugdymą rodiklis padidėjo 3,1 procentinio punkto (2014–2017 m.), o ES šalių vidurkis paaugo 1,2 procentinio punkto. Išlaikant panašias augimo tendencijas tikėtina priartėti prie LR Vyriausybės programoje nustatyto tikslo. Nepaisant teigiamos augimo tendencijos, ankstyvojo ugdymo įtrauktis šalies viduje labai netolygi: 2018 m. duomenimis, šio amžiaus ugdomų vaikų dalis svyruoja nuo 31,3 proc. iki 128,5 proc. (reikšmė viršija 100 proc., kuomet savivaldybės ugdymo įstaigas lanko ir vaikai iš kitų savivaldybių). Nors skirtumų tarp savivaldybių vienareikšmiškai vertinti nereikėtų, nes neretai vaikai ugdymo įstaigas lanko kitose, o ne savo registruotos gyvenamosios vietos savivaldybėse, visgi tokie dideli skirtumai (ypač didelis atotrūkis mažesnėse savivaldybėse) rodo

egzistuojančius netolygumus.

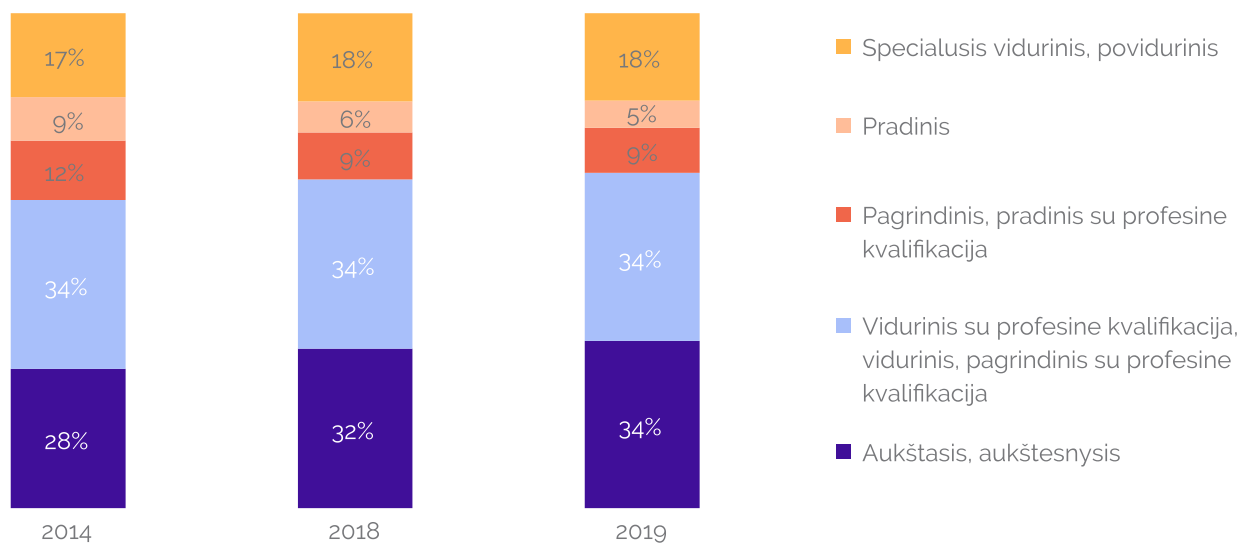
Viduriniame mokyme pastebimas didelis besimokančiųjų skaičiaus kritimas, tačiau įtrauktis išlieka didelė ir stabili, be to, pasižymi augimo tendencija. Pagal septyniolikmečių dalyvavimą švietime esame viena iš pirmaujančių šalių ES (3 vietoje 2017 m.). 2014 m. Lietuvoje formaliajame švietime dalyvavo 98,1 proc. 17 metų asmenų, 2017 m. – 98,8 proc.

Valstybinėje švietimo 2013–2022 metų strategijoje (LRS, 2013) numatyta, kad 20–24 metų asmenų, turinčių bent vidurinį išsilavinimą, dalis 2017 ir 2022 m. turėtų siekti 90 proc. Eurostato duomenimis, 2019 m. rodiklio reikšmė jau yra viršijusi strateginį tikslą ir siekia 92 proc. Tarp kitų ES valstybių užimame 8 vietą ir lenkiame ES vidurkį, kuris 2019 m. siekė 83,5 proc.

Pagal aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalį išliekame tarp lyderių ES šalyse.

Analizuojant bendrą Lietuvos gyventojų išsilavinimo struktūrą, pastebima teigiama tendencija: 2014–2019 m. laikotarpiu sumažėjo tik pradinį arba tik pagrindinį išsilavinimą turinčių gyventojų dalis, tačiau turinčiųjų aukštąjį (arba aukštesnįjį) išsilavinimą dalis paaugo 6 procentiniais punktais (3).

3 pav. Lietuvos gyventojų išsilavinimo struktūra

Šaltinis: LSD

Vienas iš pagrindinių strategijos „Europa 2020“ tikslų yra pasiekti, kad 30–34 metų gyventojų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalis iki 2020 m. būtų bent 40 proc. Nors ES vidurkis 2019 m. jau siekia išskeltą strateginį tikslą (ES vidurkis – 40,1 proc.), tačiau tarp valstybių narių dar 14 valstybių nepasiekė numatytos ribos. Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ (LRS, 2012) numatyta iki 2020 m. pasiekti, kad pagal aukštąjį išsilavinimą įgijusių 30–34 m. amžiaus grupės asmenų skaičių užimtume ne žemesnę nei 7 vietą, o 2030 m. ne žemesnę nei 5 vietą Europos Sąjungoje. 2019 m. duomenimis, pagal šį rodiklį užimame antrą poziciją ES (po Kipro) ir smarkiai lenkiame ES vidurkį. Šiuo metu Lietuvoje aukštąjį išsilavinimą turi 57,6 proc. (ES vidurkis – 40,1 proc.) 30–34 m. gyventojų. 2014–2018 m. pagal šį rodiklį pirmavome ES. Taigi šiuo parametru lenkiame tiek europinius, tiek nacionalinius strateginius tikslus. Pagal turinčiųjų aukštąjį išsilavinimą (30–34 m.) dalies augimą taip pat viršijame ES vidurkį (ES vidurkis nuo 2014 m. išaugo 3,6 procentinio punkto, o Lietuvoje – 4,3).

Nors, EBPO duomenimis (OECD, 2019), aukštojo mokslo absolventų užimtumo Lietuvoje rodiklis yra vienas didžiausių tarp EBPO šalių (2018 m. 93 proc., o EBPO vidurkis – 84 proc.), tačiau kitame šios apžvalgos poskyryje plačiau aptariamo suaugusiųjų gebėjimų tyrimo rezultatai atskleidė, kad Lietuvos absolventai studijų metu įgytas kompetencijas darbinėje veikloje panaudoja rečiau, nei vidutiniškai panaudojama EBPO šalyse. Taip pat pastebima, kad santykinai maža aukštąjį išsilavinimą turinčių Lietuvos gyventojų dalis pasiekia aukščiausio lygmens gebėjimus (5 lygmuo pagal PIAAC tyrimo metodiką). Dar vienas nerimą keliantis aspektas – santykinai mažas suaugusiųjų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalyvavimas mokymosi visą gyvenimą procesuose.

Suaugusiųjų įsitraukimas į mokymąsi visą gyvenimą pamažu auga, tačiau ES šalių kontekste užimame žemas pozicijas.

Strategijoje „Europa 2020“ nurodoma, kad 2020 m. darbo vietų, kuriose reikės aukštą kvalifikaciją turinčių darbuotojų, poreikis smarkiai išaugs. ES šalims taip pat prognozuojama įgūdžių poliarizacijos tendencija, kuomet vidutinės kvalifikacijos profesijų paklausa mažės, o aukštos ir žemos kvalifikacijos profesijų augs. Visgi vidutinės

kvalifikacijos darbo vietų paklausa kol kas yra pakankamai aukšta, todėl žemos kvalifikacijos darbuotojų įgūdžių tobulinimo politika išlieka svarbi. Tam, kad karjera truktų ilgiau, žmonėms reikės gebėti įgyti naujų įgūdžių bet kuriame gyvenimo etape. ES lygmeniu siekiama, kad 2020 m. mokymosi visą gyvenimą (formaliajame ir neformaliajame) dalyvautų bent 15 proc. suaugusiųjų (25–64 metų amžiaus). Tyrimai rodo, kad mokymosi visą gyvenimą galimybėmis dažniau pasinaudoja aukštesnį išsilavinimą turintys asmenys. Nors Lietuva pasižymi aukštais išsilavinimo rodikliais, didele formaliojo švietimo įtrauktimi ir didele aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų dalimi, mokymosi visą gyvenimą srityje gerokai atsiliekame nuo kitų ES valstybių.

Mokymosi visą gyvenimą svarba akcentuojama keliuose Lietuvos strateginiuose dokumentuose. Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ (LRS, 2012) pažymima, kad vienas iš svarbiausių veiksnių, lemiančių visuomenės vystymosi procesus, yra gerai išvystyta ir sėkmingai veikianti mokymosi visą gyvenimą sistema. Dokumente užsibrėžiama iki 2020 m. pasiekti, kad Lietuvos pozicija ES pagal mokymąsi visą gyvenimą būtų ne žemesnė nei 15, o 2030 m. ne žemesnė nei 10. Valstybinėje švietimo 2013–2022 metų strategijoje (LRS, 2013) numatyta iki 2017 m. pasiekti 8 proc. mokymosi visą gyvenimą lygį tarp 25–64 metų asmenų, o iki 2022 m. – 12 proc. Siekiant sukurti švietimo sistemą, plėtojančią suaugusiųjų švietimą ir MVG prienamumą, 2016 m. buvo patvirtinta Neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi 2016–2023 metų plėtros programa. Joje kaip siekinys numatytas bendro mokymosi visą gyvenimą rodiklio didėjimas, be to, atskirai dėmesio skiriama ir formaliajam suaugusiųjų švietimui. Dokumente numatyta, kad 25–34 m. asmenų, kurie mokosi pagal formaliojo švietimo programas, dalis 2018 m. turėtų siekti 7,5 proc., o 2023 m. – 8,5 proc.

2017 m. Vyriausybės programoje (LRV, 2017) taip pat skiriama dėmesio mokymosi visą gyvenimą plėtrai. Joje išskeltas tikslas sukurti nuolat besimokančią visuomenę, sudaryti sąlygas asmenims, norintiems keisti ar kelti kvalifikaciją, mokytis visą gyvenimą. Vyriausybės programoje numatytos pagrindinės situacijos gerinimo priemonės yra susijusios su neformaliojo suaugusiųjų švietimo

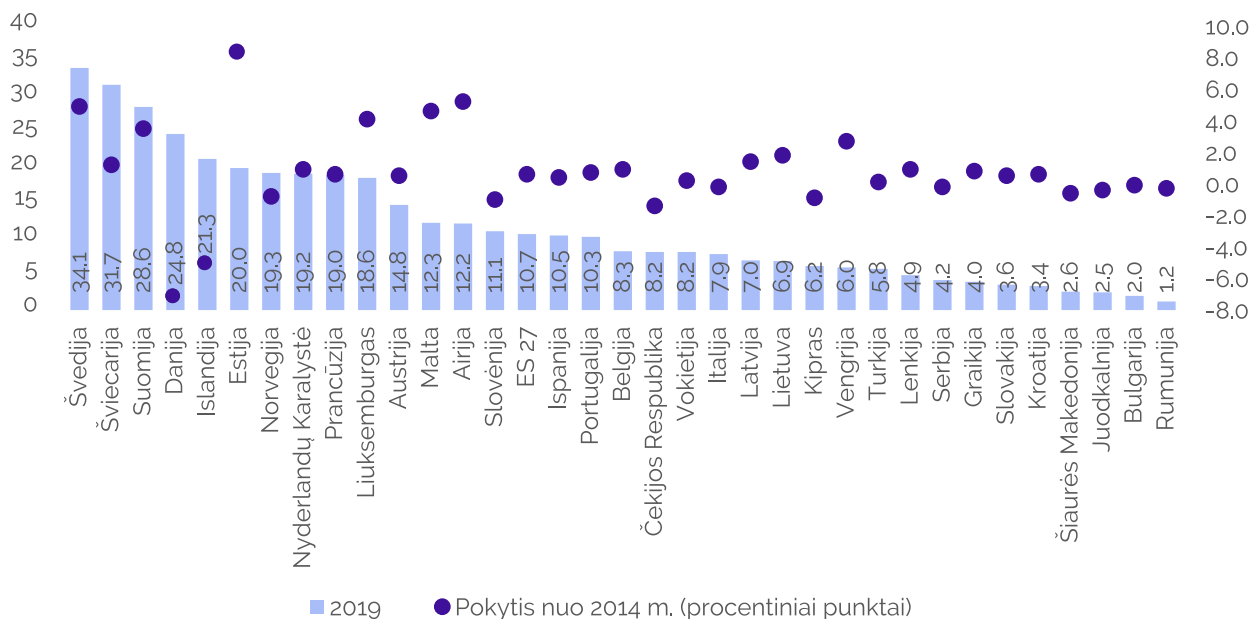
ir tęstinio mokymo paslaugų teikėjų veiklos kokybės vertinimu, regioninių suaugusiųjų švietimo koordinatorių kvalifikacijos tobulinimu ir neformaliuoju būdu įgytų kompetencijų vertinimo ir pripažinimo tvarkos parengimu. Daugumos priemonių įgyvendinimas pradėtas 2018 m. pabaigoje ir bus tęsiamas iki 2020 m. IV ketvirčio. Tikimasi įgyvendinus šias ir kitas programoje išvardytas priemones iki 2020 m. rodiklio reikšmę padidinti iki 9 proc.

Eurostato duomenimis, Lietuvoje mokymosi visą gyvenimą lygis tarp 25–64 m. asmenų 2019 m. yra 6,9 proc., ES 27 vidurkis – 10,7 (4). Tarp ES 27 šalių 2019 m. Lietuva užima 22 poziciją. Pagal gyventojų savišvietą (savarankišką neinstitucionalizuotą mokymąsi darbe, šeimoje, laisvalaikiu), 2016 m. duomenimis, tarp ES šalių Lietuva užėmė paskutinę poziciją. 2014–2019 m. bendras mokymosi visą gyvenimą lygis Lietuvoje paaugo 1,8 procentinio

punkto, o vidutiniškai ES šalyse situacija pagerėjo 0,6 procentinio punkto. Taigi mokymosi visą gyvenimą augimas Lietuvoje nežymiai, bet visgi viršija ES augimą. Nors pastebima MVG augimo tendencijų, tačiau išlaikant panašius augimo tempus pasiekti užsibrėžtus nacionalinius ir ES strateginius tikslus būtų sudėtinga.

Lyginant Lietuvos situaciją su kitomis Baltijos šalimis, pastebima, jog MVG lygis Latvijoje yra panašus, Estija 2019 m. pagal MVG (20 proc.) užima 6 vietą Europos Sąjungoje, o per pastarąjį penkmetį MVG lygis šioje šalyje išaugo daugiau nei 8 procentiniais punktais (didžiausias augimas ES šalyse). Siekiant priartėti prie Estijos rezultatų, Lietuvos suaugusiųjų tęstinio mokymo paslaugų teikėjams būtų tikslinga pasiremti šios šalies geruoju pavyzdžiu ir gilintis į priemones, vykdytas MVG srityje.

4 pav. Mokymosi visą gyvenimą lygis proc. tarp 24–65 m. amžiaus gyventojų, 2019 m.

Šaltinis: Eurostatas

Detaliau nagrinėjant situaciją Lietuvoje, pastebima reikšmingų skirtumų tarp mokymosi visą gyvenimą paplitimo mieste ir kaime, taip pat didelių skirtumų tarp lyčių. Žemiausias MVG lygis būdingas vyrams, gyvenantiems kaimiškose vietovėse – vos 3,9 proc. (2019 m.); mieste gyvenančių moterų MVG

rodiklis yra 9,1 proc. Lyčių skirtumų pastebima beveik visose ES šalyse – didžiojoje dalyje moterų mokymosi visą gyvenimą rodiklis yra didesnis.

Aukštąjį išsilavinimą turintys gyventojai visose ES šalyse yra labiau linkę mokytis, kelti kvalifikaciją.

Nors Lietuvoje gyventojų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, koncentracija yra didelė, deja, šios tikslinės grupės mokymosi visą gyvenimą rodikliai – vieni iš žemiausių tarp ES šalių. 2019 m. duomenimis, per 4 savaitių laikotarpį žinias tobulino tik 11,5 proc. gyventojų; ES vidurkis – 18,5 proc. Tarp ES šalių Lietuva užima 23 poziciją.

Pagal jaunų žmonių (24–34 m.) dalyvavimą formaliajame švietime (Eurostato duomenimis) taip pat užimame vieną žemiausių pozicijų ES šalyse. 2018 m. kvalifikaciją kėlė arba formaliojo būdu mokėsi 4,9 proc. (ES vidurkis – 9,3 proc.) šio amžiaus gyventojų. Palyginti su 2014 m., jaunų žmonių dalyvavimas švietime sumažėjo 0,5 procentinio punkto. Neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir testinio mokymosi plėtros programoje numatyta 7,5 proc. reikšmė nepasiekta, priešingai – pastebima kritimo tendencija.

Kaip vieną iš pagrindinių priežasčių, trukdančių dalyvauti formaliajame ir neformaliajame švietime, Lietuvos gyventojai įvardija mokymosi poreikio trūkumą (2016 m. – 81 proc.), kitos, daug mažiau aktualios priežastys – užimtumas darbe (8 proc.) ir didelė mokymosi kaina (7 proc.). Lietuvos gyventojai neturi ne tik poreikio, bet ir motyvacijos mokytis: pagal žmonių, kurie pastaruoju metu nesimokė, tačiau norėtų tai daryti, dalį užimame paskutinę vietą ES (2016 m. duomenimis).

Suaugusiųjų skaitymo ir matematiniai gebėjimai siekia EBPO vidurkį, tačiau technologijų naudojimo srityje gerokai atsiliekame.

Viena iš LR Vyriausybės programoje (LRV, 2017) numatyto darbo „Veiksmingų sąlygų ir paskatų mokytis visą gyvenimą sukūrimas“ užduočių – Lietuvos dalyvavimas tarptautiniuose palyginamuosiuose EBPO tyrimuose, pvz., EBPO vykdomame tyrime PIAAC (angl. Programme for the International Assessment of Adult Competencies), kuriame nagrinėjami suaugusiųjų (16–65 m.) gebėjimai. Programoje numatyta šių tyrimų rezultatus panaudoti formuojant suaugusiųjų švietimo politiką.

Iki šiol yra įvykęs tik vienas šio išsamaus tyrimo ciklas, kuriame 2014–2015 m. dalyvavo ir Lietuva. Tyrime suaugusiųjų gebėjimai vertinami trijose srityse: skaitymo (raštingumo), matematinio

raštingumo ir problemų sprendimo pasitelkiant technologijas.

Tyrimo rezultatai (OECD, 2016; KPMPC, 2016) parodė, kad Lietuvos suaugusiųjų skaitymo (raštingumo) gebėjimai (267) yra artimi EBPO šalių vidurkiui (268), o jaunų suaugusiųjų skaitymo gebėjimai didesni nei vidutinis EBPO šalių rodiklis. Vis dėlto mūsų šalyje darbuotojų, turinčių didesnius raštingumo gebėjimus, nei reikia jų atliekamam darbui, dalis yra viena iš didžiausių tarp EBPO šalių.

Matematikos gebėjimai (267) šiek tiek viršija tyrime dalyvavusių šalių vidurkį (263), tačiau verta atkreipti dėmesį, kad Lietuvoje gana didelė dalis gyventojų (apie 57 proc.) nepasiekia 3 gebėjimų lygio (iš 5). Taip pat Lietuva išsiskiria tuo, kad yra viena iš nedaugelio šalių, kuriose vyrų ir moterų matematiniai ir skaitymo gebėjimai panašūs. Pažymėtina, kad Lietuvoje suaugusiųjų gebėjimų skirtumai, susiję su amžiumi, kilme, išsilavinimu ir tėvų išsilavinimu, mažesni nei daugelyje kitų šalių, tačiau yra didelių skirtumų pagal gyvenamąją vietą. Pozityvus aspektas – jaunų asmenų (iki 29 m.) matematiniai gebėjimai, kurie yra didesni nei daugumos EBPO narių, pvz., 20–24 m. amžiaus grupėje Lietuvos rezultatas – 282 taškai, o EBPO vidurkis – 271 taškas. Lietuvos rezultatas šioje amžiaus grupėje panašus į Japonijos, Vokietijos ir Norvegijos. Geresni skaitymo ir matematiniai gebėjimai, palyginti su kitų šalių gyventojais, taip pat būdingi vyresniems nei 55 m. asmenims.

Vertinant Lietuvos suaugusiųjų technologiinį raštingumą, nustatytas nerimą keliantis rezultatas – didelės dalies suaugusiųjų Lietuvoje kompetencija spręsti problemas pasitelkiant technologijas yra žema. Bendras Lietuvos rezultatas šių gebėjimų srityje – 258, o EBPO vidurkis – 279. Apie 20,9 proc. suaugusiųjų (palyginti su 14,7 proc. suaugusiųjų EBPO šalyse) nurodė, kad neturėjo ankstesnės darbo kompiuteriu patirties arba neturėjo pagrindinių kompiuterinių įgūdžių, o ketvirtadalis pasiekė žemesnį nei 1 lygį (EBPO vidurkis – 14 proc.) pagal problemų sprendimo pasitelkiant technologijas rodiklį. Panaši situacija yra tokiose šalyse kaip Turkija, Čilė ir Graikija. Lietuvoje 3-ia, aukščiausių pasiekimų lygmenį pasiekia vos 3 proc. suaugusiųjų, o tai bene prasciausias rezultatas tarp EBPO šalių. Didelių technologiinių gebėjimų

netolygumų pastebima įvairiose Lietuvos vietovėse: nustatytas akivaizdus atotrūkis tarp sostinės ir kitų didžiųjų miestų bei dar mažesnių gyvenamųjų vietovių. Kaimiškose vietovėse net ir jaunimo gebėjimai yra žemesnio lygio, palyginti su bendraamžiais EBPO šalyse.

Kita problema – suaugusieji Lietuvoje rečiau nei kitų šalių darbuotojai panaudoja savo įgūdžius darbe ir dažniau teigia, kad jų raštingumo gebėjimai viršija darbo reikalavimus, o tai yra rimtas signalas dėl vertikaliosios gebėjimų neatitikties darbo rinkoje. Pernelyg aukšta kvalifikacija būdinga 26,5 proc. dirbančiųjų, EBPO vidurkis – 21,7 proc. Vertikalią dirbančiųjų kvalifikacijos atitiktį išsamiau nagrinėjama trečiame skyriuje.

EBPO atstovai Lietuvai rekomenduoja (OECD, 2016) dėti pastangas, kad kuo didesnė dalis gyventojų pasiektų aukščiausius gebėjimų lygmenis (pvz., Lietuvoje du aukščiausius skaitymo gebėjimo lygius pasiekė 6,2 proc. suaugusiųjų, Lenkijoje – 9,2 proc., Suomijoje – 22 proc.). Pažymėtina, kad, palyginti su kitomis EBPO šalimis, Lietuvoje aukščiausius gebėjimų lygmenis pasiekia maža dalis asmenų, turinčių aukštą išsilavinimą (pvz., aukščiausius raštingumo gebėjimus Lietuvoje pasiekia apie 12 proc. aukštą išsilavinimą turinčių gyventojų, Japonijoje – 36 proc., EBPO vidurkis – 21 proc.). Be to, didelis dėmesys turi būti skiriamas visų amžiaus grupių suaugusiųjų kompiuterinio raštingumo ir problemų sprendimo pasitelkiant technologijas gebėjimų didinimui.

EBPO siūlo sprendžiant vertikaliosios darbo atitikties problemą (persimokymą) plėtoti įvairesnes darbo organizavimo priemones, pavyzdžiui, komandinį darbą, rotaciją, lankstumą, nes tai leistų plačiau panaudoti studijų metu įgytus gebėjimus. Taip pat atkreipiamas dėmesys į tai, kad Lietuvos suaugusieji, kurių raštingumo gebėjimai yra žemiausio lygio, rečiau nei suaugusieji kitose šalyse dalyvauja mokymosi visą gyvenimą veiklose – kelia kvalifikaciją, mokosi su tiesioginiu darbu susijusiose srityse. O šių asmenų aktyvesnis įtraukimas į tęstinio mokymosi veiklas prisidėtų prie jų gebėjimų stiprinimo ir padėtų jiems prisitaikyti prie kintančios darbo rinkos.

Moksleivių gebėjimai šiek tiek pagerėjo, tačiau vis dar atsiliekame nuo EBPO vidurkio.

Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ (LRS, 2012) didelis dėmesys skiriamas moksleivių gebėjimų gerinimui. Strategijoje nurodoma, kad gebėjimų ugdymas yra ypač svarbus šalies gerovės kūrimo ir pažangos veiksnys, tiesiogiai lemiantis kūrybiškus sprendimus ir atveriantis kelią inovacijoms. Konstatuojama, kad reguliariai atliekamo 15-mečių gebėjimų tyrimo PISA rezultatai ir Lietuvos pozicija tarp kitų šalių netenkina, nes pagal visus tiriamus gebėjimus (skaitymas, matematika, gamtos mokslai) atsiliekama nuo EPBO šalių vidurkio. Kaip viena iš prastų rezultatų priežasčių nurodoma individualizuoto mokymo turinio, kuris leistų užtikrinti efektyvų bazinių žinių įgijimą ir sudarytų palankias sąlygas ugdyti aukštesnius gebėjimus, trūkumas.

Valstybinėje švietimo 2013–2022 metų strategijoje (LRS, 2013) iškeltam tikslui paversti Lietuvos švietimą tvariu valstybės gerovės kėlimo pagrindu kaip vienas iš vertinimo rodiklių ir siekinių nurodytas moksleivių gebėjimų gerinimas. Joje numatytas siekis, kad 2017 m. mokinių, atitinkančių bent trečią (iš 6) mokymosi pasiekimų lygį (pagal PISA) dalis būtų bent 50 proc., o 2022 m. – ne mažesnė nei 54 proc. Taip pat užbrėžtas tikslas mažinti mokinių, kurie nepasiekia antro (iš 6) mokymosi pasiekimų lygių, dalį: numatytas, kad 2017 m. ji turi neviršyti 20 proc., 2022 m. – 15 proc.

LR Vyriausybės programoje (LRV, 2017) skiriama dėmesio moksleivių gebėjimų gerinimui ir atskirties tarp gebėjimų atskirose moksleivių grupėse mažinimui. Vienas iš numatytų darbų – ikimokyklinio, priešmokyklinio ir bendrojo ugdymo aplinkos ir turinio atnaujinimas, pritaikant įvairių ugdymosi poreikių turintiems mokiniams, integruojant darnaus vystymosi, kūrybingumo, verslumo ir STEAM kompetencijas. Planuojama, kad atlikus šį darbą 2020 m. mokinių, nepasiekiančių antro (iš 6) PISA pasiekimų lygio, dalis sumažėtų iki 20 proc. Kitas darbas yra susijęs su ugdymo proceso individualizavimu: sukurti ir įdiegti į skirtingų ugdymosi poreikių asmenis orientuoto mokinio pasiekimų vertinimo sistemą. Tuo siekiama, kad mokinių, besimokančių kaimo ir miesto vietovėse, pasiekimų skirtumas sumažėtų nuo 72 taškų 2015 m. iki 40 taškų 2020 m.

Naujausio 2018 m. vykusio PISA tyrimo rezultatai (OECD PISA 2019) parodė, kad Lietuvos moksleivių

gebėjimai visose tiriamose srityse padidėjo, tačiau, palyginti su 2009 m. duomenimis, statistiškai reikšmingų pokyčių įvyko tik skaitymo gebėjimų kategorijoje.

Lietuvos 15-mečių moksleivių skaitymo gebėjimai nuo 468 taškų 2009 m. paaugo iki 476, tačiau, kaip ir ankstesniuose tyrimo bangose, taip ir naujausiame tyrime pagal šiuos gebėjimus vis dar statistiškai reikšmingai atsiliekame nuo EBPO šalių vidurkio, kuris 2018 m. siekė 487 taškus. Analizuojant moksleivių rezultatus pagal gebėjimų lygmenis, matyti, kad skaitymo srityje, 2018 m. duomenimis, moksleivių, kurių gebėjimai ypač maži (nepasiekia antro iš 6 lygmenų), dalis sudaro 24,3 proc., o EBPO vidurkis – 22,7 proc. Aukščiausius pasiekimų lygmenis (5 ir 6) atitinka kiek mažiau nei 5 proc. Lietuvos penkiolikmečių ir čia matomas reikšmingas atotrūkis nuo EBPO vidurkio, kuris siekia 8,7 proc. Palyginti su 2009 m., Lietuvoje aukščiausius skaitymo gebėjimų lygmenis pasiekusių mokinių dalis išaugo 2,1 procentinio punkto, o mokinių dalis su žemiausias pasiekimas nepakito.

Gamtamokslio raštingumo kategorijoje Lietuvos mokinių rezultatai, palyginti su 2015 m. pakilo 7 taškais, nuo 475 iki 482. Visgi šis pokytis nėra statistiškai reikšmingas, be to, mažesnis nei 2012 m. (496) ir 2009 m. (491) rezultatai. Lietuva pagal moksleivių gamtamokslį raštingumą yra kiek arčiau EBPO vidurkio (489) ir užima aukštesnę poziciją tarp kitų šalių (30–33 pozicija iš 78), palyginti su kitais gebėjimais. Gamtamokslio raštingumo kategorijoje Lietuvos moksleivių, kurių gebėjimai mažiausi, dalis panaši į EBPO vidurkį, atitinkamai 22 proc. ir 22,2 proc. 2018 m. Visgi lyginant su 2009 m. tiek Lietuvoje, tiek vidutiniškai EBPO šalyse moksleivių, kurių gamtamokslio raštingumo gebėjimai itin maži, dalis išaugo (Lietuvoje – 5,2, EBPO – 3,2 procentinio punkto). Aukščiausius gamtamokslio raštingumo pasiekimų lygmenis atitinkančių moksleivių dalis siekia 4,4 proc. ir yra žemesnė už EBPO vidurkį, siekiantį 6,8 proc.

Matematinio raštingumo gebėjimai keičiasi labai nedaug. Nuo 2015 m. rezultatai paaugo 3 taškais (lyginant su 2009 m. – 4 taškais), o tai nelaikoma statistiškai reikšmingu pokyčiu. Vis dėlto pagal matematikos gebėjimus mokinių, pasiekusių aukščiausius rezultatus, dalis yra didžiausia (8,4

proc., EBPO vidurkis – 10,9 proc.), o pagrindinio lygmens nepasiekusių dalis kiek sumažėjo (nuo 26,3 proc. iki 25,6 proc.). Matematikos gebėjimuose beveik nėra skirtumų tarp lyčių, o kitose gebėjimų kategorijose merginų rezultatai statistiškai reikšmingai geresni nei vaikinių. Pagal matematinius gebėjimus Lietuva vėlgi atsilieka nuo EBPO vidurkio, kuris 2018 m. siekė 489 taškus (Lietuvos rodiklis – 481 taškas).

Nagrinėjant rezultatus pagal moksleivių socialines-demografines charakteristikas, be jau minėto skirtumo tarp lyčių, pastebima skirtumų pagal moksleivių gyvenamąją vietą. Geriausi rezultatai būdingi Vilniaus ir didžiųjų miestų mokykloms: čia moksleivių rezultatai gerokai viršija ne tik Lietuvos, bet ir EBPO vidurkį. Mažesnių miestelių moksleivių rezultatai artimi Lietuvos vidurkiui, mokinių iš kaimiškų vietovių – mažesni visose gebėjimų srityse. Vis dėlto, kaip akcentuoja tyrimo Lietuvoje organizatoriai (NEC, 2019), skirtumas tarp moksleivių gebėjimų iš tiesų lemia ne mokyklos vietovė, o moksleivio socialinis-ekonominis statusas (SEK). Kaimiškoms vietovėms Lietuvoje būdinga didelė žemo SEK moksleivių koncentracija. Pastebima, kad visose EBPO šalyse aukštesnio SEK moksleiviai pasižymi geresniais gebėjimais. Skirtumai tarp aukšto ir žemo SEK moksleivių gebėjimų Lietuvoje panašūs į EBPO vidurkį, tačiau, palyginti su ankstesniais tyrimais, skirtumas didėja.

2018 m. PISA tyrimo rezultatai leidžia konstatuoti, kad Valstybinėje švietimo strategijoje ir LR Vyriausybės programoje iškelto tikslo sumažinti moksleivių, kuriems būdingi maži gebėjimai, dalį iki 20 proc. pasiekti nepavyko. Kol kas visose gebėjimų kategorijose mažų gebėjimų moksleiviai sudaro daugiau nei penktadalį. O skirtumai tarp kaimiškose vietovėse ir sostinėje besimokančių moksleivių pagal 2018 m. PISA rezultatus išlieka labai dideli (vidutiniškai 72 taškai) ir nepakitę, palyginti su 2015 m. rezultatais.

PISA tyrimo organizatorių rekomendacijos Lietuvai, sprendžiant tyrimu identifikuotas problemas (netolygus gebėjimų pasiskirstymas tarp įvairių moksleivių grupių, EBPO šalių vidurkio nesiekiantys rezultatai), keliose pastarosiose ataskaitose (NSA, 2019; NEC, 2016; NEC 2013) neretai kartojasi. Dažniausiai Lietuvai rekomenduojama:

- individualizuoti mokymo procesą, siekiant mažinti atskirtį tarp mažiausius ir didžiausius gebėjimus turinčių moksleivių grupių, ugdymo procese taikyti diferencijuotas ir individualizuotas užduotis, skatinti į vaiką orientuotą ugdymą (papildomas konsultavimas, papildomos pamokos);
- stiprinti konkrečias dalykines kompetencijas, pavyzdžiui, sprendžiant vaikinų skaitymo atotrūkį nuo merginų, plėsti su skaitymu susijusią praktiką (pvz., bibliotekų, debatų, diskusijų knygų klubų veiklą), siekiant įtvirtinti skaitymo būdų įvairovę;
- skatinti inovatyvių ir interaktyvių ugdymo metodų naudojimą gerinant ugdymosi sąlygas, didinant kompiuterizavimą, užtikrinant prieigą prie interneto, mažinti mokyklų aprūpinimo skirtumus;
- kelti pedagogų kvalifikaciją ir motyvaciją, siekiant įveikinti pažangias technologijas ugdymo procese;
- peržiūrėti pedagogų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo programas, sistemingai diegti inovatyvius, įtraukius ugdymo metodus ir priemones, stiprinti ne tik dalykinį, bet ir ypač psichologinį bei metodinį

pasirengimą;

- didinti moksleivių motyvaciją, pasitenkinimą ugdymo procesu;
- skatinti moksleivių tėvų įsitraukimą į ugdymo procesą, ugdant tėvų sąmoningumą ir supratimą, jog jie gali teigiamai paveikti savo vaikų mokymosi kokybę;
- nustatyti ir skleisti šalies mokyklų ugdymo proceso gerąją praktiką.

Vyriausybės programoje numatyti darbai suformuoti atžvelgiant į šias rekomendacijas ir orientuoti į mokymosi turinio atnaujinimą (ugdymo programų atnaujinimą, inovatyvių sprendimų įveiklinimą) ir individualizuoto moksleivių gebėjimų vertinimo sukūrimą. Dauguma šiems darbams priskirtų užduočių pradėtos įgyvendinti 2018 m. pabaigoje ir bus tęsiamos iki 2020 m. pabaigos, tad LR Vyriausybės programoje numatytų rezultatų pasiekimą tikslinga būtų dar kartą peržvelgti pasirodžius ateinančio (2021 m.) mokinių pasiekimų bangos rezultatams.

3. Užimtumas ir gebėjimų naudojimas darbo rinkoje

Žmogiškasis kapitalas ir darbo rinka yra glaudžiai susiję dalykai. Būtent darbo rinkoje asmenys dažniausiai įgalina turimus gebėjimus, žinias, praktinius įgūdžius ir taip prisideda prie visos šalies ekonominės ir socialinės raidos. Taigi nuo žmogiškojo kapitalo kokybės ir to, kaip asmenų turimi įgūdžiai ir žinios pasitelkiami darbo rinkoje, didele dalimi priklauso sėkmingas šalies vystymasis. Be to, darbo rinkoje susiklosčiusi situacija tiek šalies gyventojams, tiek politikos formuotojams signalizuoja apie probleminius žmogiškojo kapitalo srities aspektus, pavyzdžiui, kokių įgūdžių ir gebėjimų stokojama, kad sėkmingai funkcionuotų darbo rinka; j ką reikėtų investuoti, siekiant pagerinti asmenų turimus įgūdžius ir gebėjimus, o kartu ir kuo geriau juos panaudoti.

Šiame skyriuje apžvelgiama situacija darbo

Ilgą laiką registruotas nedarbo lygio kritimas Lietuvoje sustojo, nepaisant spartaus ekonominio augimo.

Statistikos departamento duomenimis, 2019 m. Lietuvoje fiksuotas 6,3 proc. nedarbo lygis, taigi, palyginti su 2018 m., nedarbo lygis šalyje pakilo 0,1 procentinio punkto. Nors toks pokytis nėra reikšmingas, visgi nedarbo lygis paaugo, nepaisant to, kad šalies ekonomikos augimas praėjusiais metais buvo vienas iš sparčiausių Europos Sąjungoje (BVP augimas – 3,9 proc., ES vidurkis – 1,5 proc.), o registruotų laisvų darbo vietų skaičius išlieka nemažas – Užimtumo tarnybos duomenimis, darbo jėgos paklausa, palyginti su 2018 m., išaugo 6,0 proc. (UŽT, 2020). Taip pat pažymėtina, kad nedarbo lygis nepasiekė prieškrizinio, 2008 m. fiksuoto lygio (5,8 proc.), nors jau ilgą laiką pastebimas gana spartus šalies ūkio augimas. Tai gali reikšti struktūrinio nedarbo problemas, kai darbo ieškančių asmenų kvalifikacija ir įgūdžiai neatitinka darbo rinkos

rinkoje – nagrinėjami pagrindiniai šalies užimtumo rodikliai, vertinama, kaip Lietuva atrodo ES kontekste ir kokia pažanga pasiekta įgyvendinant pagrindinius strateginius tikslus. Siekiant įvertinti, kaip šalies gyventojai išnaudoja turimus gebėjimus ir įgūdžius darbo rinkoje, nagrinėjama gyventojų dirbamo darbo kvalifikacijos neatitiktis įgytam išsilavinimui.

Reikia pažymėti, kad COVID-19 pandemija ir jos ekonominiai padariniai gana greitai ir stipriai keičia užimtumo situaciją šalyje (nedarbo, užimtumo lygi). Be abejo, artimiausiu laikotarpiu pagrindinė užduotis bus tinkamai susidoroti su šio ekonomikos šoko sukeltas padariniais. Visgi šioje apžvalgoje nėra atsižvelgiama į šiuos padarinius, juolab kad jų mastas dar neaiškus, ir nagrinėjami 2019 m. rodikliai ir ilgesnio laiko tendencijos.

reikalavimų. Pagal Užimtumo tarnybos duomenis trečdalis ieškančiųjų darbo neturi kvalifikacijos, o darbdaviai daugiausia ieško kvalifikuotų darbininkų (UŽT, 2020). Ankstesnė privačių darbo skelbimų analizė parodė, kad didelėje dalyje skelbimų ieškoma aukštos kvalifikacijos specialistų (STRATA, 2019). Taigi kvalifikacijos ir įgūdžių trūkumas tampa rimta kliūtimi dalyvauti darbo rinkoje.

Dar vienas aspektas yra siūlomas darbo užmokestis. Užimtumo tarnybos duomenimis, kas penktame registruotame darbo pasiūlyme siūlomas minimalus mėnesinis užmokestis, o regionuose minimalaus darbo užmokesčio darbo pasiūlymai sudaro iki 40 proc. (UŽT, 2020). Toks darbo užmokestis neskatina nedarbo išmokas gaunančių asmenų greičiau sugrįžti į darbo rinką. Kaip vieną iš priežasčių galima įvardyti ir technologinę pažangą ir su tuo sietiną sumažėjusią darbo paklausą, palyginti su prieškriziniu laikotarpiu. Vykstant technologinei pažangai dalyje sektorių įmonės efektyvino procesus ir

darbo jėgos poreikis sumažėjo. Pavyzdžiui, kaip pažymi „Verslios Lietuvos“ analitikai, mažėjant užimtumui apdirbamosios gamybos sektoriuje, jo dalis pridėtinės vertės struktūroje paaugo, o tai reiškia, kad ilgainiui šis kapitalui imlus sektorius tapo mažiau priklausomas nuo darbo jėgos (Versli Lietuva, 2019)

Žvelgiant į laisvų darbo vietų lygį (LSD, 2020), pažymėtina, kad jis skiriasi priklausomai nuo sektoriaus. Didžiausias laisvų darbo vietų lygis jau ilgą laikotarpį išsilaiko aukštesniems įgūdžiams imliuose – informacijos ir ryšių bei finansų ir draudimo veiklos sektoriuose. Įvertinus tai, kad augant darbo užmokesčiui sektoriuose išlieka didesnis laisvų darbo vietų lygis, galima teigti, kad šiuose sektoriuose susiduriama su tinkamos kvalifikacijos darbuotojų trūkumu. O sektoriuose, kuriuose reikia žemesnio lygio įgūdžių, mažesnis laisvų darbo vietų skaičius, augant atlyginimams, rodo mažesnę darbo jėgos poreikį.

Kalbant apie su nedarbu susijusius strateginius tikslus, Vyriausybė savo programoje yra užsibrėžusi tikslą pasiekti, kad šalyje 2020 m. nedarbo lygis siektų 5,4 procentus (LRVK, 2017). Nors prie šios rodiklio reikšmės buvo priartėta, visgi jos pasiekti nepavyks. Tam daugiausia įtakos turi struktūrinės darbo rinkos problemos, kai net esant nemažam laisvų darbo vietų skaičiui lygiui bedarbiai negali įsidarbinti dėl įgūdžių stokos, nepakankamo mobilumo ir panašių priežasčių. Lyginant pastarųjų metų nedarbo lygio pokyčius su kitomis ES valstybėmis, pastebima, kad Lietuva ir Švedija yra vienintelės ES šalys, kuriose nedarbo lygis per metus pakilo, visose kitose šalyse išsilaikė jau ilgą laiką besitęsianti kritimo tendencija. Lietuvoje 2019 m. registruotas nedarbo lygis buvo šiek tiek aukštesnis negu bendras ES šalių (ES 27) vidurkis (6,1 proc.). Be abejo, dėl COVID-19 pandemijos ir su tuo susijusios ekonominės krizės nedarbo lygis augs. Lietuvos bankas pagal bazinį scenarijų prognozuoja, kad nedarbo lygis Lietuvoje 2020 m. pakils iki 12,5 proc., o 2021 m. sieks 9,1 proc. (Lietuvos bankas, 2020).

Ilgalaikio nedarbo lygis per metus išliko stabilus. Tarp ilgalaikių bedarbių didelę dalį sudaro vyresnio amžiaus asmenys.

Šis rodiklis 2019 m. siekė 1,9 proc. ir buvo 0,1 procentinio punkto mažesnis, palyginti su 2018

m. Vyriausybė savo programoje buvo užsibrėžusi pasiekti, kad ilgalaikio nedarbo lygis nuo 3,9 proc. (2015 m.) 2020 m. nukristų iki 3,2 proc. (LRVK, 2017). Matyti, jog šis tikslas buvo pasiektas ir viršytas jau pagal 2016 m. duomenis (3 proc.), taigi dar iki dabartinės Vyriausybės veiklos pradžios. 2019 m. ilgalaikių bedarbių dalis tarp visų bedarbių nuo 32,2 proc. (2018 m.) sumažėjo iki 30,65 proc. Taigi šiuo aspektu situacija šiek tiek gerėjo. Tiesa, skaičiuojant vidutinį pokytį per 5 metų laikotarpį, ilgalaikių bedarbių dalis tarp visų bedarbių vidutiniškai mažėjo 7,2 proc. Taigi, pastarųjų metų pokytis (4,8 proc.) buvo mažesnis už vidutinį penkerių metų laikotarpį.

Daugiausia ilgalaikių bedarbių yra tarp vyresnio amžiaus asmenų. 50–74 amžiaus grupėje ilgalaikiai bedarbiai sudaro didžiausią dalį – 43,5 proc. Nors per 5 metų laikotarpį šis rodiklis nukrito 15,4 procentinio punkto, per pastaruosius metus (2018–2019 m.) vėl paaugo 2,3 procentinio punkto (LSD, 2020). Panašią situaciją rodo ir Užimtumo tarnybos duomenys: tarp registruotų ilgalaikių bedarbių 45,6 proc. sudarė vyresni nei 50 metų asmenys (UŽT, 2020). Galima teigti, kad jeigu vyresnio amžiaus žmonės iškrenta iš darbo rinkos, jiems padidėja tikimybė patekti į ilgalaikių bedarbių gretas. Turint omenyje senėjančios visuomenės keliamą spaudimą darbo rinkai, kai gausesnės vyresnės kartos atstovų, paliekančių darbo rinką, negalima kompensuoti jaunesnių kartų atstovais, tai, kad ypač vyresnio amžiaus žmonės susiduria su struktūrinėmis problemomis ieškodami darbo, kelia susirūpinimą. Vyriausybė imasi priemonių spręsdama vyresnio amžiaus žmonių nedarbo problemą – inicijuoti Užimtumo įstatymo pakeitimai, pagal kuriuos numatyta iki 6 mėnesių mokėti subsidijas darbdaviams, įdarbinantiems vyresnius nei 45 m. darbo neturinčius asmenis, arba teikti šiems asmenims vienkartinę paramą pirmai darbo vietai įsisteigti labai mažoje įmonėje. Ilgalaikių bedarbių įtraukimas į darbo rinką yra vienas iš ES darbotvarkės prioritetų. 2016 m. Europos Sąjungos Taryba priėmė rekomendacijas dėl ilgalaikių bedarbių integracijos į darbo rinką ir nustatė kelis pagrindinius prioritetus (Europos Taryba, 2016):

- skatinti asmenų registraciją užimtumo tarnybose;
- individualiai vertinti ilgalaikius bedarbius ir teikti individualiai pritaikytas konsultacijas;
- ilgalaikiams bedarbiams pasiūlyti individualius

grįžimo į darbo rinką susitarimus;

- paskirti vieno langelio principu veikiančią įstaigą, kuri būtų atsakinga už paramą registruotiems ilgalaikiams bedarbiams, teikiamą siūlant pasinaudoti suderintų paslaugų rinkiniu, sudarytu iš galimų užimtumo rėmimo ir socialinės paramos paslaugų;
- skatinti ir plėtoti darbdavių, socialinių partnerių, užimtumo tarnybų, valdžios institucijų, socialinių tarnybų ir švietimo bei mokymo paslaugų teikėjų partnerystes, kad būtų teikiamos paslaugos, kurios geriau atitiktų bendrovių ir registruotų ilgalaikių bedarbių poreikius.

Pagal Europos Komisijos ataskaitą, kurioje vertinama, kaip valstybėms narėms sekasi įgyvendinti šiuos prioritetus, Lietuva vertinama kaip pasiekusi didelę pažangą daugelyje sričių (Europos Komisija, 2019c). Visgi pabrėžiama, kad pagrindiniai iššūkiai išlieka aiškaus formalizuoto bendradarbiavimo modelio tarp Užimtumo tarnybos ir savivaldybių socialinės paramos skyrių stoka; tolesnis grįžimo į darbo rinką susitarimų tobulinimas, įtraukiant platesnį paslaugų spektrą; sklandesnis dalijimasis duomenimis apie ilgalaikius bedarbius tarp paslaugų teikėjų.

Siekiant įgyvendinti prioritetus ir įveikti iššūkius, 2019 m. 6 savivaldybėse buvo įgyvendinamas bandomasis užimtumo skatinimo ir motyvavimo paslaugų nedirbantiems ir socialinę paramą gaunantiems asmenims modelis. Modeliui pasiekus apčiuopiamus rezultatus, dalyvavusiose savivaldybėse nedarbo lygis mažėjo sparčiau, palyginti su kitomis savivaldybėmis, o 2020–2021 m. projektas tęsiamas, įtraukiant daugiau savivaldybių (SADM, 2020).

Užimtumo lygis Lietuvoje išlieka aukštas ir viršija ES vidurkį. Pirmajame ES pagal aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų užimtumo lygį, bet žemesnio išsilavinimo asmenų užimtumo lygis nesiekia ES vidurkio.

2019 m. užimtumo lygis (20–64 amžiaus grupėje) šalyje siekė 78,2 proc. ir išliko augantis auga toliau. Per metus jis išaugo 0,4 procentinio punkto, o per 5 metų laikotarpį – 6,4 procentinio punkto (LSD, 2020). Europos Komisija strategijoje „Europa 2020“ nustatė tikslą, kad 2020 m. užimtumo lygio vidurkis ES siektų 75 proc., o Lietuvai buvo nustatytas

nacionalinis tikslas – 72,8 proc. Akivaizdu, kad šiuos tikslus pavyko pasiekti ir viršyti, o bendras užimtumo lygis viršija ES vidurkį. Galima pridurti ir tai, kad Lietuva yra ir viena iš keturių ES valstybių, šalia Vokietijos, Estijos ir Švedijos, kuriose tiek vyrų, tiek moterų užimtumo lygis pasiekė ES iškeltą 75 proc. tikslą (Eurostat, 2020 b). Vyriausybė savo programoje išsikėlė tikslą, kad užimtumas (15–64 m. amžiaus grupėje) 2020 m. siektų 72 proc. (LRVK, 2017). Ši rodiklio reikšmė buvo pasiekta jau 2018 m. (72,4 proc.), o 2019 m. siekė 73 proc. Užimtumo lygio augimą didele dalimi galima aiškinti palankiu ekonominiu ciklu – pastaraisiais metais sparčiai augant šalies ūkiui, padidėjusi darbo jėgos paklausa buvo palanki užimtumo lygio augimui.

Vertinant užimtumo lygio pokyčius per pastaruosius penkerius metus pagal amžiaus grupes, matyti, jog užimtumo lygis išaugo visose amžiaus grupėse, tačiau didžiausias šuolis pastebimas priešpensinio amžiaus grupėje (60–64 m.) – jos užimtumo lygis pakilo 17,6 procentinio punkto ir 2019 m. siekė 58,6 proc. (LSD, 2020). Galima teigti, kad įtakos tokiam šuoliui turėjo per šiuos metus pailgėjęs pensinis amžius: nuo 2014 m. vyrams jis pailgėjo 10 mėn., moterims – 20 mėn. (Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas). Dar viena priežastis gali būti nedidelės senatvės pensijos, kurių santykis su darbo rinkoje gaunamomis pajamomis gali skatinti vyresnio amžiaus asmenis ilgiau pasilikti darbo rinkoje.

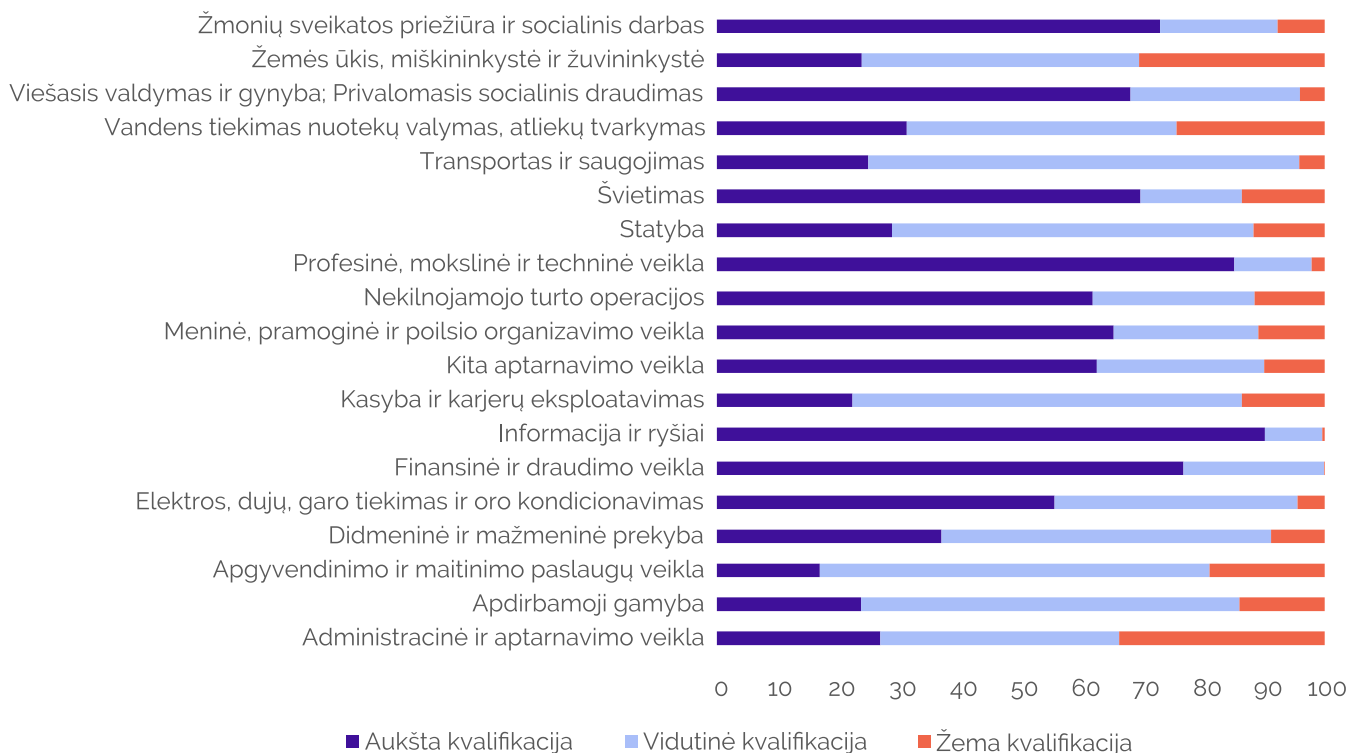
2018 m. duomenimis, Lietuva pirmąją ES pagal aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų užimtumą (90,6 proc., palyginti su 83,5 proc. ES vidurkiu). Vis dėlto vidutinio ir (ypač) žemo išsilavinimo asmenų užimtumo rodikliai yra mažesni už ES vidurkį – vidutinio išsilavinimo asmenų 71,9 proc., palyginti su 73 proc. ES, o žemo išsilavinimo asmenų – 46,9 proc., palyginti su 54 proc. ES. (Eurostat, 2018). Tokie rodikliai indikuoja, kad žemesnės kvalifikacijos asmenys susiduria su ribotomis galimybėmis įsidarbinti. Šį aspektą jau ne pirmi metai akcentuoja ir Europos Komisija savo rekomendacijose Lietuvai (Europos Komisija, 2019b). Tai atsispindi ir nedarbo statistikoje. Užimtumo tarnybos duomenimis, kas trečias bedarbis neturėjo kvalifikacijos. Būtent ši kategorija bedarbių susiduria su didžiausiomis kliūtimis įsidarbinant dėl mažesnės tokios darbo jėgos paklausos, palyginti su pasiūla (UŽT, 2020).

Lietuvos dirbančiųjų struktūra pagal profesijos kvalifikaciją išlieka stabili: panaši dalis darbuotojų dirba aukštos kvalifikacijos ir vidutinės kvalifikacijos darbus (apie 40 proc.), mažiausia dalis dirba žemos kvalifikacijos darbus.

Vertinant Lietuvos dirbančiųjų, kurie dirba samdomą darbą (15–64 m.), kvalifikaciją (pagal tai, kokios kvalifikacijos profesiją jie užėmė), matyti, kad, 2019 m. lapkričio mėn. duomenimis, 44 proc. samdomų darbuotojų dirbo aukštos

kvalifikacijos darbus, dar 44,7 proc. dirbo vidutinės kvalifikacijos darbus, o likę 11,3 proc. – žemos kvalifikacijos darbus. Palyginti su 2014 m., darbuotojų kvalifikacijos struktūra pakito mažai. Dirbančiųjų aukštos kvalifikacijos darbus dalis šiek tiek pakilo 0,6 procentinio punkto, vidutinės kvalifikacijos darbuotojų sumažėjo 0,5 procentinio punkto, žemos kvalifikacijos darbuotojų dalis taip pat sumažėjo 0,2 procentinio punkto. Darbuotojų kvalifikacijos struktūra skiriasi priklausomai nuo ekonominės veiklos sektoriaus (5).

5 pav. Darbuotojų pasiskirstymas pagal profesijos kvalifikaciją ir darbdavio EVRK sektorią (proc.)

Šaltinis: NŽIS; skaičiavimai: STRATA

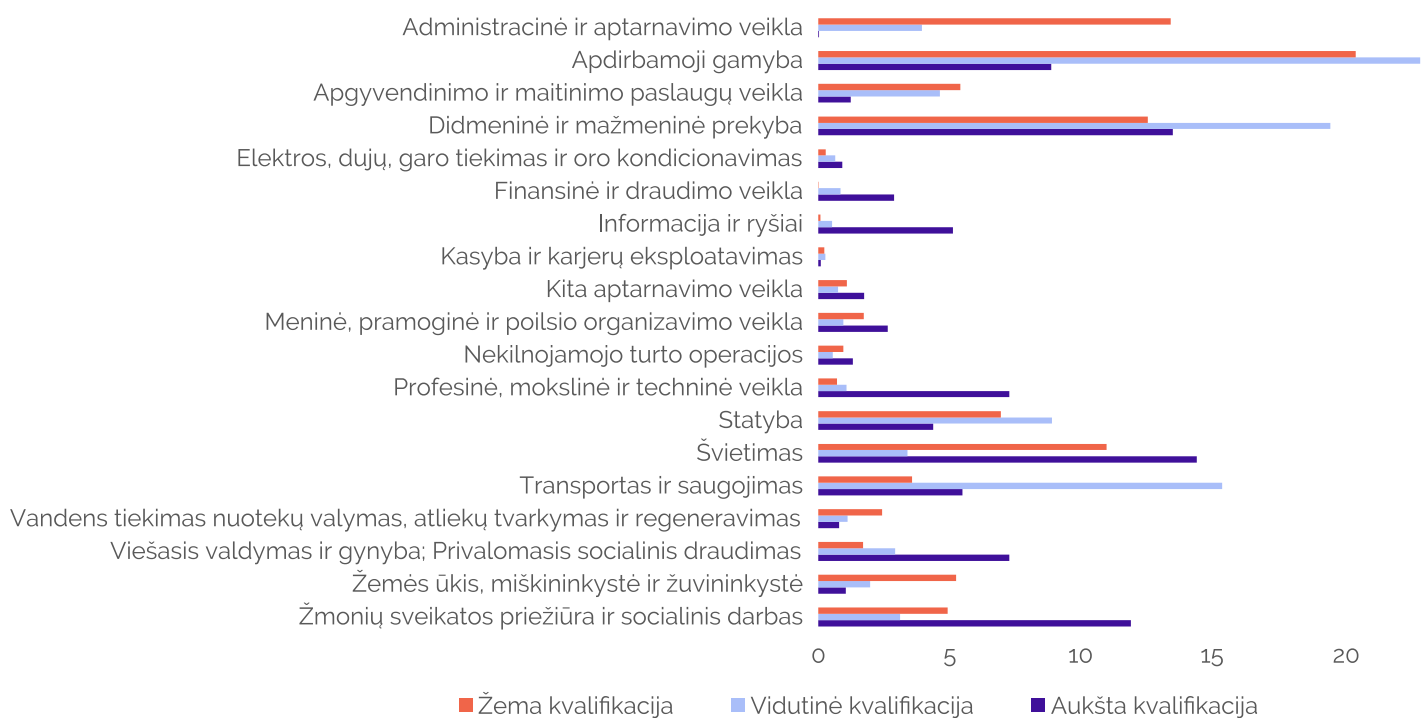
Tarp sektorių išsiskiria informacijos ir ryšių, finansinės ir draudimo veiklos, profesinės, mokslinės ir techninės srities sektoriai – juose didžioji dalis darbuotojų dirba aukštos kvalifikacijos darbus, o dirbančiųjų žemos kvalifikacijos darbus yra labai mažai. Galima pastebėti, kad informacijos ir ryšių, taip pat finansinės ir draudimo veiklos sektoriai pasižymi ir didesniu našumu (LSD, 2019). Mažiausia aukštos kvalifikacijos darbus dirbančiųjų dalimi pasižymi apgyvendinimo ir maitinimo

sektorius (16,9 proc.), jame dominuoja dirbantieji vidutinės kvalifikacijos darbus. Didesnėmis tokių darbuotojų dalimis pasižymi transporto ir saugojimo, apdirbamosios gamybos sektoriai. O didžiausia žemos kvalifikacijos darbus dirbančiųjų asmenų dalis yra administracinės ir aptarnavimo veiklos sektoriuje (33,8 proc.), taip pat žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektoriuje (30,5 proc.).

Skaičiuojant kvalifikacijos pasiskirstymą tarp visų dirbančiųjų skirtingos kvalifikacijos darbus (6), paaiškėja, kad didelė dalis dirbančiųjų aukštos kvalifikacijos darbus dirba švietimo sektoriuje, taip pat didesnėmis šio rodiklio reikšmėmis pasižymi sveikatos priežiūros (11,8 proc.), viešojo valdymo ir gynybos (7,2 proc.), profesinės, mokslinės ir techninės veiklos (7,2 proc.) sektoriai. Matoma tendencija, kad nemaža dalis dirbančiųjų aukštos kvalifikacijos darbus yra viešojo sektoriaus darbuotojai. Tiesa, įdomu pažymėti, kad švietimo sektoriuje sukuriama ir nemaža dalis žemos

kvalifikacijos darbo vietų (10,9 proc.) – tai daugiausia švietimo įstaigų aptarnaujantysis personalas. Didžiausi pagal darbuotojų skaičių sektoriai (apdirbamoji gamyba; didmeninė ir mažmeninė prekyba) pasižymi didesne vidutinės kvalifikacijos dirbančiųjų dalimi. Nors dirbantieji informacijos ir ryšių, finansinės ir draudimo veiklos sektoriuose dirba beveik išimtinai aukštos kvalifikacijos darbus, visgi dėl mažo sektorių dydžio jie sudaro ne itin didelę dalį tarp visų tokios kvalifikacijos dirbančiųjų.

6 pav. Darbuotojų dalis EVRK sekcijose pagal užimamos profesijos kvalifikaciją (tarp visų dirbančiųjų konkrečios kvalifikacijos darbus, proc.)

Šaltinis: NŽIS; skaičiavimai: STRATA

Vertinant dirbančiųjų kvalifikacijos struktūrą apskričių lygmeniu¹, pastebima, kad didesnių netolygumų tarp regionų nėra – dirbančiųjų skirtingos kvalifikacijos darbus proporcijos visur panašios (7). Šiek tiek išsiskiria Vilniaus ir Kauno apskritys, kuriose didesnė dalis dirbančiųjų dirba aukštesnės kvalifikacijos darbus, o kitose

apskirtyse didesnė dalis dirbančiųjų dirba vidutinės kvalifikacijos darbus. Tokius skirtumus visų pirma galima paaiškinti skirtingu sektorių pasiskirstymu apskrityse. Pavyzdžiui, Vilniaus apskrityje dirba 88 proc. visų dirbančiųjų finansinės ir draudimo veiklos sektoriuje, 74 proc. – informacijos ir ryšių sektoriuje, o juose, kaip minėta, dominuoja dirbantieji aukštos

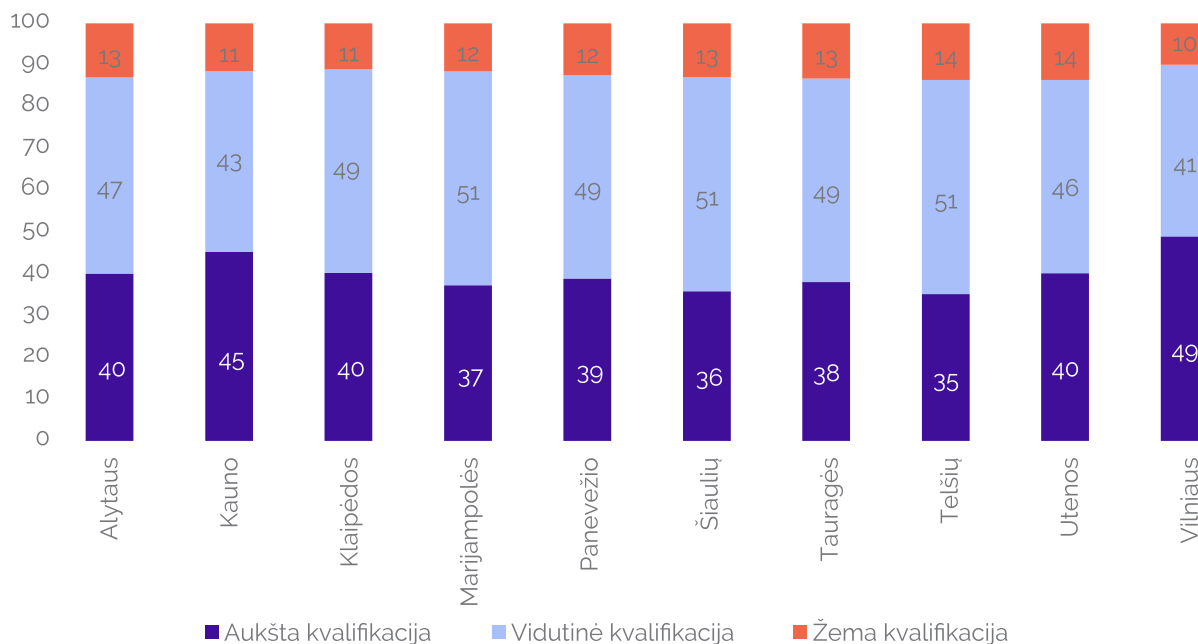
¹ Vertinama pagal darbdavio registracijos apskritį. Reikia pažymėti, kad didesnė dalis darbdavių, kurie vykdo veiklą visoje Lietuvoje, įdarbina visų apskričių gyventojus, taigi dalis darbuotojų realiai dirba kitose, o ne savo darbdavio registracijos adreso apskrityse.

kvalifikacijos darbus. Taip pat galima pastebėti kvalifikacijos struktūros skirtumų tuose pačiuose sektoriuose, pvz., statybos, apdirbamosios gamybos, didmeninės ir mažmeninės prekybos sektoriuose. Kauno ir Vilniaus apskrityse, palyginti

su kitomis apskritimis, šiuose sektoriuose didesnė dalis žmonių dirba aukštos kvalifikacijos darbus. Tai leidžia daryti prielaidą, kad šiose apskrityse darbuotojai dirba didesnės vertės grandinėse.

7 pav. Dirbančiųjų (15–64 m.) skirtingos kvalifikacijos darbus dalis pagal apskritis (proc.)

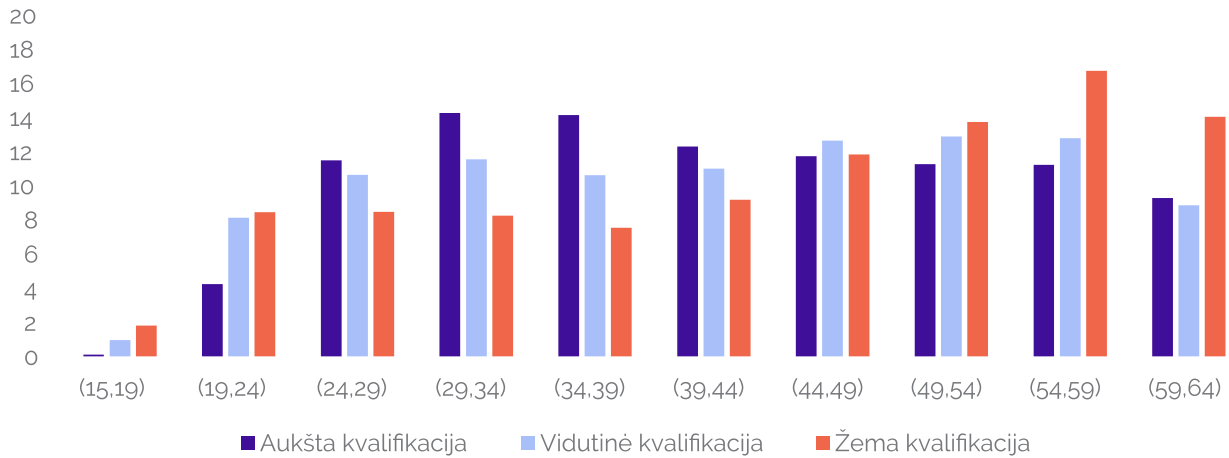

Šaltinis: NŽIS; skaičiavimai: STRATA

Vertinant tai, kokio amžiaus asmenys dominuoja skirtingos kvalifikacijos darbuose (8), matyti, jog didžiausią dalį aukštos kvalifikacijos darbų dirba asmenys tarp 29 ir 39 metų amžiaus – būtent tokiam gyvenimo laikotarpije dažnai pasiekiamas karjeros pikas. Amžiui didėjant, kiekvienos amžiaus grupės dalis tarp dirbančiųjų aukštos kvalifikacijos darbus tolydžio mažėja ir priešpensinio amžiaus grupė (59–64 m.) sudaro mažiausią dalį, išskyrus jaunimą (iki 24 m.), kuris dažniausiai dar mokosi ir nėra įgijęs reikiamos kvalifikacijos. Kalbant apie vidutinės kvalifikacijos darbus, didžiausią dalį dirbančiųjų sudaro asmenys nuo 44 iki 59 metų, o mažiausią – vėlgi priešpensinio amžiaus asmenys ir jaunimas iki 24 m. Tarp dirbančiųjų žemos kvalifikacijos darbus didžiausią dalį sudaro vyresnio amžiaus asmenys nuo 49 iki 64

m., o 34–39 m. asmenys sudaro mažiausią dalį, vėlgi išskyrus pačią jauniausią amžiaus grupę, kurios aktyvumas darbo rinkoje apskritai nėra didelis. Pastebima, kad, priešingai nei aukštos kvalifikacijos darbuose, su kiekviena vyresne amžiaus grupe dirbančiųjų žemos kvalifikacijos darbus dalis tolydžio didėja. Tokius skirtumus tarp amžiaus grupių galima aiškinti ir gyventojų įgytu išsilavinimu: vyresnėje amžiaus grupėje (45–64 m.) didesnė dalis asmenų (63,8 proc.) yra įgijusi profesinį išsilavinimą (Eurostat, 2020 b). Todėl natūralu, kad vyresni asmenys, dažniau turintys žemesnio lygmens išsilavinimą, sudaro didesnę žemesnės kvalifikacijos darbus dirbančiųjų dalį. O jaunesnės kartos atstovai, kurių didesnė dalis yra įgijusi aukštąjį išsilavinimą, sudaro didesnę dalį tarp dirbančiųjų aukštos kvalifikacijos darbus.

8 pav. Darbuotojų dalis amžiaus grupėje pagal profesijos kvalifikaciją (tarp visų dirbančiųjų konkrečios kvalifikacijos darbus, proc.)

Šaltinis: NŽIS; skaičiavimai: STRATA

Eurostato duomenimis, apie penktadalį Lietuvos dirbančiųjų dirba žemesnės kvalifikacijos darba nei įgyta kvalifikacija. Trečdalis dirba su savo studijų sritimi nesusijusį darbą.

2 skyriuje jau nurodyta, kad Lietuva pagal aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalį yra tarp pirmaujančių ES ir smarkiai lenkia Sąjungos šalių vidurkį, be to, pirmauja pagal aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų užimtumo lygį. Dažnai keliama hipotezė, jog didesnė aukštąjį išsilavinimą įgijusių gyventojų dalis turėtų tiesiogiai prisidėti prie spartesnio ekonomikos augimo. Vis dėlto tyrimai rodo, kad išsilavinę žmonės yra būtina, tačiau nepakankama ekonomikos augimo skatinimo sąlyga. Pavyzdžiui, vertinant aukštąjį išsilavinimą turinčių gyventojų ir BVP, sukuriama per valandą, ryšį EBPO valstybėse nenustatyta stiprios tiesioginės priklausomybės tarp išsilavinusių gyventojų skaičiaus ir ekonomikos našumo. Valstybėse, kuriose aukštąjį išsilavinimą turinčių gyventojų skaičius panašus kaip Lietuvoje, pavyzdžiui, Danijoje ar Belgijoje, našumas beveik dvigubai didesnis. O toks našumas, koks yra Lietuvoje, Čekijoje, Slovakijoje ar Portugalijoje, pasiekiamas su perpus mažesne aukštąjį išsilavinimą įgijusių gyventojų dalimi (Aleknevičiūtė, 2020). Suprantama, aukštojo išsilavinimo nauda negali būti matuojama vien iš ekonominės naudos perspektyvos, aukštasis išsilavinimas teikia naudą ir daugeliui kitų visuomenės gyvenimo sričių –

nuo teigiamo poveikio socialiniam kapitalui iki geresnės visuomenės ir individų sveikatos (BIS, 2013). Visgi vertinant iš siauresnės darbo rinkos perspektyvos ne mažiau svarbus klausimas ne tik kokį išsilavinimą ir kvalifikaciją asmenys įgyja, bet kaip įgytas išsilavinimas, kvalifikacija, gebėjimai dera su jų užimamomis pozicijomis darbo rinkoje. Kitaip tariant, kokia yra kvalifikacijos ir gebėjimų atitiktis. Tikslas efektyviai išnaudoti asmenų gebėjimų potencialą darbo rinkoje ir visuomenėje ir gauti kuo didesnę ekonominę bei socialinę grąžą iš investicijų į asmenų gebėjimų ugdymą akcentuojamas tiek EBPO gebėjimų strategijoje, tiek Europos gebėjimų darbotvarkėje.

Tam tikro lygmens neatitiktis yra neišvengiama – nėra tobulos darbo rinkos, kurioje visi dirbtų darbus, atitinkančius kvalifikaciją, ir išnaudotų visą savo gebėjimų potencialą. Visgi ilgalaikiai ir didesnio lygmens neatitikimai turi neigiamų pasekmių tiek individualiame (darbuotojų), tiek aukštesniame (įmonių ir struktūriniame visos ekonomikos) lygmenyje. Tyrimai rodo, kad individualiame lygmenyje tai susiję su mažesniu pasitenkinimu darbu ir turi įtakos atlyginimų dydžiui, pvz., aukštesnę kvalifikaciją, nei reikia einamoms pareigoms, turintys asmenys uždirba 20 proc. mažiau nei asmenys, dirbantys kvalifikaciją atitinkantį darbą (Quintini, 2011). Aukštesniame lygmenyje tai susiję su mažesniu produktyvumu, didesne darbuotojų kaita, o struktūriniame

lygmenyje gali būti siejama su didesniu struktūriniu nedarbu ir mažesniu BVP augimu dėl pakankamai neišnaudojamo žmoniškųjų išteklių potencialo (OECD, 2019d).

Kalbant apie rodiklius, galima pasakyti, kad dar nėra visiškai nusistovėjusių ir oficialiai patvirtintų rodiklių, kurie leistų įvertinti neatitikimus tarp kvalifikacijos, įgūdžių ir asmens pozicijos darbo rinkoje, o svarbiausia – leistų kokybiškai palyginti šiuos rodiklius tarp skirtingų šalių. Visgi Eurostatas pateikia eksperimentinius rodiklius, kuriais remiantis galima įvertinti darbo rinkoje susiklostančias neatitiktis.

Vertinant vertikaliąją kvalifikacijos neatitiktį, skaičiuojama, kokia dalis aukštąjį išsilavinimą įgijusių (ISCED 5–8 lygmenys) asmenų (20–64 m.) dirba žemesnėse nei 1–3 LPK pagrindinėse grupėse. Toks skirstymas grindžiamas Tarptautinės darbo organizacijos siūloma schema. Eurostato duomenimis, 2018 m. Lietuvoje šis rodiklis siekė 22,8 proc. ir viršijo ES vidurkį (22,1 proc.). Palyginti su 2014 m. įverčiu (18,2 proc.), jis išaugo 4,6 procentinio punkto. Šis rodiklis taip pat skiriasi priklausomai nuo ekonominės veiklos sektoriaus – sveikatos ar švietimo sektoriuose jis nesiekia 10 proc., o pramonės ar prekybos sektoriuose yra gerokai didesnis ir viršija 37 proc. Panašios tendencijos pastebimos ir kvalifikacijos neatitiktį vertinant pagal kiek kitokią EBPO taikomą metodiką². EBPO duomenimis, Lietuvoje (2016 m.) 13,6 proc. darbuotojų dirbo aukštesnės kvalifikacijos darbus nei įgyta kvalifikacija (ES vidurkis 18,7 proc.), o 21,2 proc. dirbo žemesnės kvalifikacijos darbus nei įgyta kvalifikacija (ES vidurkis – 14,7 proc.). Kaip matyti, pagal skirtingus skaičiavimus Lietuva pasižymi nemaža dalimi darbuotojų, dirbančių žemesnės kvalifikacijos darbus, palyginti su įgyta kvalifikacija, ir mažesne dalimi darbuotojų, kurie dirba aukštesnės kvalifikacijos darbus, palyginti su įgyta kvalifikacija. Pagal pirmąjį rodiklį 2017 m. Lietuva buvo tarp ES šalių lyderių, o pagal antrąjį buvo paskutinė (Vandeplas, Thum-Thysen, 2019).

Kvalifikacijų, įgūdžių pritaikymą darbo rinkoje taip pat leidžia įvertinti Europos profesinio

mokymo plėtros centro (CEDEFOP) rengiamas Europos įgūdžių indeksas (CEDEFOP, 2020). Šiame indekse gyventojų įgūdžiai vertinami iš skirtingų perspektyvų – įgūdžių ugdymo, įgūdžių įdarbinimo (aktyvavimo) ir įgūdžių atitikties. Įgūdžių įdarbinimo (aktyvavimo) srityje Lietuva rikiuojasi gan aukštai – 7 vieta tarp vertinamų šalių (ES+4)³. Tai daugiausia lemia aukštas užimtumo lygis (25–54 m. amžiaus grupėje) ir maža asmenų, per anksti pasitraukiančių iš mokymo sistemos, dalis. Vis dėlto įgūdžių ugdymo ir atitikties srityse Lietuvos rezultatai yra prastesni – 17 vieta tarp vertinamų šalių. Lietuvos rezultatui teigiamos įtakos turi tai, jog šalyje didelė dalis dirbančiųjų dirba visą darbo laiką. Tačiau kiti rodikliai yra prastesni, tarp jų ir asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, bet dirbančių žemesnės kvalifikacijos darbus, dalis. Lietuvai taip pat būdinga didelė aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų, kurie uždirba mažai⁴, dalis – pagal šį rodiklį ji rikiuojasi 27 vietoje.

Visgi kvalifikacijos neatitiktis nėra vienareikšmiškai interpretuojamas rodiklis. Pagal EPBO duomenis įgūdžių neatitiktis yra paplitusi mažiau nei kvalifikacijos neatitiktis (OECD, 2019 d.) Tai galimai rodo, kad nemažos dalies žmonių, dirbančių žemesnės kvalifikacijos darbus, nei leistų įgyta kvalifikacija, tikrasis įgūdžių lygis atitinka būtent žemesnės kvalifikacijos darbo reikalavimus arba kad mokantis įgyti, bet darbe nenaudojami įgūdžiai yra prarandami. Kai kurie tyrimai rodo, jog tik 36 proc. žemesnės kvalifikacijos (nei įgyta kvalifikacija) darbus dirbančių asmenų nurodo, kad jų įgūdžiai yra aukštesni, nei reikalaujama darbo vietoje (Quintini, 2011). Visgi Lietuvoje galima pastebėti kiek kitokią tendenciją, kaip minėta praėjusiam skyriuje: turinčiųjų aukštesnio lygio raštingumo gebėjimus, nei reikia atliekamam darbui, dalis Lietuvoje yra viena didžiausių tarp EBPO šalių.

Yra paplitusi nuomonė, kad didesnė aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų dalis glaudžiai susijusi su didesne dalimi asmenų, dirbančių žemesnės kvalifikacijos darbus (palyginti su įgyta kvalifikacija). Taigi, turint omenyje aukštą pirmąjį Lietuvos rodiklį, neturėtų stebinti ir aukštesni

² Skaičiuojama 15–64 m. asmenų, kurie dirba žemesnės arba aukštesnės kvalifikacijos darbu nei įgyta kvalifikacija, dalis. Aukštąjį išsilavinimą įgiję asmenys turėtų dirbti 1–3 LPK pagrindinėse grupėse. Įgijusieji profesinį išsilavinimą turėtų dirbti 4–8 LPK pagrindinėse grupėse. Pagal šią metodiką, 2016 m. duomenimis, Lietuvoje asmenų, dirbančių darbus, kurie neatitinka įgytos kvalifikacijos, dalis sudaro 34,9 proc. ir viršija ES vidurkį (33,5 proc.), bet yra šiek tiek mažesnė nei EBPO šalių vidurkis (35,7 proc.).

³ +4 -Islandija, Norvegija, Šveicarija ir Jungtinė Karalystė.

⁴ 2/3 arba mažiau šalies medianinio atlyginimo.

nei ES ar EBPO vidurkis antrojo rodiklio įverčiai. Visgi yra įrodymų, jog tarp ES šalių, kuriose gana didelė dalis asmenų įgiję aukštąjį išsilavinimą (30 proc.), toks ryšys nėra reikšmingas (Vandeplas, Thum-Thysen, 2019). Šis ryšys dažniausiai sušvelnina kartu su augančia aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų dalimi didėjanti aukštos kvalifikacijos darbų, kuriuose turintys atitinkamą išsilavinimą asmenys gali geriau išnaudoti savo kvalifikaciją, pasiūla. Vis dėlto kalbant apie Lietuvos atvejį jau pirmame skyriuje pažymėta, kad Lietuvoje gana maža dalis asmenų dirba sektoriuose, kuriuose reikia daug žinių. Šiaip ar taip, jeigu nemaža dalis aukštojo mokslo absolventų įsidarbina žemesnės kvalifikacijos darbuose, galima pastebėti savotišką domino efektą – turintiesiems aukštąjį išsilavinimą užimant darbo vietas, kuriose galėtų dirbti profesinį ar žemesnį išsilavinimą turintys asmenys, pastarieji susiduria su įsitvirtinimo darbo rinkoje problemomis ir tai visuomenėje skatina iniciatyvas siekti aukštojo mokslo. O ši tendencija tam tikrais atvejais gali privesti prie aukštajame moksle įgytos kvalifikacijos devalvavimo. Atrodo, kad Lietuvos atvejis atitinka panašų modelį. Tyrimai rodo, kad Lietuvoje darbo produktyvumas yra mažesnis, negu būtų galima tikėtis pagal tai, kokia dalis asmenų yra įgiję aukštąjį išsilavinimą (Vandeplas, Thum-Thysen, 2019), taip pat, kaip minėta, nemaža dalis aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų dirba mažai apmokamus darbus. Šie požymiai nurodo mažesnę aukštos kvalifikacijos darbų, kuriuose produktyvumas dažnai būna didesnis, pasiūla.

Rodiklius, rodančius horizontalią neatitiktį ir leidžiančius įvertinti, kokia dalis asmenų dirba srityse, neatitinkančiose jų studijų ar mokymo srities, pateikia tiek Eurostatas, tiek EBPO. Toks neatitikimas taip pat daro papildomą neigiamą poveikį – asmenys, dirbantys su įgytu išsilavinimu nesusijusį darbą, negali išnaudoti viso savo potencialo, be to, tyrimai rodo galimą neigiamą poveikį atlyginimams. Vis dėlto neigiamas poveikis dažniausiai pasireiškia, kai asmuo dirba ne tik su išsilavinimu nesusijusioje srityje, bet ir žemesnės kvalifikacijos darbą (Montt, 2017). Taigi horizontaliosios neatitikties neigiamas poveikis dažniausiai pasireiškia kartu sąveikoje

su vertikalia neatitiktimi. Horizontalioji neatitiktis veikia ir asmenų produktyvumą, nes asmenims, baigusiems su darbu nesusijusias studijas, gali trūkti specifinių įgūdžių, o jų įgijimas užtrunka. Tačiau tokia neatitiktis gali rodyti mokantis įgytų įgūdžių ir gebėjimų lankstumą – tai, kad jie gali būti pritaikomi įvairiose srityse ir yra paklausūs.

Eurostato duomenimis, 2018 m. tarp aukštąjį išsilavinimą įgijusių 25–34 m. asmenų nesusijusių su įgyta išsilavinimo sritimi darbą dirbo 30,6 proc. Šis rodiklis viršijo ES vidurkį (28,1 proc.) ir nuo 2014 m. išaugo 1,7 procentinio punkto (nuo 28,9 proc.). Jeigu vertinsime 15–34 m. asmenis, įgijusius aukštąjį arba profesinį išsilavinimą, šis rodiklis, 2018 m. duomenimis, siekia 25,5 proc. ir yra mažesnis už ES vidurkį (28,1 proc.), o nuo 2014 m. išaugo 0,5 procentinio punkto. Skaiciuojant pagal EBPO taikomą metodiką, 2016 m. duomenimis, horizontalioji neatitiktis siekė 34,9 proc. ir viršijo tiek ES (32,8 proc.), tiek EBPO (32,2 proc.) vidurkį.

Apie 30 proc. aukštųjų mokyklų absolventų įsidarbina įgytos kvalifikacijos neatitinkančiuose darbuose.

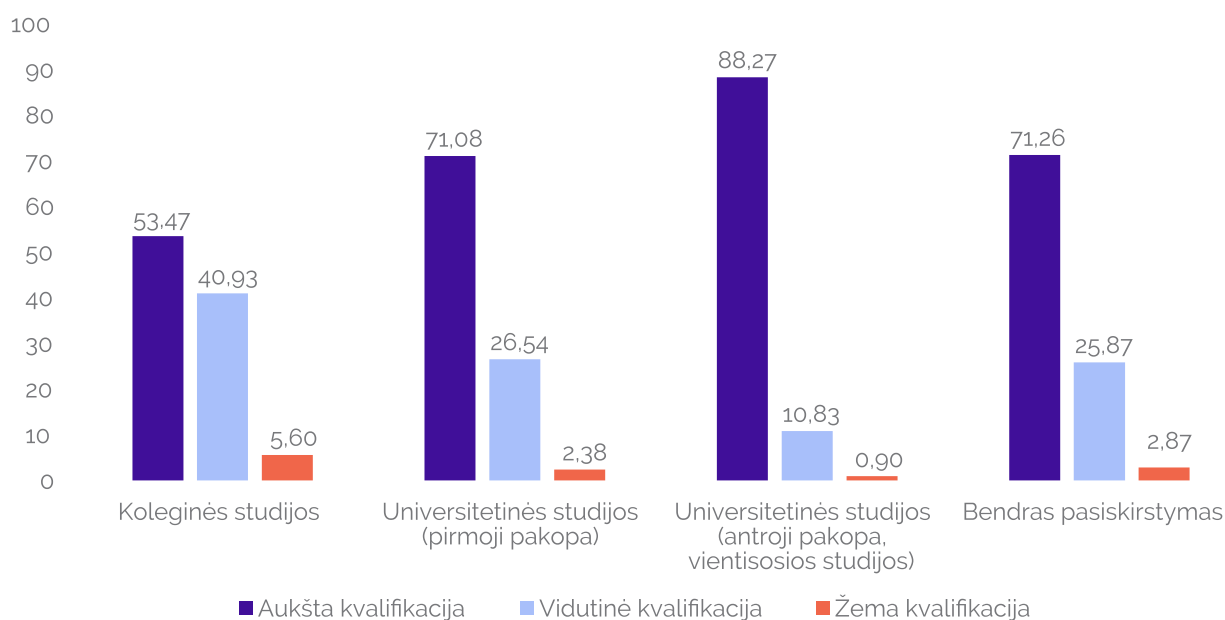
Pagal administracinius duomenis negalima įvertinti kvalifikacijos neatitikties masto visoje populiacijoje dėl trūkstamų vyresnio amžiaus asmenų išsilavinimo duomenų. Bet galima įvertinti absolventų vertikaliąją kvalifikacijos neatitiktį⁵. 75,4 proc. 2019 m. aukštąsias mokyklas baigusių absolventų 2019 m. lapkričio mėn. dirbo samdomą darbą. Panagrinėjus, kokios kvalifikacijos darbus dirbo šie absolventai, gaunamas toks pasiskirstymas: 71,2 proc. dirbo aukštai kvalifikacijai priskiriamus darbus, 25,8 proc. – vidutinės kvalifikacijos darbus, 2,8 proc. – žemos kvalifikacijos darbus (9). Taigi 28,6 proc. absolventų dirbo žemesnės kvalifikacijos darbus, nei yra pasiruošę pagal įgytą kvalifikaciją. 2018 m. aukštųjų mokyklų absolventų, dirbančių aukštos kvalifikacijos darbus, buvo 70 proc., o 2014 m. šis rodiklis siekė 67,2 proc. Taigi aukštųjų mokyklų absolventų, dirbančių žemesnės kvalifikacijos darbus, dalis išlieka apie 30 proc.

⁵ Vertindami absolventų duomenis laikysime, jog asmuo dirba žemesnės kvalifikacijos darbą, palyginti su įgyta kvalifikacija, jeigu yra įgijęs aukštąjį išsilavinimą (ISCED 5–8 lygmenys), o dirba vidutinės ar žemos kvalifikacijos reikalaujantį darbą (LPK 4–9 pagrindinės grupės). Profesinių mokyklų absolventų atveju tokiais asmenimis laikysime dirbančius žemos kvalifikacijos darbus (LPK 9 pagrindinė grupė). Atitinkamai dirbančiuosius aukštos kvalifikacijos darbus (LPK 1–3 pagrindinės grupės) laikysime dirbančiais aukštesnės kvalifikacijos darbus, palyginti su įgyta kvalifikacija.

Kaip jau parodė ankstesni tokio pobūdžio tyrimai, šis pasiskirstymas skiriasi priklausomai nuo studijų institucijos (universitetinės, koleginės studijos), studijų pakopos, studijų krypties (STRATA, 2019). Panagrinėjus absolventų darbo kvalifikaciją pagal baigtos institucijos tipą (lyginame universitetų pirmos pakopos studentus su kolegijų absolventais), išryškėja tokios tendencijos: universitetų absolventai dažniau įsidarbina aukštos kvalifikacijos reikalaujančiuose darbuose (71 proc.) nei kolegijų absolventai (53,5

proc.) (9). Nemaža dalis kolegijų absolventų dirba vidutinės kvalifikacijos darbus (40,9 proc.). Žemos kvalifikacijos darbus dirbančiųjų dalis vėlgi didesnė tarp kolegijų absolventų (5,6 proc.) nei tarp universitetų (2,4 proc.). Svarbi ir studijų pakopa. Lyginant pirmosios pakopos universitetų absolventus su antrosios pakopos absolventais matyti, kad pastarieji dažniau dirba aukštos kvalifikacijos darbus ir atitinkamai rečiau kitų kvalifikacijų darbus.

9 pav. 2019 m. absolventų pasiskirstymas pagal užimamos profesijos kvalifikaciją, institucijos tipą ir pakopą (proc.)

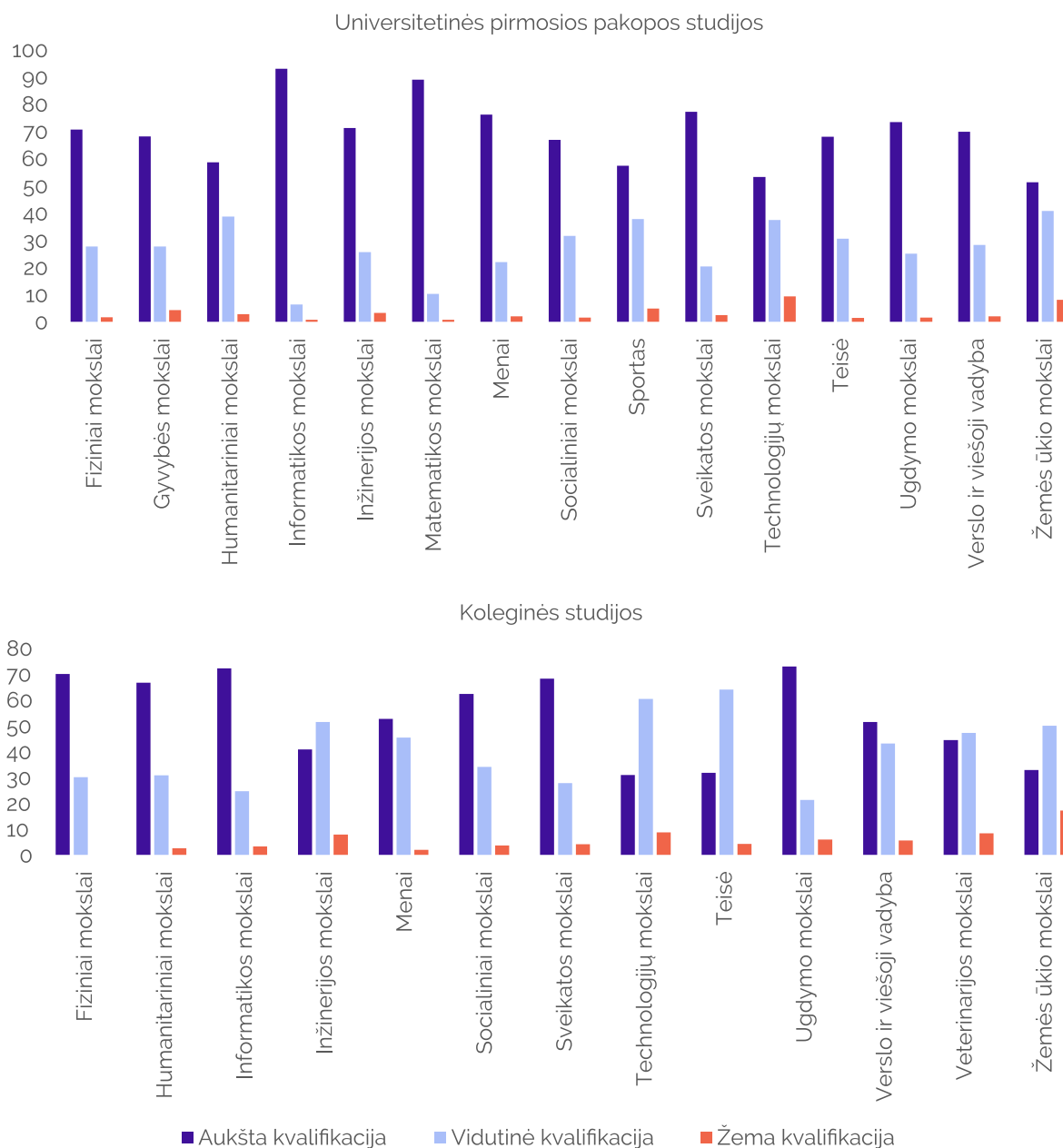

Šaltinis: NŽIS; skaičiavimai: STRATA

Nagrinėjant absolventų darbų kvalifikaciją pagal baigtą studijų kryptį grupę, matyti, kad visose universitetinių studijų (pirmosios pakopos) kryptių grupėse absolventų, dirbančių aukštos kvalifikacijos darbus, dalis yra didesnė už dirbančiųjų žemesnės kvalifikacijos darbus. O

tarp kolegijų absolventų didesnė ne vieną studijų kryptių grupę baigusiujų dalis dirba vidutinės kvalifikacijos darbus. Ryškiausia ši tendencija tarp teisės, technologijų, žemės ūkio kryptių grupių kolegijų absolventų (10).

10 pav. 2019 m. absolventų pasiskirstymas pagal užimamos profesijos kvalifikaciją ir profesijų kvalifikacijos pasiskirstymas pagal studijų krypčių grupę (proc.)

Šaltinis: NŽIS; skaičiavimai: STRATA

Kalbant apie universitetų absolventus, didžiausia aukštos kvalifikacijos darbus dirbančiųjų dalis yra tarp informatikos mokslų, matematikos mokslų krypčių grupių absolventų, mažiausia tokių absolventų dalis – žemės ūkio, technologijų, sporto ir humanitarinių mokslų krypčių grupėse. Tarp kolegijų absolventų didžiausia aukštos kvalifikacijos darbus dirbančiųjų dalimi pasižymi ugdymo ir informatikos mokslų krypčių grupės.

Tiek tarp kolegijų, tiek tarp universitetų absolventų didžiausia žemos kvalifikacijos darbus dirbančiųjų dalis yra žemės ūkio mokslo krypčių grupėje. Baigusiujų antrosios pakopos studijas ir dirbančiųjų aukštos kvalifikacijos darbus dalis beveik visose studijų krypčių grupėse viršija 75 proc., žemesniais rodikliais pasižymi tik žemės ūkio mokslų ir technologijų studijų krypčių grupės. Taip pat pastebima, kad tarp antrosios pakopos absolventų

nė vienoje studijų krypčių grupėje nėra asmenų, dirbančių žemos kvalifikacijos darbus.

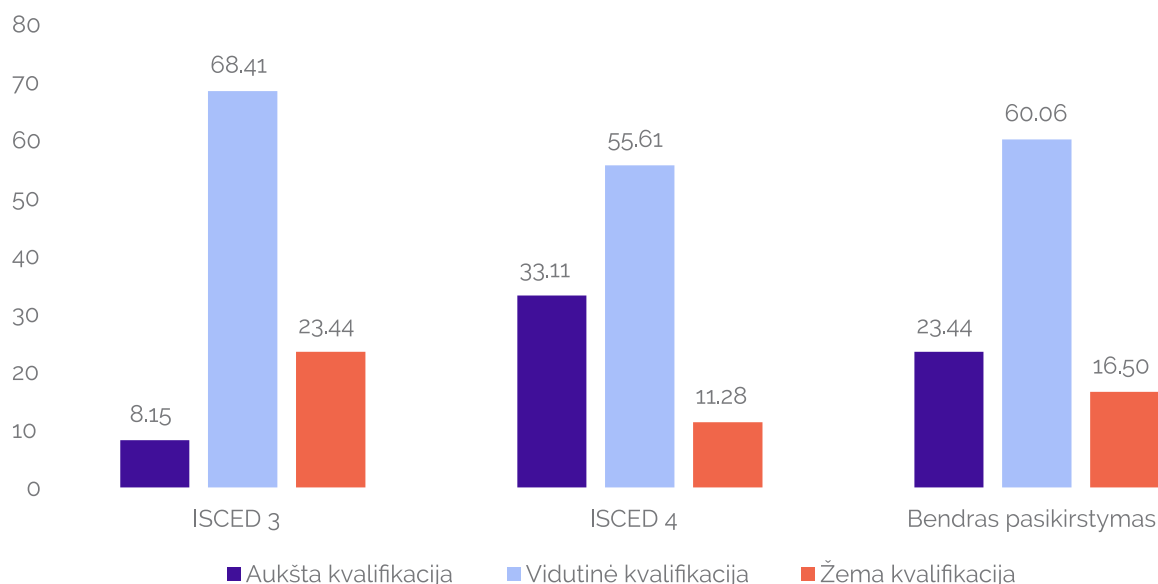
Apie 40 proc. profesinių mokyklų absolventų įsidarbina įgytos kvalifikacijos neatitinkančiuose darbuose. Beveik ketvirtadalis dirba aukštesnės kvalifikacijos darbus.

Nagrinėjant profesinių mokyklų absolventų⁶ užimamų profesijų kvalifikacijos atitiktį įgytam išsilavinimui matyti, kad 60,3 proc. absolventų dirba vidutinės kvalifikacijos darbus, tad jų išsilavinimas atitinka darbinę kvalifikaciją. Taigi, lyginant su universitetų absolventais, šis rodiklis yra prastesnis. Vis dėlto reikia pažymėti, kad beveik ketvirtadalis (23,9 proc.) profesinių mokyklų absolventų dirba aukštos kvalifikacijos darbus – aukštesnės nei įgyta kvalifikacija. O tokių, kurie dirba žemesnės kvalifikacijos darbus, yra 15,7 proc. (11). Lyginant su ankstesnių metų duomenimis, per 5 metus profesinių mokyklų absolventų, dirbančių vidutinės kvalifikacijos darbus, dalis sumažėjo, 2014 m. šis rodiklis siekė 71 proc., atitinkamai aukštos kvalifikacijos darbus

dirbo 12,3 proc., žemos – 16,7 proc. absolventų. Taigi profesinių mokyklų absolventų, dirbančių aukštos kvalifikacijos darbus, dalis išaugo, o dirbančių žemos kvalifikacijos darbus dalis šiek tiek sumenko.

Vėlgi šis pasiskirstymas skiriasi pagal baigtos studijų programos lygmenį ir priklauso nuo to, ar absolventas baigė profesinio mokymo programą turėdamas vidurinį išsilavinimą (ISCED 4 lygmuo), ar profesinio mokymo programą kartu su vidurinio ugdymo programomis (ISCED 3 lygmuo). Pirmuoju atveju aukštos kvalifikacijos darbus dirba didesnė absolventų (33,1 proc.), palyginti su baigusiais ISCED 3 lygmens programas (8,1 proc.). Atitinkamai baigusieji ISCED 4 lygmens programas rečiau nei ISCED 3 lygmens absolventai dirba vidutinės (55,4 proc.) ir žemos kvalifikacijos (11,4 proc.) darbus. ISCED 4 lygmens programas dažniausiai baigia vyresni asmenys, dažnai jau ir darbinės patirties turintys (STRATA, 2020) – tai gali būti viena iš priežasčių, kodėl didesnė jų dalis įsidarbina aukštesnės kvalifikacijos darbuose.

11 pav. 2019 m. PM absolventų pasiskirstymas pagal užimamos profesijos kvalifikaciją ir programos ISCED lygmenį (proc.)

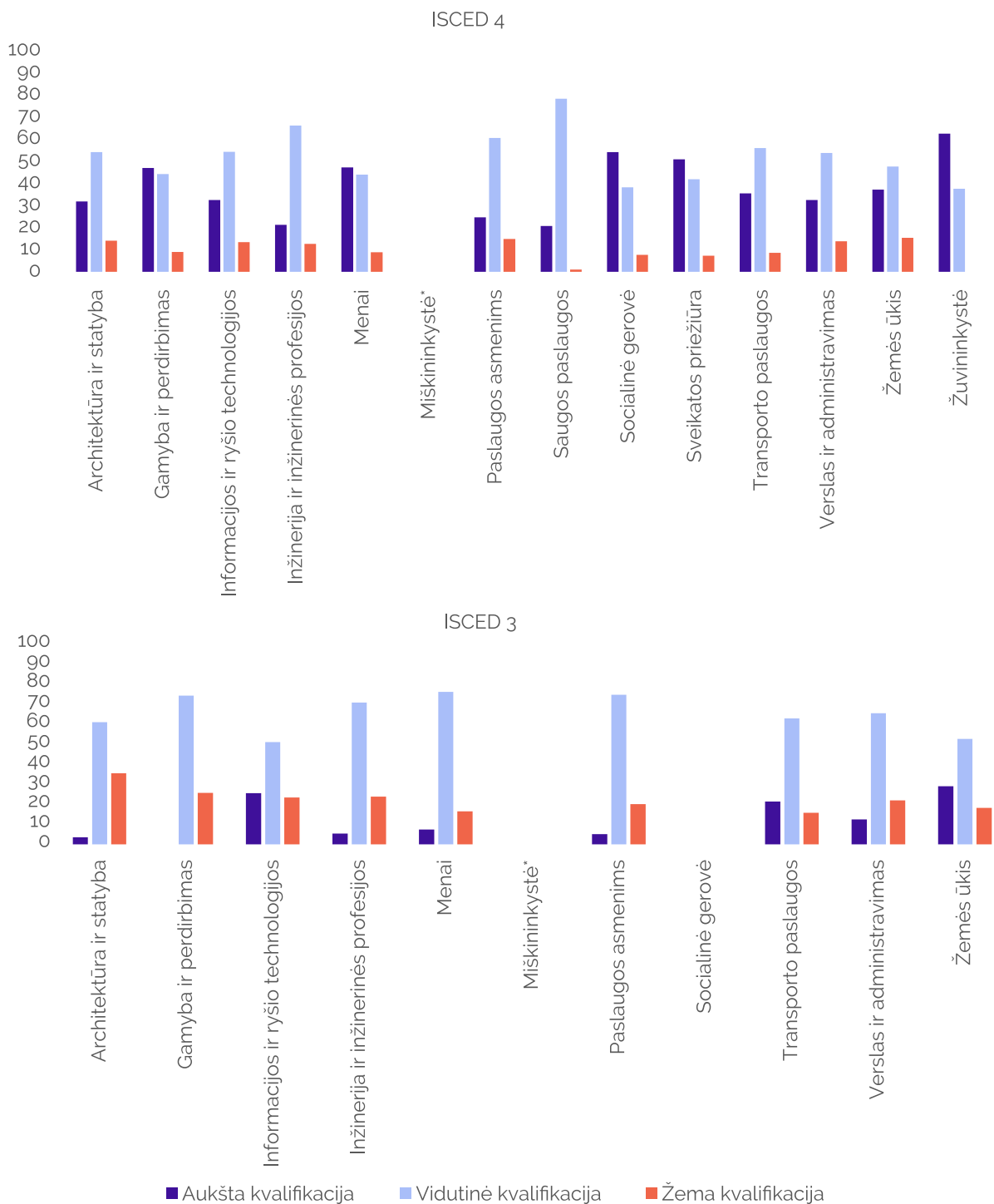
Šaltinis: NŽIS; skaičiavimai: STRATA

⁶Nagrinėjami 3 ir 4 ISCED lygmenų programas baigę absolventai.

Dirbamų darbų kvalifikacijos pasiskirstymas skiriasi ir priklausomai nuo to, kokios srities studijas baigė PM absolventas. Matyti, kad tarp baigusiujų ISCED 3 lygmens programas beveik visose srityse didesnė dalis absolventų dirba vidutinės kvalifikacijos darbuose. O tarp baigusiujų ISCED 4 lygmens studijas dalyje švietimo sričių didesnė

dalį absolventų dirba aukštos kvalifikacijos darbus. Čia išsiskiria sveikatos priežiūros (50,8 proc.), socialinės gerovės (54 proc.), gamybos ir perdirbimo sričių absolventai (46,8 proc.). Didžiausia žemos kvalifikacijos dirbančiųjų dalimi pasižymi žemės ūkio (15,4 proc.) ir paslaugų asmenims sritys (12).

12 pav. 2019 m. PM absolventų pasiskirstymas pagal užimamos profesijos kvalifikaciją ir švietimo sritį (proc.)

* Studijų srityje mažiau nei 10 absolventų rodiklis nepateikiamas

Šaltinis: NŽIS; skaičiavimai: STRATA.

Matyti, kad daliai aukštųjų ir profesinių mokyklų absolventų sunku įsidarbinti įgytą kvalifikaciją atitinkančiuose darbuose, o tai, kaip minėta, gali reikšti nevisišką žmogiškojo kapitalo potencialo išnaudojimą tiek šalies ūkio, tiek visuomenės raidos reikmėms. Didesnis aukštąjį mokslą baigusių asmenų skaičius, kuriuo pirmaujame ES, ne visada virsta apčiuopiama paspartimi spartesniam šalies vystymuisi. Priežasčių galima ieškoti ne vienoje srityje. Galima kelti klausimą tiek dėl švietimo kokybės, tiek dėl ir studijų metu įgytų gebėjimų atitikties darbo rinkos poreikiams, apie ką diskutuojama jau daugelį metų. Kaip matėme, kai kurių studijų sričių absolventai beveik nesusiduria

su kvalifikacijos neatitikties problemomis. Čia svarbus profesinio orientavimo, daugiau asmenų nukreipiant į paklausias profesijas, vaidmuo. Visgi akla remtis darbo rinkos poreikiais nederėtų, nes šiuo metu paklausios profesijos po 10 metų gali tapti ne tokios paklausios, o ir švietimo sistemos uždaviniai yra platesni negu vien ruošti darbo jėgą. Svarbu paklausos pusė, ekonominė šalies struktūra. Lietuva pasižymi maža aukštesniems įgūdžiams imlių darbo vietų dalimi, todėl svarbu skatinti tokių darbo vietų plėtrą, kuriose savo gebėjimus galėtų pritaikyti aukštą kvalifikaciją įgiję asmenys.

4. Gyventojų sveikata

Gyventojų sveikata yra svarbus veiksnys, lemiantis šalies raidos pajėgumus, todėl sveikata laikytina integraliu žmogiškojo kapitalo elementu. Gyventojų sveikatos būklė sietina su darbingumu, darbo efektyvumu, konkurencingumu, sugebėjimu prisitaikyti prie besikeičiančių gyvenimo sąlygų, atsparumu stresui ir kitais gyvenimo kokybės aspektais, turinčiais įtakos žmogiškajam kapitalui

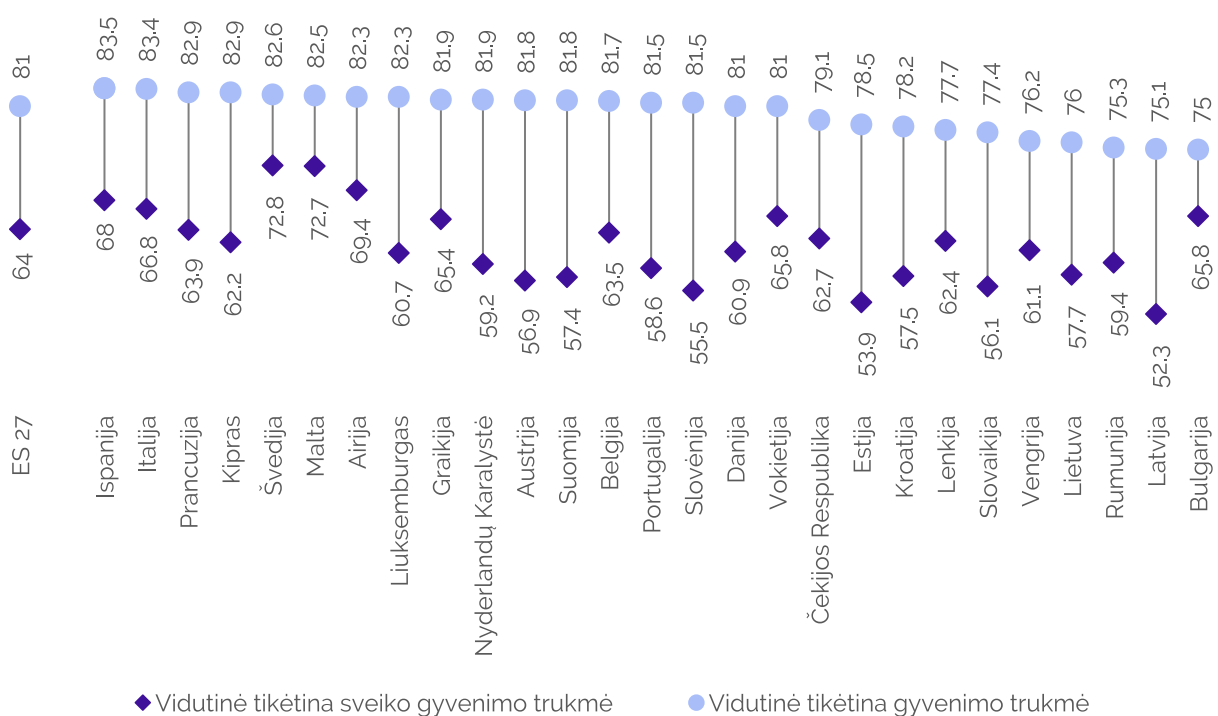
(Potelienė, Tamašauskienė, 2014). Šiame skyriuje pateikiami pagrindiniai gyventojų sveikatos būklės rodikliai ir Lietuvos strateginiai siekiai sveikatos politikos srityje. Lyginant Lietuvos gyventojų sveikatos būklės rodiklius tarp ES ir EBPO šalių siekiama apžvelgti gyventojų sveikatos įtaką gyvenimo kokybės, ekonomikos ir darbo rinkos kontekstuose.

Vidutinė tikėtina sveiko gyvenimo trukmė (VTSGT) Lietuvoje – viena iš trumpiausių ES.

2018 m. vidutinė tikėtina sveiko gyvenimo trukmė Lietuvoje buvo 57,7 metų (13) – 6,3 metų trumpesnė nei statistinio europiečio. VTSGT rodo, kiek metų žmogus nugyvens būdamas geros sveikatos būklės, t. y. be negalios ar kitų kasdienės veiklos apribojimų dėl sveikatos būklės, todėl rodikliu galima vertinti ne tik gyventojų sveikatos būklę, bet ir gyventojų galimybes savarankiškai ar be apribojimų dalyvauti darbo rinkoje. Nors

tikėtina gyvenimo trukmė Lietuvoje kasmet ilgėja (palyginti su 2014 m., 2018 m. vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė pailgėjo 1,3 metų), sveiko gyvenimo trukmė, palyginti su 2014 m., dvejais metais sutrumpėjo, o tai rodo, jog Lietuvoje gyventojų gyvenimo kokybė sveikatos požiūriu negerėja. Beje, ES sveiko gyvenimo trukmė ilgėja sparčiau nei vidutinė gyvenimo trukmė, o tai reiškia, kad statistinis ES pilietis daugiau metų gyvena būdamas geros sveikatos – be kasdienės veiklos apribojimų ar negalios.

13 pav. Vidutinė tikėtina sveiko gyvenimo trukmė ir vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė 2018 m. ES šalyse (metais)

Lyčių atotrūkis sveiko gyvenimo metais Lietuvoje yra kur kas mažesnis nei bendros tikėtinos gyvenimo trukmės, tačiau šis atotrūkis išlieka vienas iš didžiausių ES. Lietuvoje atotrūkis tarp vyrų ir moterų vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės (2018 m. – 9,8 metų) buvo vienas iš didžiausių ES (ES vidurkis – 5,5 metų). Ne išimtis ir sveiko gyvenimo trukmės rodiklio reikšmės – Lietuvoje vyrų sveiko gyvenimo trukmė 2,8 metų trumpesnė nei moterų, ES – 0,5 metų. Pasaulio sveikatos organizacija nurodo, jog ilgesnė moterų gyvenimo trukmė pasauliniu mastu iš dalies sietina su moterų biologiniu pranašumu, dėl kurio santykinai mažiau moterų susiduria su širdies ir kraujagyslių ligomis ir vėžiniais susirgimais, taip pat mažesniu polinkiu į žalingus įpročius, tokius kaip alkoholio vartojimas ar rūkymas (WHO, 2020). Nors moterys vidutiniškai gyvena ilgiau, daugumą šių papildomų metų gyvenama su kasdienės veiklos apribojimais ar negalia.

Sveiko gyvenimo metų ilgėjimas yra vienas iš pagrindinių ES sveikatos politikos tikslų, atsižvelgiant į tai, jog pailginus sveiko gyvenimo trukmę ne tik gerėja asmens padėtis, bet ir sumažinamos visuomenės sveikatos priežiūros išlaidos, didėja galimybės žmonėms ilgiau išlikti aktyviems darbo rinkoje (Eurostat, 2020a). Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ (LRS, 2012) vienas iš trijų horizontaliųjų prioritetų yra „Sveikata visiems“, o sumanios visuomenės pažangos srityje keliamas gyventojų sveikatos gerinimo uždavinys, kurio pažanga matuojama VTSGT rodikliu. Tai kol kas prasčiausiai įgyvendinimas sumanios visuomenės rodiklis, nes, užuot didėjęs nuo 2009–2010 m., kuomet buvo 17-oje vietoje, 2018 m. jis nukrito iki 23-ios vietos ES. Pažangos strategijoje siekiama rodiklio reikšmė 2020 m. yra 15, o 2030 m. – 10 vieta tarp ES šalių (LRVK, 2019), tačiau jau dabar matyti, jog 2020 m. tikslo pasiekti nepavyks, o dėl 2030 m. rodiklio įgyvendinamumo kyla pagrįstų abejonių.

Trumpa Lietuvos gyventojų tikėtina sveiko gyvenimo trukmė apriboja jų dalyvavimą darbo rinkoje (mažina darbo jėgos pasiūlą), o darbo jėgos pasiūlos tvarumas yra svarbus veiksnys, turintis įtakos tolesnei Lietuvos ūkio plėtrai. Trumpesnis sveikų gyvenimo metų laikotarpis

kartu su visuomenės senėjimu didina ekonominę ligų naštą ir kuria spaudimą viešiesiems finansams, susilpnėjusi gyventojų sveikata mažina jų galimybes siekti aukštos gyvenimo kokybės ir kuria socialinę atskirtį (ESTEP, 2019). Įsisenėjusioms šalies problemoms spręsti XVII Vyriausybė išskyrė 6 struktūrines reformas, viena jų – sveikatos sistemos reforma, kurią įgyvendinus tikimasi sveiko gyvenimo trukmę pailginti 10 mėnesių⁷. Vis dėlto, kaip nurodo EK ekspertai, iki šiol reformuojama sveikatos sistema kokybės ir veiksmingumo atžvilgiu padarė nedidelę pažangą (Europos Komisija, 2020), todėl Europos Tarybos rekomendacija (Europos Taryba, 2019) imtis veiksmų siekiant gerinti sveikatos priežiūros paslaugų kokybę, įperkumą ir sistemos efektyvumą išlieka aktuali.

Pažymėtina, kad valstybėse, kuriose sveikatos sektoriaus finansavimo rodikliai yra didesni, vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė taip pat yra ilgesnė (OECD, 2017). Lietuvoje sveikatos srities finansavimas yra tarp mažiausių ES – 2017 m. išlaidos sveikatai sudarė 5,6 proc. BVP, kai ES vidurkis – 9,8 proc., daugiausia Lietuvos sveikatos priežiūros biudžeto lėšų išleidžiama stacionarinei priežiūrai ir vaistams. Lietuvos sveikatos rezultatus lyginant su valstybėmis, kuriose sveikatos sektoriaus finansavimas yra panašus, matyti, kad Lietuvos sveikatos rodikliai prastesni. Tai indikuoja, kad Lietuvoje sveikatos sistema yra ne tik nepakankamai finansuojama, bet ir skiriamos lėšos panaudojamos neefektyviai (OECD, 2019c). Taip pat pažymėtina, kad vienas iš Lietuvos sveikatos strategijoje 2014–2025 m. keliamų tikslų yra pasiekti bendrų sveikatos priežiūros išlaidų augimą, kuris 2020 m. turėtų siekti 7,5 proc. nuo BVP, tačiau, išankstiniais LSD duomenimis, 2018 m. šio rodiklio reikšmė buvo 6,57 proc. nuo BVP.

15-metis Lietuvoje gali tikėtis darbo rinkoje praleisti 36,7 metų, t. y. metais ilgiau nei statistinis europietis.

Vidutinės tikėtinos darbingo gyvenimo trukmės rodiklis parodo, kiek metų 15 metų amžiumo turėtų būti aktyvus darbo rinkoje per visą savo gyvenimą, ir yra skaičiuojamas sujungiant vidutinės gyvenimo trukmės ir gyventojų užimtumo rodiklius. Vertinant

⁷ LRV struktūrinė sveikatos apsaugos reforma. Daugiau informacijos apie struktūrines reformas žr. LRV tinklalapyje <https://lrvt.lt/lt/aktuali-informacija/xvii-vyriausybe/prioritetiniai-darbai/strukturines-reformos>

darbingo gyvenimo trukmės rodiklio reikšmes, svarbu pažymėti, jog rodiklis yra tikimybinis, o jo reikšmes labai veikia neaktyvių šalies gyventojų skaičius, tad rodiklis neparodo, kiek metų dirbantieji praleidžia darbo rinkoje.

Lietuva kartu su Latvija tarp kitų ES valstybių išsiskiria tuo, jog čia tikėtina moterų darbingo gyvenimo trukmė yra ilgesnė nei vyrų. 2018 m. Lietuvos moterų tikėtina darbingo gyvenimo trukmė sudarė 36,8 metų (3,6 metų daugiau nei ES moterų vidurkis), vyrų – 36,6 metų (1,5 metų mažiau nei ES vyrų vidurkis). Bendra rodiklio reikšmė Lietuvoje nuo 2009 m. nuolat didėjo, o lyginant su 2014 m. darbingo gyvenimo trukmė pailgėjo beveik dvejais metais (1,9 m.). Tokią tendenciją galima aiškinti ilgėjančia tikėtina gyvenimo trukme ir augančiu gyventojų aktyvumu.

Dėl senėjančios visuomenės ir ilgėjančios gyvenimo trukmės tikimasi, kad žmonės ilgiau išliks aktyvūs darbo rinkoje, todėl rodiklio reikšmių augimas vertinamas teigiamai. Siekiant ir toliau ilginti darbingo gyvenimo trukmę, ypatingo dėmesio reikalaujanti sritimi tampa gyventojų sveikatos gerinimas, nes tik būdami geros sveikatos jie gali aktyviai dalyvauti darbo rinkoje.

Tarp visų EBPO šalių Lietuvos gyventojai potencialaus gyvenimo metų praranda daugiausia, tačiau rodiklio reikšmes per trejus metus pavyko pagerinti 16 procentų.

Prarasti potencialūs gyvenimo metai (PPGM) apskaičiuojami kaip skirtumas tarp ankstyvos mirties amžiaus ribos (75 m.) ir amžiaus, kada įvyko mirtis, todėl rodiklis leidžia nagrinėti gyventojų sveikatos būklę atsižvelgiant į mirtingumą pagal amžiaus grupes. Ankstyvas mirtis laikant socialiniu ir ekonominiu praradimu valstybei, PPGM rodo žmogiškojo kapitalo praradimą (kuo didesnis PPGM, tuo didesnis praradimas). Taigi rodiklis, priešingai nei įprasti gyventojų mirtingumo rodikliai, gali suteikti svarbios informacijos apie darbingo amžiaus gyventojų praradimus.

Remiantis EBPO duomenimis, 2014 m. standartizuota rodiklio reikšmė (100 tūkst.

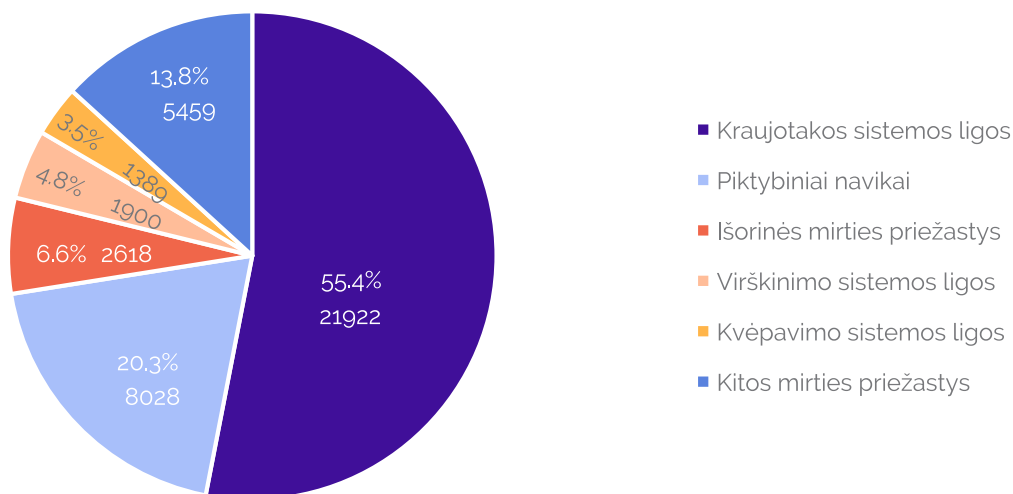
gyventojų) Lietuvoje buvo 9481,6 prarastų potencialių gyvenimo metų ir tai buvo prasčiausias rezultatas tarp visų EBPO valstybių, 2017 m. rodiklio reikšmė mažėjo iki 8144,4 metų, tačiau išliko prasčiausiu rezultatu tarp duomenis pateikusių⁸ EBPO šalių. Vyrai potencialių gyvenimo metų praranda beveik tris kartus daugiau nei moterys: 2017 m. vyrai prarado 12 372,2 (100 tūkst. gyventojų) gyvenimo metų, moterys – 4460 (100 tūkst. gyventojų). Tai, kad rodiklio reikšmės per pastaruosius metus Lietuvoje mažėjo, yra teigiama tendencija, tačiau atotrūkis nuo kitų valstybių rodo, jog progresas nepakankamas, todėl reikia suprasti, kas lemia tokius prastus Lietuvos rezultatus.

Higienos instituto atlikto prarastų potencialių gyvenimo metų Lietuvoje 2014–2016 m. tyrimo rezultatai parodė, kad daugiausia gyvenimo metų Lietuvoje prarandama dėl kraujotakos sistemos ligų sukeltamų ankstyvų mirčių, taip pat dėl išorinių mirties priežasčių (nelaimingi atsitikimai, tyčiniai susižalojimai ir kt.) ir piktybinių navikų, todėl Lietuvoje pagrindinis dėmesys turėtų būti skiriamas pirminei ir antrinei profilaktikai siekiant sumažinti jaunų žmonių mirčių nuo šių ligų skaičių (Našlėnė, Mekšriūnaitė, Trakienė ir Želvienė, 2018).

Trys pagrindinės prarastų potencialaus gyvenimo metų priežastys yra ir pagrindinės bendro mirčių skaičiaus priežastys: LSD duomenimis, 2018 m. mirtys dėl šių priežasčių sudarė 82 proc. visų mirčių. Kraujotakos sistemos ligos lėmė daugiau nei pusę visų mirčių (55 proc.), nuo piktybinių navikų mirė penktadalis gyventojų, o dėl išorinių mirčių priežasčių – 7 proc. visų mirusiųjų (14). Todėl Lietuvos 2014–2025 m. sveikatos strategijoje numatyta siekti, kad mirčių dėl šių priežasčių Lietuvoje mažėtų. Siekiama, kad iki 2020 m. standartizuotas mirtingumo nuo kraujotakos sistemos ligų rodiklis 100 tūkst. gyventojų būtų 368,7, tačiau 2018 m. rodiklio reikšmė buvo 782,5 mirties 100 tūkst. gyventojų, taigi tikėtina, kad ir tarpinių strategijos tikslų pasiekti nepavyks. Panaši situacija pastebima ir vertinant mirtingumo dėl piktybinių navikų ir išorinių mirčių priežasčių rodiklius – nustatytos siekiamos rodiklių reikšmės, vertinant pagal 2018 m. rezultatus, pernelyg ambicingos.

⁸ EBPO duomenų portale 2014 m. pateikiamos visų EBPO šalių narių rodiklio reikšmės, 2017 m. – penkių EBPO šalių (Austrijos, Čekijos, Vengrijos, Islandijos, Lietuvos) rodiklio reikšmės.

14 pav. Lietuvos 2018 m. mirusiųjų dalis, palyginti su bendru mirties atvejų skaičiumi (proc.) ir mirusiųjų skaičius (pagal mirties priežastis)

Šaltinis: Eurostatas

Pasaulyje ir Europoje pagrindinė visų mirčių priežastis taip pat yra kraujotakos sistemos ligos, todėl tuo Lietuva nėra išskirtinė. Vis dėlto Lietuvos mirštamumo nuo infarkto ir insulto per 30 dienų po stacionaraus gydymo rodiklis yra antras pagal prastumą ES – tai aiškiai nurodo sveikatos priežiūros sistemos kokybės ir veiksmingumo problemas (OECD, 2019c). Apskritai Lietuvoje prevencijos ir sveikatos priežiūros priemonėmis išvengiama mirtingumo lygis yra vienas iš didžiausių ES: Eurostatu duomenimis, standartizuotas prevencijos priemonėmis išvengiamo mirtingumo rodiklis 100 tūkst. gyventojų Lietuvoje 2016 m. buvo 331, kai ES vidurkis – 160, o sveikatos priežiūros priemonėmis išvengiamo mirtingumo rodiklis Lietuvoje – 206, ES – 93. Paradoksalu, tačiau Lietuva ES pirmauja pagal vienam gyventojui tenkančių gydytojų skaičių, pacientų stacionarizacija yra perteklinė, o ambulatorinės paslaugos nepakankamai išvystytos, eilės pas gydytojus specialistus – didelės (Valstybės kontrolė, 2018), nors čia ir imtasi priemonių problemai spręsti (įgyvendinant sveikatos reformą vystoma telemedicina ir patobulinta pacientų registravimo tvarka).

Lietuvos gyventojų mirtingumo rodikliams įtakos turi ne tik sveikatos priežiūros sistemos kokybė ir veiksmingumas, didelį vaidmenį atlieka ir ligų prevencijos mechanizmai. Tačiau sveikatos priežiūros išlaidos prevencijai Lietuvoje yra

palyginti mažos – 0,14 proc. nuo BVP (išankstiniais 2018 m. LSD duomenimis). Kitose ES šalyse, pavyzdžiui, Italijoje, sveikatos priežiūros išlaidos prevencijai 2017 m. sudarė 0,37 proc. nuo BVP (Lietuvoje 2017 m. – 0,14 proc.), tai yra 2,5 karto daugiau nei Lietuvoje. Nacionalinėje sveikatos strategijoje keliamas išlaidų prevencijai dalies didinimo tikslas: tarpinis 2020 m. tikslas yra 2 proc. išlaidų prevencijai, visuomenės sveikatos priežiūrai nuo einamųjų sveikatos priežiūros išlaidų, 2025 m. tikslas – 3 proc. 2018 m., išankstiniais LSD duomenimis, tarpinį tikslą jau pasiekėme – rodiklio reikšmė yra 2,2 proc.

Tyrimai rodo, jog didelė visuomenės sveikatos išlaidų dalis yra susijusi su lėtinėmis ligomis, kurių daugumos galima išvengti, jei tinkamai atsižvelgiama į tam tikrus pagrindinius rizikos veiksnius – alkoholį, rūkymą, nesveiką mitybą ir fizinį neveiklumą. Apskaičiuota, kad daugiau nei pusės visų mirčių Lietuvoje priežastimi galima laikyti elgsenos rizikos veiksnius (OECD, 2019c). Lietuva, įgyvendindama sveikatos reformą ir 2014–2025 m. sveikatos strategiją, ėmėsi veiksmų siekdama pažaboti nesveiką elgseną, tačiau pagrindiniai rodikliai (alkoholio suvartojimo, rūkymo, nutukimo) išlieka vieni iš didžiausių ES (OECD, 2019c). Įvairių rizikos veiksnių ir lėtinių ligų prevencija padėtų reikšmingai sutaupyti atitinkamoje sveikatos priežiūros srityje, pailginti

sveiko darbingo gyvenimo trukmę ir sumažinti sergančiųjų poveikį darbo rinkai ir ekonomikai, o išvengiant ankstyvų mirčių būtų galima padėti stiprinti žmogiškojo kapitalo išteklius.

Gyventojų sergamumas didėja, tačiau darbingo amžiaus gyventojai serga rečiau.

Gyventojų sergamumo rodikliai leidžia vertinti gyventojų sveikatos būklę ir nagrinėti galimą poveikį darbo rinkai. Higienos instituto sveikatos statistinių duomenų portalo duomenimis, 2018 m. Lietuvoje asmenų, sirgusių viena ar daugiau ligų arba patyrusių traumų, skaičius šiek tiek padidėjo – iki 81,7 proc. gyventojų, t. y. 817,24 sergančiojo tūkstančiui gyventojų (2014 m. buvo 778,51 sergančiojo tūkstančiui gyventojų, arba 78 proc. gyventojų). Nagrinėjant gyventojų sergamumą pagal amžiaus grupes pastebima, jog 18–64 m. (darbingo) amžiaus asmenys serga rečiau – bent viena liga ar trauma buvo nustatyta 75,7 proc. (vaikų ir asmenų, vyresnių nei 64 m., amžiaus grupėje sergamumas – 91,7 proc.).

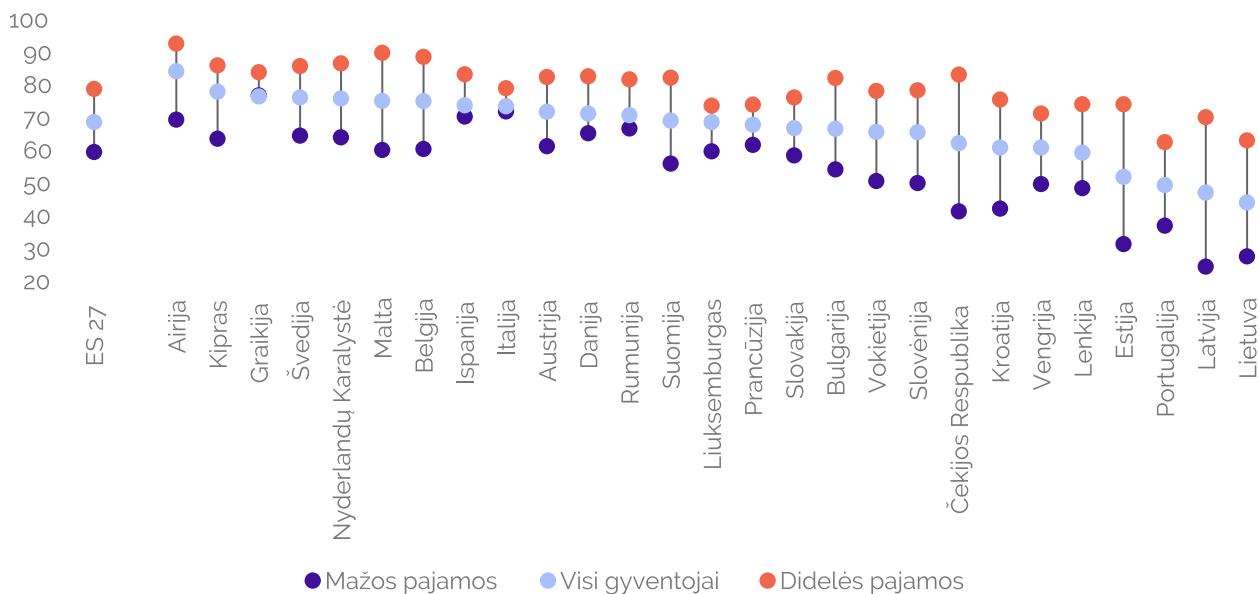
Nors vyrų mirtingumas didesnis negu moterų, visose ligų grupėse, išskyrus traumas, sergančių moterų yra daugiau. Viena iš galimų priežasčių – atsakingesnis moterų požiūris į savo sveikatą. Panaši situacija – tarp miesto ir kaimo gyventojų: sergančių miestiečių yra daugiau, nors jų mirtingumo rodikliai mažesni. Tam įtakos gali turėti ir sveikatos priežiūros prieinamumo kaimo gyventojams problemos (Higienos institutas, 2018).

Lietuvos gyventojų sveikatos būklę su kitomis šalimis galima lyginti pagal tai, kaip gyventojai patys vertina savo sveikatą⁹. 2018 m. tik 44 proc. gyventojų, vyresnių nei 16 m., nurodė manantys esą labai geros arba geros sveikatos būklės. Tai – prasčiausias rezultatas tarp visų ES šalių, o palyginti su 2014 m. duomenimis (45 proc.), rodiklio reikšmė net sumažėjo. Nuo bendro ES vidurkio (68,6 proc.) Lietuva atsilieka 24,6 procentinio punkto.

Nors gera sveikata yra vienas iš pagrindinių kokybiško gyvenimo komponentų, leidžiančių gyventojams būti produktyviems ir aktyviems darbo rinkos dalyviams, pastebima sveikatos netolygumų tarp skirtingas pajamas uždirbančių ir skirtingų išsilavinimo lygių gyventojų. Mažiausias pajamas gaunantys Lietuvos gyventojai savo sveikatą vertina prasčiausiai: tik kiek daugiau nei ketvirtadalis (Lietuvoje – 27,5 proc., ES – 59,4 proc.) mano esantys labai geros ar geros sveikatos, o tarp gaunančiųjų didžiausias pajamas – du trečdaliai (Lietuvoje – 62,9 proc., ES – 78,7 proc.) (15). Panašių netolygumų pastebima ir analizuojant pagal išsilavinimo lygius: gyventojai, neįgiję vidurinio išsilavinimo, yra šešiskart labiau linkę savo sveikatą vertinti blogai nei gyventojai, turintys aukštąjį išsilavinimą (atitinkamai 31 proc. ir 5 proc.). Tokie sveikatos netolygumai tarp skirtingoms socialinėms ir ekonominėms grupėms priklausančių gyventojų yra vieni iš didžiausių ES.

⁹Savo sveikatos vertinimo rodiklis yra dalis Europos pajamų ir gyvenimo būklės statistinio tyrimo, kuriame respondentų prašoma atsakyti į klausimą, kaip žmogus apskritai vertina savo sveikatą, pasirenkant vieną iš galimų atsakymo kategorijų: labai gerai, gerai, vidutiniškai, blogai, labai blogai. Rodiklio reikšmės kasmet pateikiamos Eurostato duomenų bazėje.

15 pav. Gyventojų, kurių suvokiama sveikata yra gera arba labai gera, dalis (proc.) 2018 m. pagal savo sveikatos vertinimo rodiklį

Šaltinis: Eurostatas

Nagrinęjant elgsenos rizikos veiksnius taip pat pastebimas atotrūkis tarp gyventojų, kurių socialinės ir ekonominės aplinkybės yra skirtingos, pavyzdžiui, 2017 m. nutukę buvo 18 proc. vidurinio išsilavinimo neturinčių asmenų, o aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų grupėje tokių buvo tik 10 proc. Didesnis rizikos veiksnių paplitimas palankių socialinių sąlygų neturinčių asmenų grupėje yra vienas iš veiksnių, lemiančių su sveikata ir tikėtina gyvenimo trukme susijusią nelygybę (OECD, 2019b).

Atrodytų, kad šiems netolygumams įtakos galėtų turėti sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas, tačiau jis pagal tam tikrus rodiklius Lietuvoje vertinamas net geriau nei bendras ES vidurkis. Pavyzdžiui, 2016 m. Lietuvos gyventojų kreipimosi į gydytojus skaičius 20 proc. didesnis nei bendras ES vidurkis, tačiau gydytojų prieinamumas neužtikrina kitų svarbių prieinamumo aspektų (pvz., kokybės) (OECD, 2019c). Vis dėlto EBPO studija parodė, kad žmonės, kurių pajamos mažesnės, linkę rečiau kreiptis į gydytojus, ypač į gydytojus specialistus, o profilaktinės paslaugos (vėžio ir kitų ligų prevencinės programos) taip pat lengviau prieinamos geresnes socialines ir ekonomines galimybes turintiems asmenims (OECD, 2019b).

Lėtinės ligos (kaip širdies ir kraujagyslių ligos, diabetas, psichikos sutrikimai), taip pat rizikos veiksniai (alkoholizmas, nutukimas) daro svarbų poveikį darbo rinkai, nes dėl šių veiksnių gali mažėti gyventojų produktyvumas ir užimtumas, taip pat dėl jų gyventojai linkę anksčiau išeiti į pensiją, ilgėja dirbančiųjų nedarbingumo laikas, mažėja pajamos (OECD, 2019b). Todėl politikos formuotojams svarbu atsižvelgti ne tik į gyventojų sergamumo rodiklius, bet ir į sveikatos netolygumus, kad būtų galima imtis koordinuotų veiksnių tarp skirtingų politikos sričių, siekiant pagerinti sveikatos, rizikos veiksnių ir darbo rinkos rezultatus.

Pastaraisiais metais Lietuva ėmėsi ryžtingų veiksnių siekdama pagerinimų kai kuriose srityse, pavyzdžiui, imtasi priemonių siekiant sumažinti kenksmingą alkoholio vartojimą (draudimas prekiauti alkoholiu tam tikrose vietose, akcizo mokesčio padidinimas, amžiaus, nuo kurio legaliai galima vartoti alkoholį, padidinimas, prekybos laiko, reklamos apribojimai). Taip pat sustiprinta tabako kontrolė: 2012 ir 2015 m. didinti tabakui taikomi akcizo mokesčiai. Vienas iš Lietuvos sveikatos 2014–2025 m. strategijos tikslų – sukurti saugesnę socialinę aplinką, mažinti sveikatos netolygumus ir socialinę atskirtį, o siekiant remti

sveiką mitybą ir fizinį aktyvumą pasitelkiamos kitos viešosios politikos sritys (daugiausia – švietimas). Tai nurodo, jog Lietuva siekia tarpsektorinio bendradarbiavimo gerinant visuomenės sveikatos būklę ir mažinant sveikatos netolygumus, tačiau prasti gyventojų sergamumo, savo sveikatos vertinimo, elgesio rizikos veiksnių rodikliai rodo, kad politikos sprendimai nėra pakankamai veiksmingi.

Dirbančiųjų nedarbingumo laikas dėl ligos 2018 m., palyginti su 2014 m., pailgėjo 28 proc.

– nuo 6,5 apmokėtos dienos skaičiaus vienam dirbančiajam 2014 m. iki 8,8 apmokėtos dienos 2018 m. Tarp laikino nedarbingumo atvejų didžiausią dalį (74,4 proc.) sudaro laikinas nedarbingumas dėl ligos, 18,9 proc. sudaro laikinas nedarbingumas dėl ligonių slaugymo (Higienos institutas, 2018).

EBPO statistikos portalo duomenimis, Lietuvoje vienam apdraustajam tenkantis apmokėtų nedarbingumo dienų skaičius yra palyginti mažas, pvz., Vokietijoje šis skaičius yra dvigubai didesnis (18,3 apmokėtos nedarbingumo dienos). Vis dėlto reikėtų atkreipti dėmesį, jog nedarbingumo lygis valstybėje labai priklauso nuo teisinio reglamentavimo, nedarbingumo apmokėjimo tvarkos ir vyraujančios darbo kultūros. Apmokėtų apdraustųjų nedarbingumo dienų skaičius tam tikra prasme leidžia įvertinti viešiesiems finansams sergančiųjų keliamą naštą. Valstybinio socialinio draudimo fondo (VSDF) valdybos duomenimis, 2018 m. ligos išmokoms apskaičiuota 291,3 mln. Eur (2014 m. – 139,9 mln. Eur). Ligos ir (arba) sveikatos priežiūros išmokos sudaro apie trečdalį sveikatos apsaugos išmokų ir pagal šį dydį nusileidžia tik senatvės ir našlystės (pensijų) išmokoms, taigi dirbančiųjų sergamumas daro reikšmingą įtaką viešiesiems finansams.

Žmogiškojo kapitalo kontekste ne mažiau svarbus rodiklis – darbingo amžiaus asmenų, kuriems nustatytas neįgalumas, skaičius. Lietuvoje dėl vyraujančių stereotipų, nepritaikytos infrastruktūros ir kitų veiksnių negalią turintiems asmenims sunkiau išsilaikyti ir (ar) integruotis darbo rinkoje. Europos ekspertų negalios klausimais tinklo 2018 m. paskelbtoje ataskaitoje (Grammenos, 2018) nurodoma, kad Lietuvoje 2016 m. darbo vietą turėjo apie 57 proc. 20–64 m. amžiaus neįgaliųjų (ES – 59 proc.), o negalios neturinčių asmenų grupėje užimtumas siekė 76

proc. (ES – 74 proc.). Higienos instituto duomenimis (Higienos institutas, 2018), 2018 m. pirmą kartą 0–55 proc. darbingumo lygis (neįgalumas) buvo nustatytas 11 241 darbingo amžiaus asmeniui, t. y. 1000 darbingo amžiaus asmenų teko 6,5 neįgalaus asmens. Lyginant 2018 m. reikšmes su 2014 m. (7,1 asmens), pastebimas neįgaliųjų asmenų, tenkančių 1000 darbingo amžiaus asmenų, skaičiaus mažėjimas, didžiaja dalimi sietinas su įstatymų pasikeitimu (Higienos institutas, 2018) ir nuosekliu besikreipiančiųjų dėl neįgalumo nustatymo asmenų skaičiaus mažėjimu. Dažniausiai darbingo amžiaus asmenims neįgalumas pirmą kartą nustatomas dėl piktybinių navikų (21,6 proc.), kraujotakos sistemos ligų (19 proc.), jungiamojo audinio ir raumenų skeleto ligų (18,9 proc.).

Mirtinų ir sunkių nelaimingų atsitikimų dažnis darbe mažėja, bet daugėja lengvų nelaimingų atsitikimų.

Lietuvos Respublikos valstybinė darbo inspekcija per 2019 m. (išankstiniais duomenimis) gavo 39 pranešimus apie įvykius darbe, dėl kurių darbuotojai mirė, ir 121 pranešimą apie įvykius darbe, kurie labai pakenkė darbuotojų sveikatai. 2019 m. mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe dažnumo koeficiento (nelaimingų atsitikimų darbe skaičiaus, tenkančio 100 tūkst. darbuotojų) įvertis buvo 3,0, o sunkių nelaimingų atsitikimų darbe – 9,4 (Valstybinė darbo inspekcija, 2020). Mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe, įvykusių 2019 m., dažnis, palyginti su 2014 m., sumažėjo 60 proc., sunkių nelaimingų atsitikimų darbe dažnis sumažėjo 4 proc., o lengvų nelaimingų atsitikimų dažnis (2018 m. lyginant su 2014 m.) 24 proc. padidėjo.

Asmenys, nukentėję nuo nelaimingų atsitikimų darbe, turi teisę į ligos pašalpą dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų, kuri mokama iš VSDF lėšų. VSDF valdybos statistinių duomenų portalo duomenimis, 2019 m. nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų išmokoms apskaičiuota suma sudarė 27,5 mln. Eur. Šių išlaidų būtų galima išvengti arba jas sumažinti, jeigu nelaimingų atsitikimų rodikliai nuosekliai mažėtų. Tam dedamos papildomos pastangos: nuo 2014 m. darbuotojų saugos ir sveikatos srityje vykdomos nuoseklios švietėjiškos, konsultacinės, pavojaus mažinimo nelaimingų atsitikimų darbe

tikimybės atžvilgiu ekonominės veiklos rūšių įmonių stebėsenos programos, plėtojamos socialinės partnerystės politikos, taigi nuo 2014 m. pastebimas nuoseklus mirtinų nelaimingų atsitikimų mažėjimas.

VDI duomenimis, 2018 m. pavojingiausios mirtinų ir sunkių nelaimingų atsitikimų darbe tikimybės atžvilgiu buvo transporto ir saugojimo (9 mirtini, 24 sunkūs), apdirbamosios gamybos (7 mirtini, 28 sunkūs), statybos (6 mirtini, 33 sunkūs), elektros, dujų, garo tiekimo ir oro kondicionavimo (5 mirtini, 1 sunkus), administracinės ir aptarnavimo veiklos (4 mirtini, 5 sunkūs), didmeninės ir mažmeninės prekybos (3 mirtini, 6 sunkūs), miškininkystės (1 mirtinas, 5 sunkūs), žemės ūkio (9 sunkūs) ir vandens tiekimo, nuotekų valymo, atliekų tvarkymo (5 sunkūs) ekonominės veiklos rūšių įmonės.

Eurostato duomenimis¹⁰, 100 tūkst. darbuotojų tenkančių mirtinų nelaimingų atsitikimų skaičius Lietuvoje yra gerokai didesnis nei bendras ES vidurkis (2017 m. Lietuvoje – 2,77, ES – 1,79), tačiau nemirtinų nelaimingų atsitikimų, įskaitant tiek sunkius, tiek lengvus nelaimingus atsitikimus, atvejų dažnis 5 kartus mažesnis (2017 m. Lietuvoje – 333,6, ES – 1703,77). Darbo aplinkos gerinimas siekiant apsaugoti darbuotojų sveikatą ir saugą yra pripažintas svarbiu ES ir jos valstybių narių tikslu, o Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkės geros sveikatos ir gerovės tikslo siekimo pažangai vertinti pasitelkiamas per nelaimingus atsitikimus darbe žuvusių žmonių rodiklis. Nors Lietuvoje šio rodiklio reikšmę pavyko pagerinti (pradinė 2012 m. reikšmė – 4,98), atsilikimas nuo bendro ES vidurkio išlieka didelis. Nemirtini nelaimingi atsitikimai taip pat gali padaryti didelę žalą, todėl šio rodiklio augimo tendencija reikėtų susirūpinti ir gerinti su darbu susijusių sveikatos problemų, nelaimingų atsitikimų darbe, profesinių ligų prevenciją.

¹⁰ Lietuvos nelaimingų atsitikimų darbe rodikliams palyginti su Europos Sąjungos rodikliais naudojami, pagal Europos nelaimingų atsitikimų darbe statistikos (ESAW) metodiką, Eurostato duomenys. Pagal šią metodiką, skirtingai nei pagal Lietuvoje galiojančius teisės aktus, nelaimingiems atsitikimams darbe priskiriami eismo įvykiai darbo metu, tačiau neįtraukiami eismo įvykiai pakeliui į darbą arba iš jo, taip pat mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe laikomas toks įvykis, dėl kurio nukentėjusysis miršta ne vėliau kaip 1 metai po įvykio. Dėl šių apibrėžčių skirtumų pagal ESAW metodiką renkami duomenys šiek tiek skiriasi nuo VDI pateikiamų duomenų.

Literatūra

Aleknevičiūtė, E (2020). Ar didesnė gyventojų su aukštesniu išsilavinimu dalis lemia didesnę šalies ekonominę gerovę? Lietuvos bankas, teminių straipsnių serija Nr. 31 „Lietuvos ekonominės konvergencijos ir darbo rinkos iššūkiai“. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/24208_bbf4cf5846d4f61ed9ef8783a0ab040d.pdf

BIS (2013). BIS RESEARCH PAPER NO. 146: The Benefits Of Higher Education Participation For Individuals And Society: Key Findings And Reports - "The Quadrants". London: Department for Business, Innovation and Skills. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/254101/bis-13-1268-benefits-of-higher-education-participation-the-quadrants.pdf

CEDEPOF (2020). European Skills index. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/data-visualisations/european-skills-index/country/Lithuania>

ESTEP (2019). Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: sveikatos apsauga. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: [http://lrv.lt/uploads/main/documents/files/Sveikatos%20apsauga\(1\).pdf](http://lrv.lt/uploads/main/documents/files/Sveikatos%20apsauga(1).pdf)

Europos Komisija (2019 c). Commission staff working document „On the evaluation of the Council Recommendation on the integration of the long-term unemployed into the labour market“. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21017&langId=en>

Europos Komisija (2019a). Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Europos vadovų Tarybai, Tarybai, Europos Centriniam Bankui ir Eurogrupei: 2019 m. Europos semestras. Struktūrinių reformų pažangos vertinimas, makroekonominio disbalanso prevencija ir naikinimas ir pagal Reglamentą (ES) Nr. 1176/2011 atliktų nuodugnių apžvalgų rezultatai. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019DC0150&from=GA>

Europos Komisija (2019b). Šalies ataskaita. Lietuva 2019. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-lithuania_lt.pdf

Europos Komisija (2020). Šalies ataskaita. Lietuva 2020. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2020-european-semester-country-report-lithuania_lt.pdf

Europos Taryba (2016). Tarybos rekomendacija dėl ilgalaikių bedarbių integracijos į darbo rinką. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2019/LT/COM-2019-169-F1-LT-MAIN-PART-1.PDF>

Europos Taryba (2019). Tarybos rekomendacija dėl 2019 m. Lietuvos nacionalinės reformų programos. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10168-2019-INIT/lt/pdf>

Eurostat (2019). Ageing Europe – looking at the lives of older people in the EU, 2019 edition. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10166544/KS-02-19%E2%80%91EN-N.pdf/c701972f-6b4e-b432-57d2-g1898ca94893>

Eurostat (2020a). Eurostat: Statistics explained, Healthy life years statistics. [Žiūrėta 2020 m. kovo mėn.] Prieiga internetu: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Healthy_life_years_statistics

Eurostat (2020b). Database by theme. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Grammenos, S. (2018). European comparative data on Europe 2020 & people with disabilities. The Academic Network of European Disability Experts. December 2018. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://www.disability-europe.net/theme/statistical-indicators>

Higienos institutas (2018). Lietuvos sveikatos statistika 2018. Vilnius: Higienos instituto Sveikatos informacijos centras.

IL, Infobalt (2019). IRT specialistai Lietuvoje: situacija darbo rinkoje ir darbdavių poreikiai. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://investlithuania.com/wp-content/uploads/2018/03/IRT-specialistai-Lietuvoje.pdf>

King, K., Palmer, R. (2007). Skills Development and Poverty Reduction: a State of the Art Review, European Training Forum. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/m/C12578310056925BC12573AF00520109_NOTE79TKHJ.pdf

KPMPC (2016 PIAAC rezultatai: Lietuva. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: https://www.kpmc.lt/kpmc/wp-content/uploads/2016/06/G.Buzinskas_PIAAC_06_28.pdf

Lietuvos bankas (2020). Naujausios ekonomikos prognozės, numatoma Lietuvos ekonomikos raida. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://www.lb.lt/lt/naujausios-ekonomikos-prognozes#ex-1-1>

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2019). Įdarbinant sudėtingiausias: kas nuveikta ir kas planuojama 2020 metais. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/idarbinant-sudetingiausias-kas-nuveikta-ir-kas-planuojama-2020-metais>

Lietuvos Respublikos socialinio draudimo pensijų įstatymas, Nr. XII-2512, nauja redakcija, priimta 2016-06-29 (suvestinė redakcija nuo 2019-01-01). [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5901/asr>

LRS (2004). Lietuvos Respublikos Seimo įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, Nr. IX-2206, registracijos data 2004 m. balandžio 29 d. (suvestinė redakcija nuo 2020-04-01). [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct/TAR.42837E5A79DD/asr>

LRS (2012). Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ patvirtinimo“, Nr. XI-2015, registracijos data 2012 m. gegužės 15 d. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct/TAR.5EE74F9648A5>

LRS (2013). Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl valstybinės švietimo 2013–2022 metų strategijos patvirtinimo. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.463390>

LRS (2018). Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018–2030 metų strategijos patvirtinimo“, Nr. XIII-1484, registracijos data 2018 m. rugsėjo 20 d. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct/ffdf2f90c22711e88f64a5ecc703f89b>

LRS (2018a). Lietuvos Respublikos Seimo Lietuvos Respublikos valstybės politikos, teisėjų, valstybės pareigūnų, valstybės tarnautojų, valstybės ir savivaldybių biudžetinių įstaigų darbuotojų pareiginės algos (atlyginimo) bazinio dydžio, taikomo 2019 m. įstatymas, Nr. XIII-1713, registracijos data 2018 m. gruodžio 11 d. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct/e13f4fd0044811e9a5eaf2cd290f1944>

LRV (2012). Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programos patvirtinimo“, Nr. 1482, registracijos data 2012 m. lapkričio 28 d. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.439028>

LRV (2017). Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano patvirtinimo“, Nr. 167, registracijos data 2017 m. kovo 13 d. (suvestinė redakcija nuo 2019-09-28). [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct/2389544007bf11e79ba1ee3112ade9bc/asr>

LRVK (2019). Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“. Rodiklių įgyvendinimo apžvalga. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: http://lrv.lt/uploads/main/documents/files/4_%20LT2030%20rodikliu%20apzvalga_2019-01-14.pdf

LSD (2020). Lietuvos statistikos departamento oficialiosios statistikos portalas. [Žiūrėta 2020 m. kovo mėn.] Prieiga internetu: <https://osp.stat.gov.lt/>

Montt, G. (2017) Field-of-study mismatch and overqualification: labour market correlates and their wage penalty. *IZA Journal of Labour Economics*, 6: 2.

Našlėnė, Ž., Mekšriūnaitė, S., Trakienė, A., Želvienė, A. (2018). Prarasti potencialūs gyvenimo metai Lietuvoje 2014–2016 m. *Visuomenės sveikata*, 2018/2 (81), 12.

NEC (2015). EBPO PISA 2015. Tarptautinis penkiolikmečių tyrimas. Ataskaita. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/1371_23ae295b1eb88f9aaf7f86a39660a752.pdf

NEC (2013). EBPO PISA 2012. Tarptautinis penkiolikmečių tyrimas Ataskaita. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/686_gb68277fce5e82f0d015689493ed5f4b.pdf

NŠA (2019). EBPO PISA 2018: rezultatai ir tendencijos. Prieiga internetu: https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/2306_8770b812f802657fab599b26ecb77ca3.pdf

OECD (2016). OECD SKILLS MATTER: FURTHER RESULTS DEOM THE SURVEY OF ADULT SKILLS, 2016. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <http://www.oecd.org/skills/piaac/Skills-Matter-Lithuania.pdf>

OECD (2017). "What has driven life expectancy gains in recent decades? A cross-country analysis of OECD member states", in Health at a Glance 2017: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: https://doi.org/10.1787/health_glance-2017-5-en

OECD (2019a). EDUCATION AT A GLANCE 2019: Country Note. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: https://www.oecd.org/education/education-at-a-glance/EAG2019_CN_LTU.pdf

OECD (2019b). Health for Everyone? Social Inequalities in Health and Health Systems, OECD Health Policy Studies, OECD Publishing, Paris. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://doi.org/10.1787/3c8385d0-en>

OECD (2019c). Lithuania: Country Health Profile 2019, State of Health in the EU. Brussels: OECD Publishing, Paris / European Observatory on Health Systems and Policies.

OECD (2019d). OECD Skills Strategy 2019: Skills to Shape a Better Future, OECD Publishing, Paris. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/9789264313835en/index.html?itemId=/content/publication/9789264313835-en>

OECD (2020). Population projections. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=POP PROJ#>

OECD PISA (2019). PISA 2018: Insights and Interpretations. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://www.oecd.org/pisa/PISA%202018%20Insights%20and%20Interpretations%20FINAL%20PDF.pdf>

Potelienė, S., Tamašauskienė, Z. (2014). Žmogiškojo kapitalo konceptualizacija: raida, samprata ir formavimas. Verslo sistemos ir ekonomika, Nr. 4 (1), 2014. doi:10.13165/VSE-14-4-1-08

Quintini, G. (2011). "Right for the Job: Over-qualified or Under-skilled?", OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 120, OECD Publishing. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5kg59fcz3tkd-en.pdf?expires=1587322562&id=id&accname=guest&checksum=1C088315C2DCA48AFCCFBE3A4CD0B074>

SADM(2019). Įdarbinant sudėtingiausius: kas nuveikta ir kas planuojama 2020 metais [interaktyvus] [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu :<https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/idarbinant-sudetingiausius-kas-nuveikta-ir-kas-planuojama-2020-metais>

STRATA (2019). Žmogiškasis kapitalas Lietuvoje. Kryptis – ateities darbo rinka. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: https://strata.gov.lt/images/tyrimai/20191231_zmogiskasis_kapitalas_lietuvoje.pdf

STRATA (2020). Profesinis mokymas Lietuvoje 2019. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://strata.gov.lt/images/tyrimai/2020-metai/svietimo-politika/20200401-profesinis-mokymas-lietuvoje-2019.pdf>

UŽT (2020). Lietuvos užimtumo 2019 m. tendencijos ir ateities prognozės. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://uzt.lt/wp-content/uploads/2020/03/Lietuvos-u%C5%BEimtumo-2019-m.-tendencijos-ir-ateities-prognoz%C4%97s.pdf>

Valstybės kontrolė (2018). Asmens sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas ir orientacija į pacientą. Valstybinio audito ataskaita Nr. VA-2018-P-10-1-10.

Valstybės kontrolė (2019). Ar socialinė parama užtikrina skurdžiai gyvenančių asmenų minimalius vartojimo poreikius ir skatina įsitraukti į darbo rinką. Valstybės audito ataskaita Nr. VA-5. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: <https://www.vkontrolė.lt/failas.aspx?id=3977>

Valstybinė darbo inspekcija (2020). Informacija apie nelaimingus atsitikimus darbe [interaktyvus]. [Žiūrėta 2020 m. kovo mėn.] Prieiga internetu: https://www.vdi.lt/Forms/Tekstas1.aspx?Tekstai_ID=

Vandeplass, A., Thum-Thysen, A. (2019). Skills Mismatch and Productivity in the EU. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/dp100_en.pdf

Versli Lietuva (2019). Lietuvos ekonomika: eksporto ir darbo rinkos raida ilguoju laikotarpiu. [Žiūrėta 2020 m. balandžio mėn.] Prieiga internetu: https://www.verslilietuva.lt/wpcontent/uploads/2020/01/2019.12.31_ekonomikos_apzvalga.pdf

WHO (2020). Global Health Observatory: Female life expectancy. [Žiūrėta 2020 m. kovo mėn.] Prieiga internetu: https://www.who.int/gho/women_and_health/mortality/situation_trends_life_expectancy/en/

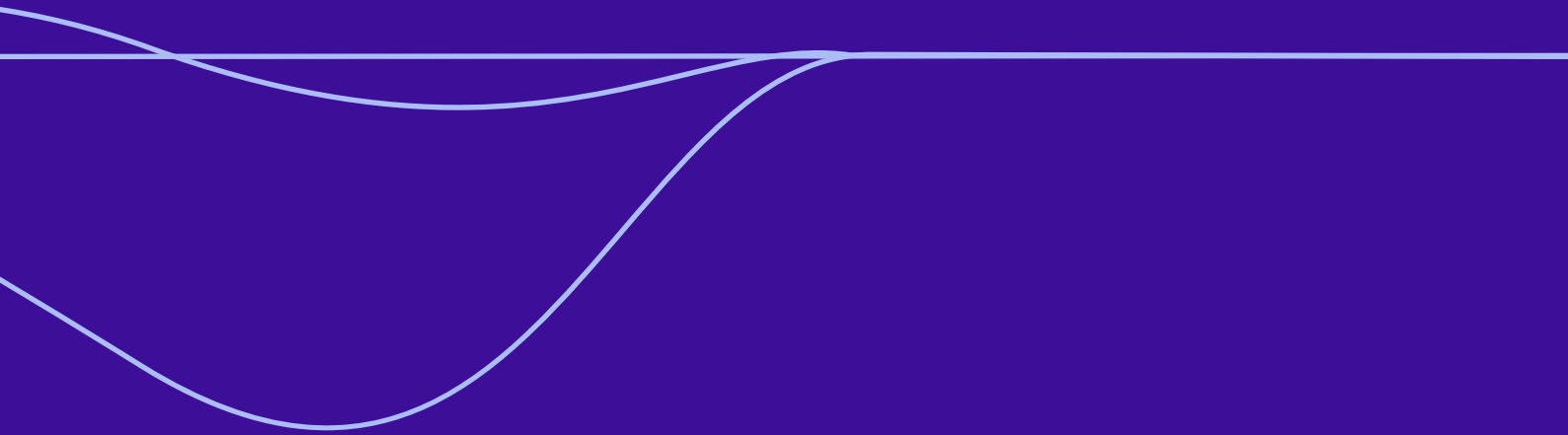
Priedai

2 lentelė. Rodiklių suvestinėje pateikiamų rodiklių apibrėžtys ir duomenų šaltiniai

Rodiklio pavadinimas	Apibrėžtis	Naudotas šaltinis
Demografija		
Nuolatinių gyventojų skaičius	Nuolatinių gyventojų skaičius metų pradžioje	LSD
Vyresnio amžiaus gyventojų (65+) dalis	Vyresnio amžiaus gyventojų (65+) dalis nuo visų nuolatinių gyventojų metų pradžioje	LSD
0–14 amžiaus vaikų dalis	0–14 amžiaus vaikų dalis nuo visų nuolatinių gyventojų metų pradžioje	LSD
Natūrali kaita	Bendrasis natūralios gyventojų kaitos rodiklis 1000 gyventojų	LSD
Migracija		
Neto tarptautinė migracija	Neto tarptautinė migracija (asmenų skaičius)	LSD
Gyventojų vidaus migracija	Išvykusiųjų iš miesto ar kaimo į kaimą ir išvykusiųjų iš miesto ar kaimo į miestą asmenų skaičiaus santykis su nuolatinių gyventojų skaičiumi metų pradžioje	LSD
Išvykusiųjų paskutinės profesijos grupė	Išvykusiųjų užimtųjų gyventojų skaičius ir procentinis pasiskirstymas pagal paskutinės profesijos grupę (aukšta – vidutinė – žema). Išvykusiais laikomi asmenys, kurie dirbo atitinkamai 2018 m. lapkritį ir 2019 m. nebuvo registruoti kaip Lietuvos gyventojai.	NŽIS
Grįžusių lietuvių profesijos grupė	Grįžusių užimtųjų Lietuvos piliečių skaičius ir procentinis pasiskirstymas pagal profesijos, kurioje dirba grįžę, grupę (aukšta – vidutinė – žema). Atvykusiais laikomi asmenys, kurie nebuvo registruoti 2018 m. lapkritį, o 2019 m. lapkritį buvo registruoti kaip gyvenantys Lietuvoje.	NŽIS
Lietuvoje dirbančių užsieniečių profesijos grupė	Lietuvoje dirbančių ir Gyventojų registre registruotų užsieniečių skaičius ir procentinis pasiskirstymas pagal profesijos grupę (aukšta – vidutinė – žema) 2019 m. lapkritį. Įtraukiami užsieniečiai, kurie neturi Lietuvos pilietybės, ataskaitinį mėnesį nebuvo deklaravę išvykimo iš Lietuvos ir yra vyresni nei 14 m.	NŽIS
Imigravusių 20–64 m. amžiaus asmenų skaičius	Imigrantų skaičius pagal amžių (20–64 m.)	LSD
Ekonomika		
Realaus BVP metinis pokytis	Metinio BVP palyginamosiomis kainomis (grandininio susiejimo metodu), nepašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos (mln. Eur), procentinis pokytis, palyginti su ankstesniais metais	LSD

Rodiklio pavadinimas	Apibrėžtis	Naudotas šaltinis
Darbo našumas, tūkst. eurų vienam užimtajam per valandą	Pridėtinė vertė, tenkanti vienai faktiškai dirbtai valandai, konkretaus meto kainomis (Eur/val.)	LSD
Dirbančių 18+ asmenų skurdo rizikos lygis, proc.	Dirbančių 18 metų ir vyresnių asmenų skurdo rizikos lygis. Skurdo rizikos lygis – asmenų, kurių ekvivalentinės pinigines disponuojamosios pajamos mažesnės už skurdo rizikos ribą, dalis. Skurdo rizikos riba – sąlyginis pajamų dydis, už kurį mažesnes disponuojamasias pajamas gaunantys namų ūkiai priskiriami prie skurstančių. Pagrindiniu skurdo kriterijumi laikoma skurdo rizikos riba, lygi 60 proc. ekvivalentinių piniginių disponuojamųjų pajamų medianos.	LSD
Metinis darbo užmokestis (bruto, eurai)	Darbo užmokestis (metinis bruto) eurai pagal visas ekonomines veiklos rūšis	LSD
Pajamų nelygybė (Gini koeficientas)	Ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų Gini koeficientas (nuo 0 iki 100)	Eurostatas
Darbuotojų, dirbančių aukštųjų technologijų gamybos ir žinioms imliuose sektoriuose, dalis	Darbuotojų, dirbančiųjų aukštųjų technologijų gamybos ir žinioms imliuose sektoriuose, dalis nuo bendro užimtųjų skaičiaus	Eurostatas
Ilgūdžių ir žinių ugdymas		
Aukštąjį išsilavinimą turintys gyventojai	Gyventojų, turinčių aukštąjį (aukštesnįjį) išsilavinimą, dalis nuo visų gyventojų	LSD
Besimokančiųjų bendrojo ugdymo programose skaičius	Besimokančiųjų bendrojo ugdymo programose (ISCED 1–3 lygmenys – pradinis, pagrindinis, vidurinis ugdymas) skaičius	LSD
Besimokančiųjų profesinio mokymo programose turint vidurinį išsilavinimą skaičius	Besimokančiųjų profesinio mokymo programose turint vidurinį išsilavinimą skaičius (ISCED 4 lygmuo)	LSD
AM studentų skaičius	Aukštojo mokslo studentų skaičius (ISCED 6–8 lygmenys – bakalauro, magistro, doktorantūros studijos)	LSD
Besimokantys suaugusieji	Besimokantys (per pastarąsias 4 savaites) suaugusieji, palyginti su visais gyventojais (neformalusis mokymasis) (MVG)	LSD
Mokinių pasiekimai	Mokinių pasiekimai (PISA)	EBPO
Suaugusiųjų įgūdžiai	Suaugusiųjų įgūdžiai (PIAAC)	EBPO
Užimtumas ir įgūdžių naudojimas darbo rinkoje		
Užimtumo lygis	Užimtųjų gyventojų skaičius ir dalis nuo visų nuolatinių gyventojų	LSD
Nedarbo lygis	Bedarbių dalis nuo darbo jėgos	LSD
Ilgalaikio nedarbo lygis	Ilgalaikių bedarbių dalis nuo darbo jėgos (struktūrinio nedarbo lygis)	LSD
Užimtųjų kvalifikacija	Užimtųjų pasiskirstymas pagal darbo vietos kvalifikaciją (aukšta – vidutinė – žema)	NŽIS

Rodiklio pavadinimas	Apibrėžtis	Naudotas šaltinis
Aukštųjų mokyklų absolventų vertikalioji įgūdžių neatitiktis	Aukštųjų mokyklų absolventų, dirbančių 4–9 Lietuvos profesijų klasifikatoriaus pagrindinėse grupėse kitų metų po studijų baigimo sausio 1 d., dalis nuo visų dirbančių absolventų (proc.)	NŽIS
Profesinių mokyklų abiturientų vertikalioji įgūdžių neatitiktis	Profesinių mokyklų abiturientų, dirbančių 1–3 arba 9 LPK pagrindinėse grupėse kitų metų po baigimo sausio 1 d., dalis nuo visų dirbančių abiturientų (proc.)	NŽIS
Vertikalioji ir horizontalioji gyventojų įgūdžių neatitiktis*	Vertikalioji gyventojų neatitiktis nurodo, kokios dalies gyventojų darbo vietoms reikalingas žemesnis ar aukštesnis išsilavinimo lygmuo, horizontalioji nurodo neatitiktį švietimo srities prasme	Eurostatas
Sveikata		
Gyventojų sergamumas	Sergančių asmenų skaičius 1000 gyventojų – asmenų, kuriems per tam tikrą laikotarpį asmens sveikatos priežiūros įstaigose užregistruota bent viena liga ar trauma, skaičius	HI
Vidutinė tikėtina sveiko gyvenimo trukmė	Vidutinis metų skaičius, kurį būdamas geros sveikatos būklės nugyvens tam tikro amžiaus žmogus. Gera sveikata reiškia, kad žmogaus veikla nėra ribojama dėl jo sveikatos būklės arba negalios.	Eurostatas
Dirbančiųjų nedarbingumo laikas	Apmokėtų dienų skaičius vienam apdraustajam per metus	HI
Nelaimingi atsitikimai darbe	Nelaimingų atsitikimų darbe dažnis (nelaimingų atsitikimų darbe skaičius, tenkantis 100 000 darbuotojų)	VDI
Prarasti potencialūs gyvenimo metai	Vidutinė likusio gyvenimo trukmė, kurią gyventojas būtų nugyvenęs, jei būtų išvengęs ankstyvos mirties. Ankstyvos mirties amžiaus riba – 75 metai.	EBPO
Vidutinė tikėtina darbingo gyvenimo trukmė	Vidutinis metų skaičius, kurį 15 m. ir vyresni gyventojai praleis darbo rinkoje per likusį gyvenimą	Eurostatas

Kuriame pamatus įžvalgiems viešosios
politikos sprendimams